

Zbornik
radova sa
Međunarodnog
kongresa za
dokumentaciju
genocida
u Bosni i Hercegovini
Bon, 31. august -
4. septembar
1995.

GENOCID
U BOSNI I HERCEGOVINI
1991-1995

GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991.-1995.

Zbornik radova Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u
Bosni i Hercegovini 1991.-1995., održanog u Bonu od
31. avgusta do 4. septembra 1995. godine

Sarajevo 1997.

Izdavači

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo
Gesellschaft für bedrohte Völker - International, Göttingen
Human rights Group for Bosnia, Kuala Lumpur

Za izdavače:

Prof. Dr. Smail Čekić

Redakcija:

Prof. dr. Smail Čekić, prof. mr. Muharem Kreso, dr. Bećir Macić, Fadila Memišević, prof.,
prof.dr. Atif Purivatra, Samija Rizvanović, prof., Tilman Zülch, prof.dr. Jusuf Žiga

Glavni i odgovorni urednik:

Prof. dr. Smail Čekić

Urednik:

Prof. mr. Muharem Kreso

Privredili za štampu:

Prof. dr. Smail Čekić, prof.mr. Muharem Kreso, dr. Bećir Macić, Samija Rizvanović, prof.

Lektor i korektor:

Samija Rizvanović, prof.

Naslovna strana:

Dževad Hozo, akademski slikar

DTP:

Zlatan Filipović

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo
341.485 (=864):341.31 (497.6) (063) (082)

MEĐUNARODNI kongres za dokumentaciju genocida u
Bosni i Hercegovini 1991. - 1995. (1995 ; Bon)

Genocid u Bosni i Hercegovini: 1991. - 1995. :
zbornik radova Međunarodnog kongresa za
dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini
1991. - 1995., održanog u Bonu od 31. avgusta do 4.
septembra 1995. godine / (glavni i odgovorni
urednik Smail Čekić). - Sarajevo : Institut za
istraživanje zločina protiv čovječnosti i
međunarodnog prava ; Göttingen : Gesellschaft für
bedrohte Völker - International ; Kuala Lumpur :
Human Rights Group for Bosnia, 1997. - 814 str. :
ilustr. ; 30 cm

Predgovor / Tilman Cilh (Tilman Zülch): str. 5 - 14.

- Bilješke o autorima: str. 777 - 804. -
Bibliografske i druge bilješke uz tekst

ISBN 9958-740-00-1 (Institut za istraživanje
zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava)
1. Gl. stv. nasl.

UNIVERZITET U SARAJEVU
Institut za pravo i socijalne nauke
čovječnosti i međunarodnog prava
SARAJEVO

Primatelj	Broj	PKS	Godina

437

Na osnovu MIŠLJENJA Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta broj:
08-455-78-4/98 od 25.02.1998. godine, te člana 19. staa 1. tačke 12. Zakona o prezu na promet
proizvoda i usluga ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 6/95. i 25/97.), ova knjiga se
oslobađa plaćanja poreza na promet proizvoda i usluga.

PREDGOVOR¹

Samo četiri sedmice nakon pada "zaštićene zone" Ujedinjenih nacija Srebrenice i smišljene masovne egzekucije koja je, u prisutnosti generala Mladića,² izvršena nad muškarcima toga grada (oko 8.000), u Bonu (Bonn) su se, na **Međunarodnom kongresu za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini**, sastali eksperti iz Sjeverne Amerike, Evrope, Azije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije. Kongres je održan pod pokroviteljstvom Simona Wiesentala (Simon Wiesenthal), predsjednice njemačkog Parlamenta Rite Zismut (Rita Süsmuth), te predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alije Izetbegovića. Oko četrdeset učesnika, naučnika, žurnalista i političara iz Sarajeva, koje je krajem augusta 1995. godine još uvijek bilo u blokadi, mogli su napustiti grad samo pužući kroz uski spasonosni tunel i penjući se uz obronke Igmana.

Za dugogodišnju pasivnost zapadnog svijeta bilo je karakteristično i to što se Kongres održao tako kasno, što su ga naposljetku morale organizovati organizacije za ljudska prava iz srednje Evrope i Malezije, te Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava iz ugroženog glavnog grada Bosne i Hercegovine, a ne neka od velikih evropskih institucija ili, pak, Ujedinjeni narodi. Potrebno je ipak napomenuti da je Društvo za ugrožene narode još u septembru 1992. godine organiziralo u Frankfurtu prvu "unutrašnjonjemačku" konferenciju o "etničkom čišćenju". U završnoj frankfurtskoj **Deklaraciji** Miloševićev režim je optužen za zločin genocida.³

Danas se više ne može ozbiljno sumnjati u to da su trupe Jugoslovenske narodne armije i bosanskih Srba - kolaboracionista u Bosni i Hercegovini počinile

¹ Ukoliko nije drugačije označeno napomene se uvijek odnose na kompletne publikacije. Na taj način pisac Predgovora želi izbjeći da iz teksta istrgnuti citati budu pogrešno protumačeni.

² *THE FALL OF SREBRENICA AND THE FAILURE OF UN PEACEKEEPING (Pad Srebrenice i neuspjeh mirovnjaka UN)... Human Rights Watch/Helsinki, October 1995, Vol. 7, No. 13; ISSN: 1079-1876.*

³a) *Mathias Dobrinski, VERBRECHEN, DIE NIEMAND SÜHNT (Zločini koje niko ne okajava), "Die Zeit", 25.9.1992.*

zločin genocida. Međunarodni tribunal za ratne zločine u Hagu (Den Haag)⁴ podigao je optužnicu protiv Ratka Mladića i Radovana Karadžića zbog genocida. Međunarodni sud pravde,⁵ takođe u Hagu, prihvatio je tužbu Bosne i Hercegovine protiv Srbije zbog genocida. Njemački su sudovi⁶ protiv trojice uhapšenih bosanskih Srba podigli optužnicu zbog sudjelovanja u genocidu. Dvije su Bosanke pred jednim njujorškim porotnim sudom podigle, u ime svih bosanskih žena žrtava rata, tužbu protiv Karadžića zbog genocida. Najviši američki sud odbio je prigovor Karadžićevih advokata i bezpogovorno dopustio tužbu.⁷ Institut za ljudska prava Ludvig Boltzman (Ludwig Boltzmann Institut für Menschenrechte), koji je u ljeto 1993. organizirao u Beču **Svjetsku konferenciju o ljudskim pravima**, istražio je okupaciju istočnobosanskog grada Zvornika i izrekao optužbu zbog genocida. Ostala parcijalna istraživanja potvrđuju da je u mnogim okupiranim bosanskim gradovima počinjen genocid.⁸

b) Doslovno: *ETHNISCHE SÄUBERUNG - DEN WAHNSINN STOPPEN* (Etničko čišćenje - Zaustaviti ludilo), "Frankfurter Rundschau", 22.9.1992.

c) *BILANZ ETHNISCHER SÄUBERUNG* (Bilans etničkog čišćenja), "Frankfurter Rundschau", 23.9.1992.

⁴ *International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia - REVIEW OF THE INDICTMENT AGAINST RADOVAN KARADŽIĆ AND RATKO MLADIĆ PURSUANT TO RULE 61* (Optužba protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića, po čl. 61).

⁵ *International Court of Justice, The Hague: CASE CONCERNING APPLICATION OF THE CONVENTION ON THE PREVENTION AND PUNISHMENT OF THE CRIME OF GENOCIDE: BOSNIA AND HERCEGOVINA V. YUGOSLAVIA* (Slučaj koji se odnosi na primjenu Konvencije za sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida - Bosna i Hercegovina bivša Jugoslavija.)

⁶ Dušan (Dule) Tadić, februar 1994. - München; Nikola Jorgić, septembar 1996. - Düsseldorf; Novislav Dajić, mart 1997. - München.

⁷ *United States District Court, S.D. New York, Sept. 7, 1994: "Jane Doe I and Jane Doe II, Plaintiffs, v. Radovan Karadžić, Defendant, Nos. 93 Civ. 0878 (PKL), 93 Civ. 1163 (PKL)"* Larry Neumeister, *KARADŽIĆ MUST COME TO NEW YORK* (Karadžić mora u Njujork) 6.2.1997. Associated Press.

⁸ a) *Ludwig Boltzmann Institut für Menschenrechte, ETHNISCHE SÄUBERUNGEN IN DER NORDOSTBOSNISCHEN STADT ZVORNIK VON APRIL BIS JUNI 1992.* (Etničko čišćenje u sjeveroistočnom bosanskom gradu Zvorniku od aprila do juna 1992.), Wien 1994.

b) *Hanne Sophie Greve: THE STUDY OF OPŠTINA PRIJEDOR, A DISTRICT IN NORTH WESTERN BOSNIA - ALLEGED GENOCIDE AND MASSIVE VIOLATIONS OF THE ELEMENTARY DICTATES OF HUMANITY* 47 (Studije genocida i masovnih povreda osnovnih ljudskih prava u opštini Prijedor u sjeverozapadnoj Bosni) U.N. Document, No. S/1994/674, str. 37 ff.

c) *Vidi referat Džemaludina Šestića, STRADANJE STANOVNIŠTVA OPĆINE KOTOR-VAROŠ U AGRESIJI* 1992, str. 289-294.

d) *Roger Cohen, HOW SERBS "ETHNIC CLEANSING" TURNED TO MASS MURDER (VLASENICA), (Kako se srpsko "etničko čišćenje" pretvorilo u masovna ubistva - Vlasenica), "International Herald Tribune", 1.8.1994.*

e) *Rod Nordland, DEATH OF A VILLAGE SREBRENICA* (Smrt grada Srebrenice), *Newsweek*; 15.4.1996.

Da bi opravdali svoju pasivnost, ukazujući na zločine "sve tri zaraćene strane", organi Ujedinjenih nacija, različite evropske institucije i glasnogovornici evropskih vlada neprestano su, u periodu između 1992. i 1995. godine, relativizirali genocid i terminom "građanski rat" uspješno zataškavali srpsku agresiju. U međuvremenu se došlo do ozbiljnih saznanja da je Miloševićeva vlada sprovođila smišljenu agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i bila odgovorna za angažovanje trupa koje su počinile genocid.⁹ U periodu od aprila 1993. do aprila 1994. trupe Republike Hrvatske sudjeluju u agresiji na Bosnu. One su bile saodgovorne za masovna protjerivanja Bošnjaka iz tzv. regije Herceg-Bosne, te za brojne ratne zločine. Sedamnaest bosanskih Hrvata optuženi su zbog počinjenih zločina od strane Međunarodnog tribunala za ratne zločine u Hagu. Samo jedan od njih dobrovoljno se stavio na raspolaganje Sudu.

I u ovom su ratu, doduše, kao i u svim drugim, pojedinci ili dijelovi pojedinih trupa svih zaraćenih strana počinili zlodjela.

Proces u Hagu, koji se od 21. marta 1996. godine vodi protiv pripadnika Bosanske armije (tri Bošnjaka i jednog Hrvata), a koji se smatraju odgovornim za ubistvo najmanje 14 bosanskih Srba u zatočeničkom logoru Čelebići, pokazuje kako je za žrtve zapravo nevažno jesu li stradale u pojedinačnom ratnom zločinu ili, pak, u planiranom genocidu. Od sve tri zaraćene strane Haškom tribunalu je samo Izetbegovićeva vlada do sada izručila potencijalne ratne zločince.

Međutim, Tadeuš Mazovjecki (Tadeusz Mazowiecki), posebni izvjestitelj UN o stanju ljudskih prava u bivšoj Jugoslaviji, polazi od toga da su srpske trupe odgovorne za oko 80% svih povreda ljudskih prava i ratnih zločina u Bosni i Hercegovini.¹⁰ (Prema saznanjima CIA-e srpske su trupe odgovorene za više od 90% svih povreda ljudskih prava u Bosni i Hercegovini.¹¹

⁹ a) Paul Williams and Norman Cigar, *WAR CRIMES AND INDIVIDUAL RESPONSABILITY. A PRIMA FACIE CASE FOR THE INDICTMENT OF SLOBODAN MILOŠEVIĆ* (Ratni zločini i individualna odgovornost-Osnova za optužbu protiv Slobodana Miloševića), *Alliance to Defend Bosnia - Hercegovina*, London WIN 7 LF, Great Britain, 1996.

b) Ed Vulliamy, *SERBIAN LIES WORLD CHOSE TO BELIEVE* (Svijet odlučio da vjeruje srpskim lažima), "The Guardian", 29.2.1996.

c) Roy Gutman, *FEDERAL ARMY TIED TO BOSNIA CRIMES. SERB LEADERS 'DEATH CAMP' LINK*, (Savezna armija učestvovala u bosanskim zločinima - Srpski vođa povezan sa logorima smrti. "Newsday", maj 1995.

d) Roy Gutman: *PEACEMAKER, SERBIA CHIEF LINKS TO MASS KILLINGS COMING FOR TALKS* (Mirotvorac, srpski lider povezan sa masovnim ubijanjem dolazi na pregovore), "Newsday", maj 1995.

¹⁰ Intervju Tadeuša Mazovjeckog "TAZ-u" 28.07.1995., samo dan nakon njegove ostavke na mjesto posebnog izvjestitelja Ujedinjenih nacija za ljudska prava.

¹¹ Roger Cohen, *CIA - REPORT SAYS THAT SERBS ARE RESPONSIBLE FOR MORE THAN 90% OF WAR CRIMES IN BOSNIA* (Izveštaj CIA-e kaže da su Srbi odgovorni za više od 90% ratnih zločina u Bosni), *New York Times*, 8.3.1995.

Još u junu 1992. godine internacionalnim institucijama i zapadnim vladama obratilo se pet bosanskih organizacija s dokumentacijom "**Save Humanity**" (Spasite humanost), koja je sadržavala konkretne informacije o masovnim ubistvima počinjenih od strane Srba i u kojoj su bili navedeni mnogobrojni srpski koncentracioni i zatočenički logori.¹² Međunarodni crveni krst i UNHCR informisali su, takođe, još sredinom juna Ujedinjene narode i zapadne velesile o postojanju koncentracionih logora. Osim toga, američko Ministarstvo vanjskih poslova posjedovalo je stotine izvještaja svoga predstavnika iz Banjaluke, gosp. Henrija Kelija (Henry Kelly), o najtežim povredama ljudskih prava u Bosni. Ipak je Lorens Iglberger (Lawrence Eagleburger), novi američki ministar vanjskih poslova, 3.8.1992. odlučio svjesno obmanuti američku javnost i poreći postojanje jednog srpskog gulaga, koji je već bio poznat Ministarstvu vanjskih poslova. Iglbergerovo ponašanje dovelo je do bujice negodovanja službenika Ministarstva vanjskih poslova koji su se bavili Bosnom¹³ Oni su iz protesta dali otkaz i kasnije osnovali ugledni **Balkanski institut** (The Balkan Institute), na čijem su čelu Maršal Frimen Haris (Marshaall Freeman Harris) i Stiven Voker (Stephen Walker).¹⁴

Sve to ponukalo je bivšu predsjednicu Evropskog parlamenta Simon Fajl (Simone Veil) da upoređi neefikasnost Zapada s ravnodušnošću međunarodne zajednice naspram nacističkih logora smrti u vrijeme Drugog svjetskog rata.¹⁵ Simon Fajl poznata francuska političarka jevrejskog porijekla, bila je zatočenica nacističkog koncentracionog logora Bergen-Belzen (Bergen-Belsen), u kojem je ubijena njena majka. Mnoge jevrejske ličnosti i jevrejske institucije digle su glas za progonjene Bošnjake. Jevrejske organizacije u SAD nastupale su skupa s hrišćanskim i muslimanskim organizacijama kao neka vrsta lobija za Bosnu i Hercegovinu. Ne čudi da je od mnogih Bošnjaka poteklo pitanje ne ponaša li se Zapad tako hladnokrvno prema zločinima u Bosni samo zato što su u Bosni u prvom redu žrtve bosanski muslimani! Svakako je nepobitno da je većina Evropljana ostala nijema kada je po drugi put u šezdesetak godina ovoga stoljeća iz svoje domovine protjerivan ili ubijan jedan narod.

¹² World Campaign "SAVE THE HUMANITY", REPORT ON WAR DESTRUCTIONS, VIOLATION OF HUMAN RIGHTS AND CRIMES AGAINST HUMANITY IN BOSNIA AND HERCEGOVINA (Izveštaj o izvršenoj destrukciji, povredama ljudskih prava i zločinima protiv čovječnosti u BiH), Sarajevo, juni 1992.

¹³ Ed Vulliamy, HARD TRUTHS SWEEPED UNDER RED CARPETS (Gruba istina pometena ispod crvenih ćilima), "The Guardian", 22.6.1996.

¹⁴ The Balkan Institute, P.O. Box 27 974, Washington, DC 20038 - 7974, U.S.A.: IMPLEMENTATION OF THE DAYTON ACCORDS AND PROSPECTS FOR THE POST IFOR BALKANS (Primjena Dejtonskog sporazuma i perspektive post-ajforskog Balkana), Balkan Policy Review, Septembar 1996.

¹⁵ Ed Vulliamy: HARD TRUTHS SWEEPED UNDER RED CARPETS (Gruba istina pometena ispod crvenih ćilima), "The Guardian", 22.6.1996.

U proljeće i ljeto 1992. godine Jugoslovenska armija koordinirala je s paravojnim srpskim formacijama vojne akcije protiv većinom nenaoružanih gradova i sela u istočnoj i sjeveroistočnoj Bosni, naoružavala domaće srpske šoviniste i mobilisala ih protiv nesrpskog stanovništva. Njihove su jedinice kontinuirano potpomogane iz Srbije/Crne Gore ratnom opremom, oružjem i municijom, te neprekidnim angažovanjem dodatnih trupa.¹⁶

Proganjanje nesrpskog stanovništva Bosne i Hercegovine, prije svega Bošnjaka, ali i bosanskih Hrvata, Roma, Jevreja, te pripadnika miješanih porodica i manjih etničkih grupa, bilo je smišljeno i koordinirano. Kolaboracionistički srpski "krizni štabovi" bili su u mnogim gradovima odgovorni za preuzimanje vlasti i sprovođenje planiranih zločina. U štabovima su bili predstavnici vojske, policije i lokalnog političkog rukovodstva. Nesrbi su otpušteni s radnih mjesta. Izolirana je srpska opozicija. Isključeni su televizijski predajnici i repetitori. Pod kontrolu su stavljeni radio i lokalna štampa.¹⁷ Često su bez ikakvog prethodnog upozorenja granatirana artiljerijom uglavnom nenaoružana nesrpska sela i gradske četvrti. Selekcija nesrba, prije svega Bošnjaka, vršena je prema različitim kriterijima. Muškarci između 16 i 60 godina prebacivani su u zatočeničke i koncentracione logore, likvidirani su na licu mjesta, ili pak, za vrijeme marša prema logorima.¹⁸

Za razliku od totalitarnih, potpuno birokratiziranih sistema Hitlera i Staljina, odgovorni za genocid u Bosni nisu minuciozno vodili evidenciju o počinjenim zločinima. Ali, četvrtina miliona Bosanaca bila je u okviru "etničkog

¹⁶ a) Paul Williams and Norman Cigar, *WAR CRIMES AND INDIVIDUAL RESPONSABILITY. A PRIMA FACIE CASE FOR THE INDICTMENT OF SLOBODAN MILOŠEVIĆ* (Ratni zločini i individualna odgovornost-Osnova za optužbu protiv Slobodana Miloševića), *Alliance to Defend Bosnia - Hercegovina*, London WIN 7 LF, Great Britain, 1996.

b) Ed Vulliamy, *SERBIAN LIES WORLD CHOSE TO BELIEVE* (Svijet odlučio da vjeruje srpskim lažima), "The Guardian", 29.2.1996.

c) Roy Gutman, *FEDERAL ARMY TIED TO BOSNIA CRIMES. SERB LEADERS 'DEATH CAMP' LINK*, (Savezna armija učestvovala u bosanskim zločinima - Srpski vođa povezan sa logorima smrti. "Newsday", maj 1995.

d) Roy Gutman: *PEACEMAKER, SERBIA CHIEF LINKS TO MASS KILLINGS COMING FOR TALKS* (Mirotvorac, srpski lider povezan sa masovnim ubijanjem dolazi na pregovore), "Newsday", maj 1995.

¹⁷ Hanne Sophie Greve: *THE STUDY OF OPŠTINA PRIJEDOR, A DISTRICT IN NORTH-WESTERN BOSNIA: ALLEGED GENOCIDE AND MASSIVE VIOLATIONS OF THE ELEMENTARY DICTATES OF HUMANITY* (Studija genocida i masovnih povreda osnovnih ljudskih prava u opštini Prijedor u sjeverozapadnoj Bosni), U.N. Document No. S/1994/674, str. 37 ff.

¹⁸ Tilman Zulch, (priređivač), *ETHNISCHE SÄUBERUNG - VÖLKERMORD FÜR GROSSERBIEN, Eine Dokumentation der Gesellschaft für bedrohte Völker/Luchterhand Flugschrift 5, Hamburg/Zürich 1993, str. 94-99; "ETNIČKO ČIŠĆENJE" - GENOCID ZA "VELIKU SRBIJU". Dokumentacija Društva za ugrožene narode), bosansko izdanje, Sarajevo 1965, str. 111-115.*

čišćenja" u koncentracionim, zatočeničkim ili tranzitnim logorima. Internacionalni mediji proglasili su neke od tih logora, kao što su Omarska¹⁹, Keraterm²⁰, Luka Brčko²¹, Foča²², Sušica²³, Tomašica²⁴, **logorima smrti**. Prema procjenama Društva za ugrožene narode u logorima je ubijeno preko 20.000 zatočenika. I liječnici su, nažalost, sudjelovali u tim zločinima.²⁵ Dr. Duško Ivić, odgovorni liječnik jugoslovenskog Crvenog krsta, zdravstvene je prilike u omarskom logoru smrti, prema svome "profesionalnom sudu", ocijenio "kao dobre". Dr. Milan Kovačević, anesteziolog, nadležan za "rutinske poslove" u logoru Omarska, danas govori o kolektivnom ludilu, a svoju, u međuvremenu, posijedjelu kosu pravda riječima: "da je morao raditi stvari koje ubijaju ljude". Dr. Milomir Stakić, gradonačelnik Prijedora 1992. godine, trenutno rukovodi Medicinskim centrom, bio je nadležan za pristup Omarskoj. Stakić je Omarsku nazvao normalnim vojnim zatvorom u kojem su Bošnjaci imali liječničku pomoć.²⁶

¹⁹ a) Alfred van Cleef, *DAS WEISSE HAUS - IN DER HOLLE VON OMARSKA - HAMDOS GESCHICHTE* (Bijela kuća. U paklu Omarske. Hamdina priča), "Lettre international" br. 10 (zima 1995) str. 10 ff.

b) Nusret Sivac, *KOLIKA JE U PRIJEDORU ČARŠIJA*, Bonik, Sarajevo 1995.

c) Suvad Čehić, *TRNOPOLJE*, Ittihad, Berlin 1996.

d) Zlatka Medić Cikota: *PAMTIMI SVJEDOČIM (OMARSKA, TRNOPOLJE)*, Hiko Verlag, München 1995.

²⁰ a) Stipo Šošić, *ZUR HOLLE UND ZURUCK - IN DEN LAGERN DER FURCHT UND DES GRAUENS: KERATERM, OMARSKA, MANJAČA*, (Do pakla i natrag. U logorima strave i užasa: Keraterm, Omarska, Manjača), Verlagsbuchhandlung Šulek, Koln 1996.

b) Muhidin Šarić: *KERATERM. ERINNERUNGEN AUS EINEM SERBISCHEN LAGER* (Sjećanja iz jednog srpskog logora), Drava Verlag, Klagenfurt/Celovac, 1994.

²¹ Dragan Delić, *SEI TAPFER UND VERGIB NICHTS! AUFZEICHNUNGEN EINES MUSLIMISCHEN GEFANGENEN IN SERBISCHEN LAGERN* (Budi hrabar i ne zaboravi ništa! Bilješke muslimanskog zatočenika u srpskim logorima), Fibre-Verlag, Osnabrück/Munster 1993.

²² Muhidin Džanko, *FOČA - RATNA MONOGRAFIJA (1992-1993) Savjetovanje na temu: Razaranje identiteta bosanskih Muslimana*, Centar za istraživanje ratnih zločina i zločina genocida, Zenica 1993.

²³ a) Roger Cohen, *A MONTH AFTER OPENING, SERBIAN MURDER CAMPRAN AT TOP SPEED*, (iMjesec poslije otvaranja-Srpski logor smrti radi punom brzinom), "International Herald Tribune", 2.8.1994.

b) Roger Cohen: *HOW SERBS 'ETHNIC CLEANSING' TURNED TO MASS MURDER (VLASENICA)*, (Kako se srpsko etničko čišćenje pretvorilo u masovna ubistva - Vlasenica) "International Herald Tribune", 1.8.1994.

²⁴ Iz Tomašice nema izvještaja svjedoka. Tvrdi se da su svi ubijeni. Društvo za ugrožene narode posjeduje izjavu jednog svjedoka koji je kao 'grobar' morao raditi za srpske vlasti u Prijedoru i koji je, između ostalog, morao odvoziti leševe iz Tomašice.

²⁵ Ed Vulliamy: *HORROR HIDDEN BENEATH ICE AND LIES* (Strava skrivena iza leđa i laži), "The Guardian", 19.2.1996., str. 9 ff.

²⁶ Ed Vulliamy, *Isto*.

I u drugim okupiranim mjestima proganjani su, a potom likvidirani pripadnici političke i socijalne elite. Među njima su bili imami i katolički svećenici, gradonačelnici, nastavnici, profesori, privrednici i liječnici. Tako je imamu Mustafi Mujkanoviću prerezan grkljan na fudbalskom stadionu u Bratuncu na istoku Bosne, u prisustvu mještana njegove općine.²⁷ Čak nisu pošteđeni ni ministri bosanske Vlade. Naoružani francuski vojnici Ujedinjenih nacija skrštenih su ruku promatrali kako četnici 8. januara 1993. godine u blizini sarajevskog aerodroma ubijaju zamjenika predsjednika Vlade Bosne i Hercegovine **Hakiju Turajlića** nakon što su ga pred njihovim očima nasilno izvukli iz njihovog oklopnog vozila. Ministar spoljnih poslova Bosne i Hercegovine **Irfan Ljubijankić** želio je posjetiti Bihać, koji je četiri godine bio u blokadi. Njegov su helikopter oborile srpske trupe. Ljubijankić i njegovi pratoci smrtno su nastradali.

Prema procjenama Ekspertne komisije Ujedinjenih naroda pod rukovodstvom profesora Šerifa Basjunija (Cherif M. Bassiouni) iz Čikaga²⁸ silovano je najmanje 20.000 žena, većinom Bošnjakinja. Liječnica, Monika Hauzer (Monika Hauser), specijalista ginekolog, pregledala je preko 12.000 žena koje su izbjegle u području Zenice. Velik broj njih bio je silovan.²⁹ Većina izvještača o ovim silovanjima i logorima za silovanje došla je do zaključka da su ona bila dio strategije "etničkog čišćenja".³⁰

U ljeto 1992. godine u zatvorenim teretnim vagonima ili pak autobusnim i kamionskim konvojima deportovano je u Hrvatsku, odnosno u centralnu Bosnu, na hiljade djece, žena, staraca, bolesnika i ranjenika. U teretnim je vagonima "smrtno stradao nepoznat broj ljudi, prije svega staraca i djece", jer su srpski stražari sprečavali njihovu opskrbu životnim namirnicama³¹. Prije protjerivanja prognani su svoju imovinu, kuće, zemljišne posjede, male pogone morali

²⁷ Tilman Zülch (priredivač), "ETHNISCHE SÄUBERUNG" - VÖLKERMORD FÜR "GROSSERBIEN", *Eine Dokumentation der Gesellschaft für bedrohte Völker*/Luchterhand Flugschrift 5, Hamburg/Zürich 1993, str. 77 ff. Bosansko izdanje ("ETNIČKO ČIŠĆENJE" - GENOCID ZA "VELIKU SRBIJU"), Sarajevo, 1965, str. 93-95.

²⁸ Pismo od 24. maja 1994. generalnom sekretaru UN; *Final Report of the Commission of Experts established pursuant to Security Council Resolution 780 (Konačni izvještaj Ekspertne komisije osnovane Rezolucijom 780 Savjeta bezbjednosti) (1992)*, S/1994/674/Add. 2, 31. May 1995.

²⁹ Vidi referat: *Monike Hauzer, SITUACIJA ŽENA U BOSNI I HERCEGOVINI*, str. 394-404.

³⁰ Roy Gutman, *A WITNESS TO GENOCIDE. THE FIRST INSIDE ACCOUNT OF THE HORRORS OF "ETHNIC CLEANS" IN BOSNIA*, "Bosnia Rape Horrors"; (Strava silovanja u Bosni) (Svjedok genocida - Prvi prikaz strave "etničkog čišćenja" u Bosni) Element Books Limited, Longmead, Shaftesbury, Dorset, 1993, str. 64 ff, bosansko izdanje *svjedok genocida*, Sarajevo 1995, str. 108.

³¹ Roy Gutman op. cit. str. 36 ff: *LIKE AUSCHWITZ: SERBS PACK MUSLIMS INTO FREIGHT CARS* (Poput Aušvica - Srbi su Muslimane deportovali u teretnim vagonima). Vidi bosansko izdanje str. 82-86.

prepisati srpskim vlastima. Za vrijeme deportacije neprestano su vršeni masakri. Tako je, npr., izvršena masovna egzekucija nad 250 deportiranih bivših zatočenika logora Trnopolje, koji su nasilno izvedeni iz konvoja i strijeljani na Vlašiću.³²

Bošnjaci i Hrvati, koji su ostali na svojim ognjištima, imali su poseban tretman i obavezu prisilnog rada, a u periodu od 1992. do 1995. neprestano su trpjeli povrede ljudskih prava, kao što su prepadi, silovanja, zlostavljanja, mučenja, nestanci bez traga, ubistva. U pojedinim su područjima morali nositi posebne trake oko ruke. Bilo im je zabranjeno izlaziti na javna mjesta ili ići na sprovod prijateljima i rodbini.³³

Gradovi i mjesta kao što su Bihać, Sarajevo, Cerska, Srebrenica, Goražde i Žepa godinama su bili u blokadi i nemilosrdno gađani oklopnim sredstvima i artiljerijom premda su, svi osim Cerske, bili proglašeni zaštićenim zonama Ujedinjenih naroda. Preko 10.000 civila ubijeno je samo u srpskim granatiranjima Sarajeva.³⁴ Posebno je zastrašujući broj ubijene i teško povrijeđene djece u glavnom gradu Bosne i Hercegovine.³⁵ Od hiljade do više hiljada ljudi ubijeno je u enklavama Bihać, Srebrenica, Goražde, te u Mostaru, blokiranom od strane hrvatskih trupa. Niko ne broji starce, bolesnike, ranjenike i malu djecu koja su umirala u tim gradovima zato što opsjedatelji nisu dopuštali prolaz humanitarne pomoći. Ubijeno je na stotine, možda i na hiljade ljudi, u zaštićenim zonama pri pokušajima da iz okoline preko linija fronta prokrijumčare namirnice.³⁶

U proljeće 1995. Društvu za ugrožene narode stigao je amaterski videofilm snimljen u "zaštićenoj zoni" Žepi. Film je prikazivao izbjeglice u zemunicama, ljude koji sami izrađuju drvene cipele, djecu u vrijeme "školske nastave" u šumi, pod vedrim nebom. Zbog nedostatka narkotika njihovi teški ranjenici omamljivani su pred samu operaciju rakijom. Njihova jedina veza sa svijetom bio je ručno izrađeni odašiljač, pokretan strujom biciklističke diname.

Protjerivanjem muslimanskog stanovništva uništeni su u okupiranim područjima gotovo svi tragovi preko 500 godina starog "bosanskog islama".

³² Vidi referat: *Fadila Memišević, MSAKR NA VLAŠIĆU*, str. 281-288

³³ *Tilman Zülch (priredivač): "ETHNISCHE SÄUBERUNG" - VÖLKERMORD FÜR GROSSERBIEN, Eine Dokumentation der Gesellschaft für bedrohte Völker/Luchterhand Flugschrift 5, Hamburg/Zürich 1993, str. 72 ff. (ETNIČKO ČIŠĆENJE - GENOCID ZA VELIKU SRBIJU, Dokumentacija Društva za ugrožene narode, Sarajevo 1995, str. 88-90.*

³⁴ *Tarik Kupusović, IZJAVA PRED MEĐUNARODNIM TRIBUNALOM U HAGU (rule 61, Hearing, optužba protiv Karadžića i Mladića) 1. 7. 1996.*

³⁵ Vidi referat: *Salahudin Dizdarević, POVREDE DJECE U OPKOLJENOM SARAJEVU ZA VRIJEME AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU*, str. 430-435.

³⁶ *Izjave preživjelih iz zaštićenih zona Žepe, Srebrenice i Goražda date autoru.*

Sravneni su sa zemljom islamski spomenici, džamije, mesdžidi i vjerske škole. Saradnici UNESCO-a procjenjuju da su uništene 1.183 džamije.³⁷ Bogdan Bogdanović, veliki srpski arhitekta, okarakterisao je sistematsko razaranje Sarajeva, ali isto tako Vukovara i Dubrovnika, kao barbarsku borbu protiv gradske kulture. On izražava bojazan "da će Srbi ostati u kolektivnom pamćenju kao razarači gradova, kao novi barbari".³⁸

Ne smijemo, međutim, zaboraviti da ne može biti kolektivne krivice. Naposljetku, i bosanski Srbi bili su žrtve. To su oni koji su bili zloupotrijebljeni, ili pak oni koji su šutjeli kada su njihovi sugrađani, muslimani i katolici, odvođeni i likvidirani. To sada moraju platiti grižnjom savjesti i živjeti u razorenoj, osiromašenoj i podijeljenoj Bosni. Desetine hiljada mladih muškaraca dezertirali su kako ne bi postali saučesnici u zločinu. Drugi su se suprostavili Karadžićevim trupama i platili to svojim životom. Mnogi su pomogli svojim susjedima Muslimanima (Bošnjacima) u bijegu, ili su ih skrivali. Neki su otišli u druge zemlje s rođacima neSrbima. Dijelili su sudbinu izbjeglih i prognanih, ili su istrajavali u gradovima poput Tuzle, Zenice ili Sarajeva. Ne znamo koliko je stotina bosanskih Srba poginulo u glavnom gradu Bosne i Hercegovine od granata "general Mladića". I Srbi u Sarajevu nalazili su se katkad u bezizlaznoj situaciji. Bombardirala ih je srpska armija i proganjale su ih nasilničke terorističke bande iz Cacine garde, koje su ubijale i Muslimane i Hrvate.

Velikosrpski propagatori pokušali su politiku "etničkog čišćenja" u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini opravdati žrtvama srpskog naroda, ali isto tako i stradanjima Jevreja i Roma u vrijeme Drugog svjetskog rata,³⁹ podsjećajući na to da su potučeni od Turaka prije 600 godina na Kosovu polju. To bi značilo da djeca jednog naroda, koji je danas žrtva genocida, sutra mogu iskorijeniti jednu drugu etničku ili religioznu zajednicu. Ti, čiji argumenti izazivaju jezu, prešućuju cijelu istinu. Hrvatske ustaše-fašisti ubili su na stotine hiljada Srba u Bosni i Hrvatskoj.⁴⁰ Ali, Hrvati su činili i veliki dio titoističkog narodnooslobodilačkog pokreta i na desetine hiljada ih je izgubilo život. U isto vrijeme srpski četnički pokret, vjeran kralju, likvidirao je u dolini Drine veliki dio civilnog

³⁷ Council of Europa: *INFORMATIONS REPORT ON THE DESTRUCTION BY WAR OF THE CULTURAL HERITAGE IN CROATIA AND BOSNIA - HERCEGOVINA* (Izvještaj o ratnom razaranju kulturnog naslijeđa u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini), Vol 1 bis (author: Colin Kaiser).

³⁸ Bogdan Bogdanović: *DIE STADT UND DER TOD* (Grad i smrt) Wieser Verlag, Klagenfurt/Salzburg 1993, str. 33.

³⁹ Rastislav Petrović: *GENOZID MIT DEM SEGEN DES VATIKANS* (Genocid s blagoslovom Vatikana), 1992.

⁴⁰ Noel Malcolm: *"BOSNIA - A SHORT HISTORY"* (Bosna - kratka historija) Macmillan London Limited, 1994.

muslimanskog stanovništva.⁴¹ U Beogradu su političke snage srpskog establišmenta, pa čak i Pravoslavna crkva sudjelovali u razaranju jevrejske zajednice i izručenju srpskih Jevreja nacistima.⁴²

Srpska pravoslavna crkva učestvovala je, nažalost, u ideološkim pripremama i ovoga rata, te pokušala prikriti genocid.⁴³

Daleko više od dva miliona Bosanaca, pripadnika svih nacionalnosti, doživjelo je sudbinu izbjeglica i prognanika. Oni su rasuti po svijetu. Žive u susjednim republikama, Australiji, sjevernoj Americi, Evropi ili na Bliskom istoku. Mnogi od njih svjedoci su genocida. Simon Vizental je prilikom razgovora u Beču savjetovao posebno angažiranim Bosancima, kao i predstavnicima Centra za istraživanje ratnih zločina i zločina genocida iz Zenice, da se odmah zabilježe iskustva svjedoka genocida. U tom je pogledu u međuvremenu mnogo učinjeno. Ali, još mnogo toga se mora dokumentirati i istražiti. I ovakve publikacije doprinijeće da se ostvari pravo na povratak izbjeglica i prognanika, da se omogući suđenje ratnim zločincima i realizira uspostava državnopravnih i demokratskih struktura u svim dijelovima Bosne.

Tilman Cilh (Tilman Zülch)

⁴¹ Noel Malcolm, isto.

⁴² Philip Cohen: "SERBIAS SECRET WAR" (Tajni rat Srbije) Propaganda and the Deceit of History. Eastern European studies; no. 2, Texas A & M University Press, College Station, 1996.

⁴³ a) Felicitas Rohder: FÜR DIE EINHEIT ALLER SERBISCHEN LÄNDER. DIE SERBISCH-ORTHODOXE KIRCHE UNTERSTÜTZT DEN VÖLKERMORD AN DEN BOSNISCHEN MUSLIMEN. (Za jedinstvo svih srpskih zemalja, srpska pravoslavna crkva potpomaže genocid nad bosanskim Muslimanima). Menschenrechtsraport Nr.: 15 der Gesellschaft für bedrohte Völker, September 1995;

b) Associated Press-Meldung YUGO-SERBIAN CHURCH (Jugosrpska crkva), v. 6.1.1997;

c) Reuterov izvještaj od 3.1.1997, "SERBIEN CHURCH BACKS OPPOSITION BUT GAINS LITTLE (Srpska crkva podržava opoziciju ali malo postiže).

d) Dušan Stojanović: MILOSEVIĆ MUST GO IF SERBIA WANTS TO LIVE (Milošević mora otići ako Srbija želi da živi), Associated Press News, 6.1.1997.

e) Jovan Kovačević: AFTER 46 DAYS OF SILENCE THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH FINALLY THREW HIS WEIGHT BEHIND OPPOSITION PROTESTS (Poslije 46 dana mira Srpska pravoslavna crkva napokon se stavila iza opozicionih protesta) Reuters Ltd, 3.1.1997.

OTVARANJE KONGRESA

MEĐUNARODNI KONGRES ZA DOKUMENTACIJU GENOCIDA U BOSNI

Organizacije za ljudska prava, kao što je Društvo za ugrožene narode, Hjumen rajt voč (Human Right Watch - "Nadzor ljudskih prava") ili Institut "Ludvig Bolcman" (Ludwig Boltzmann), Istražna komisija Ujedinjenih nacija, pod Basjunijem (Cherif Bassiouni) i Mazovjeckim (Mazowiecki), novinari i čak ministarstva spoljnih poslova su ovaj genocid iscrpno dokumentovali. Istina i u ovom ratu su počinjene grozote od svih angažovanih strana, ali o tome, ipak, postoji dalekosežna jednodušnost, da su za sistematsku pripremu i provođenje agresije i planski zločin genocida odgovorni Miloševićeva vlada i srpski (kolaboracionistički) režim na Palama. Osamdeset procenata u ovom ratu počinjenih zločina počinjeni su od strane Karadžićevih i Miloševićevih trupa, ocijenila je komisija Mazovjeckog. Centralna obavještajna agencija (Central Intelligence Agency - CIA) SAD im pripisuje čak devedeset procenata u Bosni i Hercegovini počinjenih povreda ljudskih prava. Ovaj režim je svoje zločine zasnovao na jednoj vrsti ideologije vladajućeg naroda, koja im dozvoljava da nesrpske narode progoni, protjeruje i uništava.

Politički odgovornim u našim zemljama posljedice bi morale biti dovoljno poznate. Više od 200.000 vjerovatno 250.000 ljudi u Bosni i Hercegovini bilo je ubijeno. Više od polovine njenih stanovnika protjerano je u izbjeglištvo. Više stotina hiljada Bosanaca zatvoreno je u koncentracione logore, a više desetina hiljada zatvorenika izgubilo je živote u logorima smrti, kao što su Omarska, Trnopolje, Keraterm, Manjača, Luka Brčko i Foča. U mnogim mjestima koja su osvojile srpske trupe likvidirani su pripadnici društvene i političke elite. Najmanje 20.000 bosanskih žena je silovano. Ovi zločini su očigledno naredeni odozgo. Ostale žene, djeca i starci deportovani su u zatvorenim teretnim vagonima ili autobusima i kamionima u Hrvatsku ili centralnu Bosnu. Pred njihovo protjerivanje prognanici su morali svoje radnje, stambene zgrade i imanja prenijeti na srpske vlasti. Preostali Bosanci u okupiranim zavičajima stavljeni su pod poseban režim, odvođeni su na prisilni rad, i u protekle tri godine bili su stalna žrtva povreda ljudskih prava, pljačke, silovanja, zlostavljanja, progona, ubistava ili su jednostavno nestajali. U pojedinim regionima morali su nositi posebne trake na rukavima. Opsjednuti gradovi, kao Tuzla, Bihać, Sarajevo,

Srebrenica, Gorazde, Žepa godinama su granatirani. Pri tom je pobijeno oko 20.000 bosanskih civila.

Zajedno sa protjerivanjem muslimanskog stanovništva odstranjivani su svi tragovi preko 500 godina starog islama u istočnom dijelu srednje Evrope i Bošnjaka. Sa zemljom su sravnjivani arhitektonski spomenici osmanskog ili islamskog karaktera, džamije, bolnice, mektebi. Bogdan Bogdanović, veliki srpski arhitekta, koji Kongresu ne prisustvuje iz zdravstvenih razloga, žigosao je ove zločine kao barbarski urbid.

Decenijama se, naročito u Njemačkoj, presuđuje zločinima koji su u njemačko ime počinili nacionalsocijalisti. Njemački savezni predsjednik je 8. maja 1995. godine na spomen obilježju bivšeg koncentracionog logora izjavio da se više nikada u Evropi ne smije vršiti selekcija. Usput smo, od političara, industrijalaca, biskupa, sindikalaca i intelektualaca slušali da se nacistički zločini ne smiju više ponoviti. A ipak, unatrag tri godine, oni se svakodnevno ponavljaju.

Neke jevrejske ličnosti Bosna je podsjetila na pojedine elemente holokausta i zatiranja jevrejskog podmlatka u prvim godinama nacističke vlasti. Neki od njih su to vrlo rano iskazali: Marek Edelman (Edelmann), koji je danas među nama; Anri Zigman (Henry Siegman) iz Američkog jevrejskog kongresa i Simon Vizental (Wiesenthal) - koji je već prije dvije godine u Njujorku inicirao prvi kongres o genocidu u Bosni, Eli Vazel (Wiesel), Ignac Bubis (Ignatz Bubis), ministar izraelske vlade. Međutim, Jevrejski svjetski kongres je tek ovih sedmica zauzeo jasnu poziciju prema bosanskim Muslimanima - Bošnjacima.

Uprkos tome velika većina evropske inteligencije, takozvanih naprednih partija - zeleni, socijalisti i socijaldemokrati ostali su ravnodušni, nezainteresovani za nevolje njihovih zemljaka u Sarajevu, kao svojevremeno u Južnoj Africi i Nikaragvi. Bosanci nisu antiamerički raspoloženi, nisu raspoloženi ni socijalistički, ne pripadaju trećem svijetu, nisu politički obojeni. I zašto bi pravda u Bosni intervenisala? Temeljni interesi nisu u pitanju. U Bosni nema izvora nafte.

Borci za ljudska prava, koji se 25 godina bore protiv zločina genocida, navikli su na mnogo šta negativnog. Laži, propaganda, tabui, ograničenja njihovih vlada u isporuci naoružanja odgovornim. Ali svi ovi zločini počinjeni su u zemljama trećeg svijeta. Ko bi od nas htio računati sa tim da još jedan genocid u Evropi može biti počinjen samo pola sata leta udaljen od Evropske zajednice, i da evropske velike sile štite počinioce? Niko od nas ne bi očekivao da bi ova politika britanske, francuske i ruske vlade mogla biti podržana od ostatka Evropske zajednice, još manje da će u evropskim medijima biti tabuizirana. Tri velike sile su dalekosežno instrumentalizirale Savjet bezbjednosti

UN, dominiraju i paralizuju predstavnike Ujedinjenih nacija u Bosni. Sprečavaju svaki pokušaj zaustavljanja srpske agresije.

Društvo za ugrožene narode je uvijek iznova isticalo ovu međuzavisnost, i zbog toga je za mnoge postalo neugodno. Medijima su komentari organizacija za ljudska prava manje dobro-došli nego čisti iskazi o kršenju ljudskih prava.

Naša organizacija za ljudska prava je neumorna. Uporno istupa saopštenjima za štampu, stotinama radio i televizijskih intervjuja, plaćenim oglasima, stražama opomene i protestnim marševima u Bonu (Bonn) i Berlinu, Hamburgu i Minhenu (München), u Beču (Wien) i Bolcanu (Bozen), u Bernu i Luksemburgu (Luxemburg), Hagu (Den Haag), Kanu (Caen) i Zagrebu. Cilj je da se javnost informiše o zločinima genocida i da se javnost pozove na proteste. Mi smo izdali prvu knjigu o genocidu na njemačkom jezičkom području. Još u septembru 1992. godine održali smo Konferenciju o zločinu etničkog čišćenja. Organizovali smo do sada najveće demonstracije za Bosnu izvan Sarajeva. Na njima su govorili: kasnije ubijeni bosanski ministar spoljnih poslova Ljubijankić, predsjednik bosanskog parlamenta Lazović i član Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Stjepan Kljuić, koji su danas među nama.

Druge organizacije za ljudska prava i humanitarne organizacije, ličnosti javnog života u Francuskoj i Velikoj Britaniji, u Sjedinjenim Američkim Državama ili u Skandinaviji obavljale su isto tako kontinuirano ovaj javni rad. Neke od njih su takode danas s nama.

Istinu govoreći, danas u zapadnim zemljama niko ne može tvrditi, kako on o tome nije ništa čuo. Već krajem maja 1992. godine pet bosanskih humanitarnih organizacija ukazale su na postojanje 105 koncentracionih logora i logora za interniranje, u kojima je umoreno 9.100 zatvorenika. Sredinom avgusta 1992. godine bosanski ambasador u Ujedinjenim nacijama Muhamed Šaćirbegović govorio je već o 17.000 umorenih zatočenika. Društvo za ugrožene narode u jednom saopštenju za štampu 2. juna 1992. godine konstatovalo je:

"Brojni ratni zločini nad civilnim stanovništvom u Bosni i Hercegovini moraju se označiti kao genocid u smislu Konvencije Ujedinjenih nacija od 12. januara 1951. godine. Društvo za ugrožene narode predbacilo je srpskoj armiji i srpskim paravojnim formacijama, između ostalog, da su zbog njihovih napada 1,4 miliona stanovnika Bosne i Hercegovine morali izbjeći ili su bili protjerani i da su tamo vjerovatno 40.000 ljudi pali kao žrtve masakra, masovnih ubistava ili borbi. Desetine hiljada su nestale, 60.000 civila je zatvoreno u logore, daljnjih 35.000 su u sarajevskom kvartu Dobrinja okruženi. Oko 300.000 preostalih stanovnika bosanskog glavnog grada postali su taoci srpskog ratovodstva".

Ipak budimo poštteni! Rad organizacija za ljudska prava, angažovanih novinara, Basjunija i Mazovjeckog sami ne mogu promijeniti beznadnu evropsku politiku prema Bosni. Svojom ostavkom Mazovjecki je upravo to htio izraziti.

Ako je u međuvremenu nastupila nekakva promjena - a izgleda da to događaji od juče dokazuju - ona je rezultat odlučnog i sve plodonosnijeg otpora bosanskog naroda. Ovome treba dodati i nemire u arapskom i islamskom svijetu. Naša organizacija za ljudska prava, koja se angažovala i na zaštiti naroda i manjina u trećem svijetu, je na konferenciji Ujedinjenih nacija u Njujorku, u Ženevi i Beču doživjela kako protjerivanje i uništavanje jednog muslimanskog naroda u Evropi teško potresa Bliski i Srednji istok. Solidarnost sa Bosnom iz Maroka i Turske, Egipta, Pakistana i Malezije prijeti ne samo daljim udaljavanjem od Zapada, nego može imati i ekonomske konzekvence. A to se kod nas broji.

Društvo za ugrožene narode je u posljednje tri godine saradivalo sa hiljadama bosanskih izbjeglica i prognanika. Među njima su nebrojene preživjele žrtve logora smrti. Većina ovih ljudi želi da se vrati u zavičaj i žele - ako ne osvetu, a ono bar pravičnost.

Ovaj Kongres za dokumentaciju genocida u Bosni pripremili smo i za njih. Pozvali smo stručnjake iz čitavog svijeta, da dokumentuju nezimjerne nevolje ovog naroda.

Hoćemo da događaje obznanimo. Prvi korak prema tome biće veliki broj ovdje danas zastupljenih novinara. Njima se srdačno zahvaljujemo.

Dokumentacija svakako treba da obuhvati mnoge pojedinačne informacije i izvještaje. Ona treba da bude oružje protiv svih onih, koji tabuiziraju, lažu ili istinu žele potisnuti. Ona treba da posluži kao sredstvo medijima, partijama i vladama da zahvate srž bosanskog problema - pokušaj ubistva jedne evropske nacije. Niko tada više neće moći reći da nema dovoljno iscrpnih informacija.

Društvo za ugrožene narode, kao i većina učesnika Kongresa, nastaviti će rad za ljudska prava za Bosnu. Mislim da je za sve nas zajedničko da se sve izbjeglice i prognanici mogu vratiti u Bosnu i Hercegovinu, ali takođe i u Sandžak, na Kosovo, u Vojvodinu u istočnu Slavoniju i hrvatsku Krajinu, da agresijom i genocidom granice ne smiju biti izmijenjene, da niko nema pravo stvarati etnički ili rasno čiste države, da kolektivna krivica ne postoji, pa ni za srpski narod.

U slobodnoj Bosni treba da građani bošnjačke, hrvatske, srpske, jevrejske i romske nacionalnosti ili građani iz mješovitih porodica ravnopravno žive jedni sa drugim.

O GENOCIDU PROGAVORIMO ISTINITO

Gospodine predsjedniče,
Uvaženo predsjedništvo,
Poštovane dame i gospodo,

Imam čast da, u ime Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, uputim izraze iskrenog poštovanja i zahvalnosti svim učesnicima Internacionalnog naučnog Kongresa o genocidu i ratnim zločinima u Bosni i Hercegovini 1991-1995.

Sretni smo što dolazimo iz Bosne i Hercegovine, i iz Sarajeva, najvećeg konclogora u današnjem svijetu. Putujući za Bon, preko Igmana, na svakom koraku gledali smo i ovom prilikom neizbrisive tragove zločina srbijansko-crnogorskih fašista. Na putu između Jablanice i Mostara saznali smo i za vijest o ponovnom užasnom zločinu nad civilima u Sarajevu, kada je agresor ubio oko 40 i ranio stotine civila. Ta vijest nas je do srži pogodila i ujedno uvjerila da smo na dobrom putu da u slobodnom dijelu Evrope, u dijelu koji ima sreću da živi u miru, treba **progovoriti o genocidu u Bosni**.

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu je formiran u teškim uslovima agresije na Bosnu i genocida nad Bošnjacima. Cilj Instituta je da naučno i stručno, putem primjene multidisciplinarnih naučnih istraživanja, istraži sve oblike zločina koji su izvršeni u Bosni i Hercegovini.

Od prvog dana svog formiranja, pa do danas, Institut je razvio široku aktivnost i uspostavio međunarodne kontakte sa svim asocijacijama koje se bave istraživanjem ove problematike. Tako je, između ostalog, Institut ostvario značajnu saradnju sa akademikom, prof. dr. Zvoniom Šeparovićem, predsjednikom Hrvatskog žrtvoslovnog društva i Savjeta za mir i ljudska prava Hrvatske akademije nauka i umjetnosti. On je u najtežim uslovima agresije više puta dolazio u opsjednuto Sarajevo. Ostvarili smo saradnju i sa Međunarodnim sudom za ratne zločine u Hagu. Posebno nas raduje saradnja sa Gesellschaft für

bedrohte Völker i uvažnim gospodinom Tilmanom Cilhom, kao i sa prof. dr. Šerifom Basjunijem (Cherif Bassiouni), koji je na čelu Komisije UN za utvrđivanje zločina u bivšoj Jugoslaviji obavio veliki posao. Sa posebnim zadovoljstvom smo ostvarili kontakt i mnogo naučili iz saradnje sa gospodinom Simonom Vizentalom (Simon Wiesenthal), šefom Dokumentacionog centra za istraživanje nacističkih zločina nad Jevrejima. Zahvalni smo i Grupi za ljudska prava za Bosnu iz Kuala Lumpura i drugima.

Rezultati koje je Institut ostvario u dosadašnjem radu, pored naučnih publikacija, predstavljaju značajnu dokumentaciju koja je u funkciji nauke i svih subjekata koji se bore protiv fašizma. Rezultat tog našeg rada je, između ostalog, organizovanje i održavanje ovog Kongresa.

Dame i gospodo,

Koristim priliku da uputim najtoplije riječi iskrene zahvalnosti gospodinu Tilmanu Cilhu (Tilman Zülch), predsjedniku Međunarodnog društva za ugrožene narode (Gesellschaft für bedrohte Völker - International), iz Getingena (Göttingen), koji je sa svojim saradnicima uložio puno truda da nas danas okupi ovdje - na tlu naše prijateljske države, Savezne Republike Njemačke.

To je, naravno, samo dio ogromnog posla i napora koje trebamo svi zajedno učiniti da se o genocidu izvršenom u Bosni i Hercegovini pod kraj XX stoljeća progovori istinito i sveobuhvatno.

Da bi se to postiglo nužno je temeljito istražiti korjene, uzroke, izvođenje i posljedice "sukoba" na području bivše Jugoslavije i, u tom okviru ciljeve, izvršenje, metode i posljedice agresije na Bosnu i Hercegovinu.

SAČUVATI MULTIETNIČKU BOSNU I HERCEGOVINU

Rat u Bosni je Zapad suočio sa najvećim moralnim, političkim i pravnim izazovom od Drugog svjetskog rata naovamo. I dok slavimo 50-godišnjicu završetka tog rata, u samom srcu Evrope dešava se rat istrebljenja. Dok odajemo poštu milionima koji su umrli u koncentracionim logorima u Aušvicu (Auschwitz), Dahau (Dachau) i Belzenu (Belsen) i neprestano ponavljamo naše opredjeljenje da se to ne ponovi "**nikada više**", da ne budemo nijemi svjedoci takvih zločina, genocid se ponovo vrši nad određenom grupom naroda u Evropi.

Ono što je jedinstveno u ovom genocidu jeste njegova eklatantna ozloglašenost. Niko se ne može braniti da nije znao za njega. Tokom posljednje četiri godine, odbori za ljudska prava pri UN, nevladine organizacije - NGO za ljudska prava, grupe žena i niz neustrašivih novinara pomno su dokumentovali činjenice o ovom genocidu. Takođe je izdata masa izvještaja i dokumenata zapadnih vlada koji svjedoče o ovom genocidu.

Čak i oni koji su dovoljno okorjeli da odbacuju izvještaje o zastrašujućim ljudskim žrtvama u ovom ratu istrebljenja ne mogu tvrditi da nisu upoznati s nekim drugim karakteristikama ovog genocida. Muhamed Curać, gradonačelnik Travnika uobličio je u jednoj slikovitoj rečenici ovaj aspekt genocida kada je rekao Edu Vjuliamu (Edu Vulliamy) 1993. godine: "Pogledajte način na koji se vodi ovaj rat. On ubija gradove, spomenike, dostojanstvo, privredu - ukratko on je genocidan. Jednom riječju, cijela civilizacija pred našim očima u srcu Evrope je izbrisana".

Ako ne može biti sumnje u pogledu činjenice da je genocid izvršen u Bosni, takođe ne može biti sumnje u pogledu pravne obaveze da se on spriječi i da se zaštite njegove žrtve. Čak prije nego što je usvojila **Opću deklaraciju o ljudskim pravima**, Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je 9. decembra 1948. **Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida**. U prvom članu te Konvencije, zemlje potpisnice potvrdile su da je "Genocid, bilo da je počinjen u vrijeme mira ili rata, zločin po međunarodnom pravu". Svečano su izjavile da "se obavezuju da će ga sprečavati i kažnjavati".

Uprkos obaveze po ovoj Konvenciji UN, Zapad je odbio intervenciju za sprečavanje genocida u Bosni i zaštitu njegovih žrtava. Umjesto toga, on

pribežgava različitim formama izvrtanja činjenica i lažnih argumenata da bi opravdao svoje nedjelovanje. Svojim nedjelovanjem u Bosni, Zapad je izgubio moralno pravo da na drugi način govori o ljudskim pravima.

Dok je Zapad odbijao da intervenira u Bosni na zaštiti žrtava i kažnjavanju genocida, intervenirao je na taj način da žrtve tog genocida sprečava da se brane. Embargo na naoružanje koje su Ujedinjene nacije uvele protiv Bosne čime se osporava da suverena država priznata od strane Ujedinjenih nacija ostvaruje svoje neotuđivo pravo samoodbrane - pravo zajamčeno članom 51 Povelje Ujedinjenih nacija - je nečasni akt. On se ne može pravdati ni po kojem kanonu zakona ili morala. Strogim uvođenjem ovog embarga Zapad nije bio samo nijemi svjedok genocida. On je, u stvari, postao saučesnik u genocidu.

Saučesništvo Zapada u destrukciji Bosne i Hercegovine sadržano je, takođe, i u raznim mirovnim planovima koje je predložio za rješenje sukoba. Oko 400 godina Bosna je bila pluralističko društvo sa jedinstvenom i bogatom tradicijom tolerancije i različitosti. Ova tradicija odražavala se u politici sjedinjene gradnje i umijeća kompromisa koji je karakterizirao način života njenih stanovnika muslimana, katolika i pravoslavnih, odnosno Muslimana, Hrvata i Srba. Ovaj koncept multi-etničke nacije je jasno anatemisan od srpskih šovinista koji su težili uništenju Bosne, pošto njihov cilj "Velike Srbije" ne trpi ni jednu drugu nacionalnost osim srpske.

Međutim, događa se da ovu antipatiju prema cijelom konceptu multietničke države, takođe, dijeli Zapad. Svaki mirovni plan koji je Zapad predložio bazirao se na osnovnoj premisi da Bosna i Hercegovina, kakvu je svijet zna već 400 godina, mora prestati da postoji. Oni kažu, Bosna i Hercegovina, sa svojom jedinstvenom različitosti i tolerancijom mora biti podijeljena duž etničkih granica.

Malezija (Malaysia), kao i Bosna i Hercegovina, je živi primjer multietničke države sa tradicijom tolerancije i različitosti. Kao naša braća i sestre u Bosni i Hercegovini mislimo da je ideja cijepanja multietničke države duž etničkih granica u potpunosti odbojna i neprihvatljiva. Takvo rješavanje ne bi samo uništilo teritorijalni integritet suverene države nego bi dovelo do jačanja snaga rasizma i šovinizma. Ono će dovesti do izazova integritetu i samim temeljima svake druge multietničke države. Kompletna osnova međunarodnog mira i reda - utemeljena kako jeste i na stabilnosti pojedinih nacionalnih država od kojih su mnoge multietničke - bit će uzdrmana.

Kao mirovni prijedlog podjela bi bila recept za nesreću. Kako je predsjednik Izetbegović primijetio etnička mapa Bosne je "prošarana kao slika Džeksona Poloka (Jackson Pollock). Nema etnički čistih regija". Historijski govoreći, podjela država duž etničkih granica dovela bi do iskorjenjivanja

miliona i do šireg etničkog čišćenja. Daleko od toga da donese mir u ovaj dio svijeta ono će rezultirati nastavkom krvavog rata i genocida.

Ovaj Kongres se održava u Bonu u vrlo odsudnom trenutku za narod Bosne. "Novi" mirovni pokušaj koji su inicirale Sjedinjene Američke Države je u toku. Iako detalji plana nisu zvanično otkriveni izgleda da je to ponovna zbrka starog mirovnog plana Kontakt grupe. Nema nikakvog razloga vjerovati da je njegova osnova nešto drugo, a ne komadanje Bosne duž etničkih granica. U svjetlu nedavnog oslobođenja Krajine od strane Hrvatske nije teško naslutiti koja će zemlja biti žrtveno jagnje za kupovinu ovog mira. Izvlačenje trupa Ujedinjenih nacija iz Goražda¹ nagovještava događaje koji će uslijediti.

Kongres se, takođe, održava u vrijeme kada su Srbi intenzivirali granatiranje Sarajeva - grada za koji se pretpostavlja da će biti pod protektoratom Ujedinjenih nacija.² Pale su mnoge žrtve. Da li će posljednji zračni udari NATO-a konačno dovesti Srbe razumu i za pregovarački sto? Vidjet ćemo!

Rat u Bosni iznio je na površinu neke od najmračnijih aspekata ljudskog ponašanja i svijesti. Međutim, kao što je često slučaj, takve tragedije, takođe, ističu neke od najuzvišenijih izražavanja ljudskog duha. Ovdje ne mislim samo na heroizam i dostojanstvo koje je bošnjački narod pokazao uprkos sveukupnoj nesreći, nego i na želju za pravdom koju su pokazali mnogi pojedinci i organizacije na Zapadu. Nasuprot sramnog ponašanja njihovih vlada, mnogi od ovih pojedinaca opredijelili su se za stvar pravde za Bosance. Ovaj Kongres je izraz tog interesa za pravdom. Mi u Maleziji smo ponosni što smo se pridružili ovim naporima i nadamo se da će rad ovog Kongresa doprinijeti daljem osvjetljavanju prave istine o onome što se dešava u Bosni. Rezultat rada Kongresa neće biti samo optužba protiv počinioca genocida, nego, takođe, i protiv onih koji svojim ponašanjem podstiču počinioce ovog zločina protiv čovječnosti.

¹ *Napisi u štampi u vrijeme Kongresa činili su to vrlo izglednim (napomena Redakcije).*

² *Novi masakr nad Bošnjacima (u Sarajevu) dogodio se samo dva dana prije početka Kongresa (napomena Redakcije).*

Simon Vizental (Simon Wiesenthal)

BOSNA NE SMIJE BITI ŽRTVA MIRA*

Dragi prijatelji,

Nažalost bilo mi je nemoguće da vam dodem u Bon. Ja to veoma žalim, jer sam ubijeden da je ovaj vaš skup od velike važnosti.

Ja se ubrajam među ljude koji su u vrijeme nacizma mnogo pretrpjeli, ja sam - sem moje žene - izgubio čitavu svoju porodicu. U ovim užasnim godinama mnogo sam doživio i vidio. Mnogo šta danas u sličnoj formi moram ponovo gledati, dok pratim izvještaje o zbivanjima u bivšoj Jugoslaviji, prije svega, u Bosni.

Većina ljudi na Balkanu želi samo jedno - mir. Kako sada izgleda, mnoge države i mnogi političari namjeravaju ovaj mir dostići na račun Bosne, koju treba žaliti što je već do sada pretrpjela najveće gubitke u ljudskim životima. Ne smijemo zaboraviti da je Bosna svoju nezavisnost proglasila tako kasno, jer se nadala da može opstati kao članica nekakve federacije ili konfederacije na području bivše Jugoslavije. Ova bosanska država bila je i od čitavog svijeta priznata kao punopravan član - a sad bi trebalo ostvariti mir, čija bi žrtva bila Bosna. To je nepravedan mir!

Od prije dvije godine pratim odnose između Zagreba i Beograda i skoro sam dospio do ubjedenja da između srpskog predsjednika Miloševića i hrvatskog predsjednika Tuđmana postoji saglasnost da Bosnu međusobno podijele. Gospodin Tuđman se izdao u maju ove godine kad je na jednom jelovniku, prilikom sastanka sa jednim novinarom u Londonu, skicirao kartu regiona i na njoj granicu između Srbije i Hrvatske povukao posred Bosne, ali sumnjam da će dva miliona Bošnjaka konačno pristati da se njihova država na ovaj način raspadne.

Neprijatelji Bosne u svakoj prilici ističu da je cilj bosanske vlade izgradnja islamske države usred Evrope i tako potpiruju strah mnogih ljudi. Ubijeden sam da tu nema opasnosti. Bošnjaci doduše ispovijedaju islam, ali po porijeklu nisu ni Arapi ni Turci, većinom su slavenskog porijekla i u početku su pod

** Pismo je napisano 25. augusta 1995. godine u Beču (Vienna, Austria).*

prisilom, a kasnije dobrovoljno postali muslimani. U toku stoljeća su dokazali da mogu mirno živjeti zajedno sa katolicima, pravoslavnim i jevrejima.

Za pravedan mir nema alternative. Za jedan takav pravedan mir neophodno je da odgovorni za masakre hiljada nedužnih i nenaoružanih ljudi, kao Karadžić i Mladić, prvenstveno budu razvlašteni i onda privedeni međunarodnom sudu.

Ja vas molim da moje najbolje želje i pozdrave prenesete gospođi predsjednici Bundestaga, prof. Zismut (Süssmuth) i gospodinu premijeru Silajdžiću. Svima vam zahvaljujem na vašem angažovanju za mir i želim mnogo uspjeha vašim zajedničkim naporima i akciji.

Brat i sestra: Jasmin i Indira Brković ubijeni granatom sa agresorskih položaja na Alipašinom polju - Sarajevo, dok su se igrali pred ulazom zgrade u kojoj su stanovali (22. januar 1994.).

Alija Izetbegović

U BOSNI SE BRANE CIVILIZACIJSKI PRINCIPI

U nemogućnosti da lično prisustvujem Međunarodnom kongresu o genocidu počinjenom u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, dozvolite mi da vas pozdravim i da vam poželim uspješan rad.

Bosna i Hercegovina je već četvrtu godinu izložena brutalnoj srbijansko-crnogorskoj agresiji u kojoj su na svirep način stradale hiljade nevinih ljudi, najvećim dijelom Bošnjaci, preko milion ljudi protjerano sa svojih ognjišta, a stotine gradova i sela razoreno. Jedna originalna duhovno-kulturna supstanca koja se čitav milenij taložila u susretu i prožimanju različitih civilizacija, kultura, vjera - ono što mi zovemo duh bosanski - grubo je napadnuta.

Bosna je već bila ono što civilizirani dio svijeta želi da postane. I, umjesto da baš ovdje međunarodna zajednica brani i odbrani sopstvene, svečano proklamovane principe, ona ih je izdala. Stradanje Bosne, uz rijetke izuzetke, pratila je čudna ravnodušnost, pa i sramna šutnja svijeta.

Na vama je, uvažena gospodo, da znanstveno rasvijetlite ovaj anticivilizacijski sunovrat. Učinite to sa surovom iskrenošću, kako se Bosna više nikada i nikome ne bi dogodila.

Sa dubokim poštovanjem za sve vas,

Alija Izetbegović, s.r.

OKRNJENI UGLED MEĐUNARODNE ZAJEDNICE

Pošto sam prošlih dana bila u Rumuniji, tek jutros sam bila u mogućnosti da dođem i prisustvujem Kongresu.¹

Znate, da sam preuzela pokroviteljstvo nad ovim Kongresom, širom svijeta poštovanih boraca za ljudska prava, onih koji su preživjeli holokaust, političara i političarki, novinara iz svih zemalja Evrope, pored mnogih drugih svjedoka vremena i naročito žrtava zločina genocida, koje smo u ranijoj Jugoslaviji, koje smo u Bosni i Hercegovini doživjeli i koje stalno i dalje doživljavamo.

Zahvaljujem vam da ste se ovdje sastali da bi kao bitni svjedoci ovog nehumanog događanja, ovog strašnog barbarizma, ovih upornih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava priložili svjedočanstva i time se pobrinuli za to da se ništa ne zaboravi, **i niko od nas ne može reći kako nije ništa znao.**

Vrlo poštovani gospodine Cilh (Zülch), Vi ste već juče rekli da je preko 200 hiljada, vjerovatno preko 250 hiljada ljudi ubijeno u Bosni i Hercegovini. Mnogi drugi, kao i stanovnici Bosne, pretrpjeli su sudbinu izbjeglištva i protjerivanja. Nebrojani drugi su dospjeli u logore za interniranje, bili su u logorima smrti hladnokrvno i na gnusan način uništeni.

Silovanjem traumatizirane žene jedva se usuđuju (kao i mnoge muške žrtve) uopšte govoriti o nedjelima. One to i ne mogu, jer su ljudski prezahitljive. Kad samo uzmemo već publikovane izvore, moram vam reći da me to na tako mnogo toga podsjeti. Ali da sada ne izvlačim pogrešne zaključke, užasi koje su ljudi u ovom području doživjeli - progonjenje, brutalno postupanje, ubistva, nikako se ne mogu drugčije označiti nego pojmom **genocid**. Ovaj se ipak mogao izbjeći, a opet se iznova govori o građanskom ratu. Ovo je rat između država. On sigurno ima uzroke u etničkom području, ali kad na kraju ovog vijeka i ovog milenijuma doživljavamo ono što se označava eufemizmom "etničko čišćenje", samo mogu reći: Ako bi došlo do mirovnog rješenja čija bi osnova bilo etničko razdvajanje, nikakav se mir u budućnosti neće moći ostvariti.

Upravo sam bila u Temišvaru (Timisoara), koji je bio grad - mučenik revolucije u Rumuniji, grad u kome jedni sa drugima žive različite etničke grupe

¹ Dr. Zismunt je Kongres pozdravila drugog dana njegovog rada.

- Srbi, Poljaci, Mađari, Rumuni. Ne možemo se početi odricati ovog komadića humanizma i civilizacije za koji se zalažemo i početi da primjenjujemo lošije obrasce.

Jer samo zbog toga postoje ove važne stvari: da bi volja ljudi, ali upravo i da bi politička volja došla do izražaja. Vaš Kongres se održava u trenutku kada je konačno, još jednom kažem **konačno**, uslijedio odgovor NATO-pakta u Sarajevu, koji je prema mome viđenju morao uslijediti godinama ranije. I vi, takođe, osjećate koja olakšanja su na redu.

U očekivanju rješenja - i ja to kažem vrlo iskreno u dvostrukoj namjeri. Oni koji su se zauzeli za istinsku odbranu zaštitnih zona nikada nisu tvrdili da ovaj konflikt može biti riješen vojnim sredstvima. On može biti samo politički riješen. A ako treba da bude riješen politički, onda ne po metodu: prvo zauzmimo zemlju, protjerajmo ljude, počinimo genocid i onda možemo razgovarati o miru. Ako ovo - danas to ne znamo - ako nas ovo odlučno držanje u ovim danima u odnosu na Sarajevo, kako je Silajdžić rekao, približava miru, tada je to naša velika nada.

Ja sam kao i ranije skeptična, jer je štošta bilo obećano, prihvaćeno, potpisano. Ali pri teško okrnjenom ugledu međunarodne zajednice ovo je bio posljednji trenutak da se pokaže da postoje granice i da djelujemo. I što prije u međunarodnoj zajednici postanemo jedinstveni mogli bismo ranije djelovati. Krivica je neopoziva. Ona važi za svakog od nas, vi ćete to naročito razumjeti kad to kažem kao političar. Ja sam se uvijek nadala da nikada nećemo dospjeti u takvu situaciju, jer smo upravo mi u Njemačkoj rekli: Ovo "nikad više".

Doživjeli smo, ipak, da se to može brzo dogoditi. Na kraju, želim da se svima zahvalim i da se ponadam ne samo miru, nego i da mnogim pogođenim ljudima omogućimo onu vrstu pomoći koja će im ponovo vratiti dio životnog kvaliteta, pošto znamo da se sami od nevolja nećete moći oporaviti.

OVO STOLJEĆE JE STOLJEĆE GENOCIDA

Pokušaću da u nekoliko riječi, i to što je moguće kraće, nešto kažem o Evropi i silama koje žele da dijele ovoratovski problem sa onima koji u njemu stradaju. Ne smijemo gledati Bosnu kao nešto čudno, kao nešto iz drugog svijeta, nego u kontekstu gubitka duha u Evropi.

Posljednji napadi NATO-a na položaje Srba su, bez dvojbe, u službi mira, ti napadi vraćaju vjeru u mir, u nešto što vjeruje ljudsko društvo. To je dokaz da ipak nismo zaboravljeni kao ljudska bića. To nisu bili napadi samo zbog političkih razloga. Jest bilo je i toga i to je normalno, ali vjerujem da su ti napadi inicirani od strane naroda, da je narod tražio minimum pravde da bi naša civilizacija mogla da se nastavi. Ja vjerujem u skup kao što je ovaj. Ponekad se pitam da li skupovi kao što je ovaj nešto postižu. Siguran sam da se i vi isto pitate i još sam sigurniji da oni na kraju postižu svoj cilj.

Mi nemamo novac, ali mi ga tražimo od naših prijatelja. Mi iz godine u godinu živimo u manjem prostoru i svakog dana tražimo više prostora za življenje, jer ja trebam više nego moj otac, moj sin će tražiti više nego što ja trebam. Time će biti više i više miliona socijalnih zahtjeva. I zato moramo naučiti dijeliti, a potrebno je da naučimo dvije stvari, a to su: - da tražimo manje i - da usporimo naša traženja i naše prohtjeve.

Ne prihvatam, - vjerujem da ćete se i vi složiti - da problem naše civilizacije ima linearnu dimenziju, ne prihvatam da je to prava linija progresa i ne prihvatam da je bolje što je brža. Moramo dozvoliti onima koji su iza nas da uhvate korak sa onim što se dešava. Ne smijemo dopustiti da model bogatog društva postane preovladavajući model i za one koji ga nikada ne mogu dostići. Nikad ne smijemo dozvoliti da naši životi postanu izvor konflikta u vremenima koja dolaze. Ako ne naučimo da trebamo manje i da usporimo prohtjeve to će nam se desiti.

Već je kazano da je ovo stoljeće, stoljeće genocida, a ova civilizacija, naša evropska civilizacija je, uglavnom, prouzročila sve to. Neosporna je činjenica da je toliko mnogo ljudi umrlo samo zato što su bili na pogrešnoj strani i što su stajali na putu Staljinu. To se desilo u našem stoljeću, a genocid se dešava i sada u našoj zemlji. Trudimo se da će Bosna biti posljednje mjesto

genocida u našem stoljeću, iako je još uvijek veoma teško razumjeti da se može dogoditi javno pogubljenje zemlje i ljudi. Javni genocid se dešava u Bosni Hercegovini. Mi znamo da svako zna za ono što nam se dešava. Nije tajna opsada Sarajeva i šta ona znači? Nije tajna šta znači riječ opsada?

U dvanestom i trinaestom vijeku su bile opsade gradova, a sad to imamo u dvadesetom stoljeću. Napravili smo jedan, tek jedan tehnološki korak. Zato ovdje govorimo o izgubljenom duhu Evrope.

Ja sam musliman i ovdje se, uglavnom, radi o muslimanima u Bosni. U Hrvatskoj je počelo sa Vukovarom, gdje su Srbi ubijali i pacijente u bolnicama - i tada Evropa nije reagirala. Sada je taj pakao došao u Bosnu i glavne žrtve su bosanski muslimani. A veliko je pitanje da li je to za to što su muslimani? U pitanju je sasvim druga stvar. Neki kažu: "Da su muslimani činili zla kakva su činili i čine Srbi bilo bi sasvim drugačije". I ja mislim da bi bilo drugačije, To govori mnogo o predrasudama u društvu, o činjenici da se nismo dovoljno pomakli, da se nismo moralno unaprijedili. Ponekad smo se samo tehnološki. I, zato moramo usporiti. Ne samo zbog onih koji su iza nas, već i zato što ni mi ne možemo da se nosimo sa brzinom promjena.

Ne smijemo dozvoliti da se sve vrijednosti izražavaju ciframa na bankovnom računu. I zato je Bosna dio jednog velikog kompleksa problema. Oni koji kažu da je mržnja među stanovnicima Bosne bila stoljećima ne govore istinu. To jednostavno nije tačno, to nije istina. Srpski teroristi ne bi mogli uništiti hiljadu džamija i katoličkih crkava da ih nije bilo, a bilo ih je, jer su sagrađene u stoljećima koja su iza nas. U stoljećima za koja se ne može kazati da su bili satkani od mržnje.

Još jedna stvar. Postoji predrasuda o islamu u Evropi. Mi to svi znamo i o tome trebamo govoriti, ne trebamo šutjeti o tome. Postoje muslimani-Evropljani i reći ću vam da je dobra stvar koja je došla iz Evrope, iz Bosne, kroz ovaj rat, jeste činjenica da se Evropa promijenila i da je promijenila svoju percepciju o muslimanima i islamu u Bosni. Mnogi su Evropljani očekivali da muslimani počnu ubijati, uništavati i silovati. Oni to, međutim, nisu činili jer imaju svoje određene percepcije.

Kroz problem Bosne ljudi razumiju da postoji muslimanski element u Evropi. To su Bošnjaci-muslimani, ali odjedanput oni su konstruktivni, oni igraju jednu ulogu i oni su u stanju da funkcioniraju u situaciji mira i reda i ono što je najznačajnije i ono što je civilizirano i da su u stanju da razumiju i da prihvate ono što je drugačije. Ta dobra lekcija je došla iz Bosne iz ovog rata i iz ovog genocida. Zahvaljujem na pažnji i prisustvu. Želim vam sreću i dobar rad.

PORAZ EVROPSKE CIVILIZACIJE

Poštovane dame i gospodo,

Dvadeseto stoljeće može se označiti kao vijek genocida. U četrdesetim godinama nacizam je u zemlji visoke tradicije, civilizacije, kulture i nauke stvorio naučni i jeftini način ubijanja ljudi u gasnim komorama. Ovo je bila najjeftinija moguća fabrika smrti.

Ovo je bio poraz ne samo za mrtve, nego i za čitavu evropsku civilizaciju. Ljudski život koji u normalnim uslovima ima najvišu cijenu postao je bezvrijedan.

Ovo se nije ticalo samo onih koji su ubijeni, nego čitavog društva, koje je bilo svjedok ubistava, a na to nije reagovalo. Nijemi svjedok ponio se isto kao i ubica - jednako je podcjenjivao ljudski život.

Pred pedeset godina poslije iskustva sa Osvijencima (Auschwitz), Treblinkom, Mathauzenom (Mauthausen), Oranienburgom (Oranienburg) izgledalo je da je prošlo doba genocida. Ovo je, međutim, bila uzaludna nada.

Od tada su dva miliona ljudi ubijeni u ime ideologije u Kambodži (Cambodgia), bezbroj ljudi u Bijafri (Biafra). Sada duboko u srcu Evrope u bivšoj Jugoslaviji suočeni smo sa genocidom. Na vrlo zakukuljen način govorimo o "etničkom čišćenju", ali ono u stvarnosti znači nasilno protjerivanje stotina hiljada ljudi iz njihovog zavičaja. Oni koji su danas u Srbiji i na drugim područjima nekadašnje Jugoslavije krivi za ove zločine naučili su svoju lekciju od arhitekata genocida, koji su slična nedjela počinili na čitavom evroazijskom prostoru. Ako posmatramo posljednjih pedeset godina moglo bi se reći da Hitler u grobu trijumfuje.

Evropa koja je stvorila značajnu civilizaciju i može da leti do mjeseca i kroz kosmos bezosjećajno i nemoćno posmatra uništavanje ljudi bez obzira na rasu i boju kože.

Moram vam priznati da ova evropska ravnodušnost nije ništa novo. Mogao bi vam dati primjer iz mog ličnog iskustva. Kad je planuo Varšavski geto, na

drugoј strani zida okretao se ringišpil, svirala je muzika, mladi ljudi su se zabavljali jedva deset metara udaljeni od mjesta na kome su upravo bili ubijani ljudi i konačno pobijeni do posljednjeg čovjeka.

Danas je svijet tako bogat, kako pred pedeset godina, nije mogao ni sanjati. Za vlastito blagostanje ovaj svijet je još uvijek ograničeni pravni sistem, zatvara se, postavlja granice za siromašne kojima je potrebna pomoć, kako bi ljudima spriječio prelazak te granice. Za taj pravni sistem etnička granica i etnička država su postale sveta vrijednost. Etnička država nije nikakva čovječna država i tu gospodu trebamo pitati ko su oni prije svega: Jesu li oni prvo ljudi, ili su prvo Nijemci, Francuzi, Englezi, Jevreji i tako dalje? Tek tada ćemo znati sa kim imamo posla.

Međunarodni zakon koji žrtvama genocida onemogućava prelazak granice je zločinački zakon. On se mora promijeniti. Prvi pokušaj da se ovaj zakon modificira učinjen je u Evropskom parlamentu od jedne međuparlamentarne grupe. Ne znam kada će se ovaj pokušaj sprovesti. Ako se sa ovim zakonom saglasimo podržavamo čin genocida. Velike sile moraju shvatiti da državni geto, koga su oni ustrojili u zapadnoj Evropi i sjevernoj Americi, ne može ostati da vječno postoji, jer je glad jača od svega ostalog. Zid koji okružava bogatu Evropu će isto tako pasti, kao što je pao Berlinski zid. Samo trebamo pričekati da bi vidjeli njegov pad.

Ali, Evropa ima i jednu drugu mogućnost. Ona može opadanje svog standarda uskladiti i svoje resurse podijeliti sa onim koji nemaju ništa.

Razgovorima i pregovorima nemoguće je zadržati jednog ubicu. Ovo još nikom nije uspjelo. Za ovakve je sila jedini argument. Moraju se uspostaviti međunarodne oružane snage koje će intervenisati da bi spriječile genocid. Mi znamo šta to znači. Pogledajte šta se u Njemačkoj i Japanu dogodilo nakon Drugog svjetskog rata. Intervencija međunarodnim oružanim snagama preokrenula je ove totalitarne države u otvorena društva. Neću da vjerujete da sam pripadnik vijetnamskog režima, ali kad su Vijetnamci intervenisali u Kambodži genocid je bio zaustavljen. Kad su međunarodne trupe poslane u Ruandu (Ruanda), životi pola miliona Hutua bili su spaseni.

Uostalom, nemam nikakve nade da će vlade same, bez društvenog pritiska, nešto preduzeti da bi pomogle onim koji su dospjeli u nevolje. Mladi ljudi su, ipak, pokazali da su u stanju prisiliti vlade na promjene. U Sjedinjenim Američkim Državama oni su iznudili završetak Vijetnamskog rata, u Francuskoj su promijenili politički sistem. Naša jedina nada je da se pojavi masovni pokret u Evropi i čak u nekadašnjoj Jugoslaviji, kako bi iznuodio promjenu politike ovih vlada. Mnogo hvala.¹

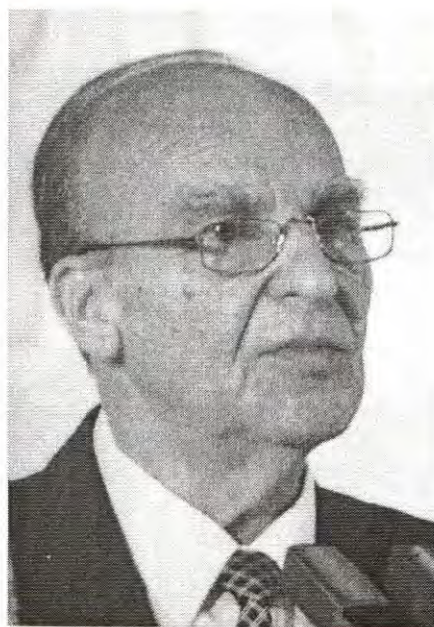
¹ Govor je održan na poljskom jeziku.

Ispred zemlje domaćina Kongres je, u ime organizatora, otvorio Tilman Cilh (Tilman Zülch)

Pokrovitelj Kongresa prof.dr. Rita Zismut (Rita Süßmuth), predsjednik Parlamenta Savezne Republike Njemačke

Pokrovitelj Kongresa Alija Izetbegović, predsjednik Republike Bosne i Hercegovine

*Pokrovitelj Kongresa počasni dr. nauka
Simon Vizental (Simon Wiesenthal)
direktor Jevrejskog dokumentacionog
centra u Beču*

*U ime pokrovitelja Alije Izetbegovića
Kongres je pozdravio dr. Haris Silajdžić,
predsjednik Vlade Republike Bosne i
Hercegovine*

*Jedan od organizatora Kongresa Tan Šri
Gazali (Tan Sri Ghasali) predsjednik Grupe
za Ljudska prava za Bosnu (Human Right
Group for Bosnia) iz Kuala Lumpura*

*Počasni gost Kongresa Marek Edalman
(Marek Edalman), preživjeli komandant
ustanka u Varšavi (Warszawa, Poljska)*

AGRESIJA - AMBIJENT GENOCIDA

AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU - AMBIJENT POČINJENOG GENOCIDA -

Republika Bosna i Hercegovina stekla je nezavisnost 1. marta 1992. godine, kada su se njeni građani na opštem referendumu izjasnili za samostalnu nezavisnu i suverenu državu. Do tada je, kao što je poznato, bila u sastavu jugoslovenske federacije, kojoj je pristupila nakon obnove njene državnosti 25. novembra 1943. godine, i nakon što joj je ta državnost priznata na II zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu 29. novembra 1943. godine. Raspad (disolucija) zajedničke države izvršena je u toku prethodne 1991. godine, o čemu su doneseni meritorni međunarodni dokumenti na Haškoj konferenciji, čijom odlukom je osamostaljenje Bosne i Hercegovine uslovljeno opštim referendumom. Kao što je poznato taj referendum je sproveden na zakonski način i pod međunarodnom kontrolom, i verifikovan međunarodnim priznanjem od strane Evropske zajednice 5. aprila 1992. godine, te prijemom u članstvo OUN 20. maja iste godine.

1. Položaj BiH i korijeni njenog ugrožavanja

Bosna, odnosno Bosna i Hercegovina, kako se zvanično naziva od austrougarske okupacije 1878. godine, međutim, nije tek tada nastala - ni kao država ni kao nezavisna - i spada među najstarije države Balkana. Ona je hiljadugodišnja realnost, i kroz sve to vrijeme bila je **zaseban entitet**, zasebno biće, bilo kao **nezavisna** ili vazalna **država**, bilo kao **korpus separatum** u okviru širih državnih organizama. Doduše, kao i druge male i srednje zemlje, povremeno je - djelimično ili u cjelini - bila **okupirana**.

Danas Bosnu i Hercegovinu naseljavuju tri južnoslovenska naroda, **Bošnjaci, Srbi i Hrvati**, te više nacionalnih manjina.¹ Južni Sloveni su Prostor

¹ Prema popisu od 31. marta 1991. godine: Bošnjaci 1.907.317 ili 43,7%, Srbi 1.366.111 ili 31,3%, Hrvati 755.071 ili 17,3%, ostali 336.072 ili 7,7%. Površina je iznosila 51.197 km², a godišnji prirast 19.865 stanovnika, pa je 31. marta 1992. godine imala 4.384.436 stanovnika.

Bosne i Hercegovine naselili početkom sedmog stoljeća nove ere (602-614) u okviru njihovog naseljavanja na Balkan.² Pri tome je romanizovano starosjedilačko stanovništvo, uglavnom, potisnuto prema moru i iz riječnih kotlina i kraških polja istisnuto u okolna brda. U to vrijeme Slaveni su bili, uglavnom, ratari i dosta vješti ratnici, a za razliku od Avara borili su se pješke. Vjerovali su u mnogo bogova, nisu poznavali pismo i nalazili su se na nivou usitnjene plemenske organizacije, objedinjene u veliki plemenski savez na čijem su čelu bili Avari. Za razliku od drugih krajeva Balkana prostor Bosne i Hercegovine je još dvjesto godina ostao u sastavu Avarske države, sve dok je 796-803. nisu uništili Franci.

Ova činjenica je uslovlila da ovaj Prostor duže vrijeme ostane van uticaja Vizantije i organizovanijih slavenskih plemena drugog talasa (uglavnom ostvarenog po dogovoru sa vizantijskim carem Iraklijem - 610-641), ali nije mogao ostati van opšteg procesa feudalizacije društva. U toku procesa stapanja sa starosjedilačkim stanovništvom i njegove asimilacije, i ovdje su male slavenske župe ukрупnjavane u velike, a ove dospijevale pod vlast oblasnih gospodara, čiji su se feudalni posjedi, uglavnom, ograničavali na slivove rijeka, pa otud lokalni nazivi Neretljani, Humljani, Sanjani, Drinjaci i sl. Na kraju tog procesa, koji je zahvatio čitav mračni rani srednji vijek (VII do X stoljeća), među više južnoslavenskih državnica najkasnije u prvoj polovini X stoljeća javila se i "**zemljica Bosna**",³ čiji su stanovnici sebe nazivali "**Bošnjanima**".⁴

Smještena na zapadnom dijelu Balkana, koji predstavlja jugoistok evropskog kontinenta i njegovu vezu sa Malom Azijom i Bliskim istokom, Bosna i Hercegovina se istovremeno nalazi na putevima koji sa Mediterana vode u Panoniju i obratno, ali i na liniji, kojom je 395. godine Rimsko carstvo konačno podijeljeno **istočno i zapadno**, koja je od tada konstanta mnogih podjela, preko raskola hrišćanstva (1054) do današnjih linija razgraničenja interesnih sfera velikih sila. Tim i činjenicom da je bila okružena, ne baš uvijek prijateljski raspoloženim susjedima, srodnog porijekla, dugoročno je bila uslovljena njena povremena ugroženost. Neke od tih ugroženosti bile su ideološkog karaktera kao krstaški ratovi protiv "**crkve bosanske**" i fašistoidni programi preotimanja životnog prostora (Lebensrauma), pa su rezultirala i genocidom. Ugroženost je uz to zavisila i od unutrašnje stabilnosti zemlje, od njene snage i spremnosti građana da je brane ili da, u određenim okolnostima i

² Iako je prva sklavinija na prostoru istočne Bosne obrazovana već sredinom šestog vijeka.

³ Prvi put pomenuta u djelu "DE ADMINISTRANDO IMPERIO", vizantijskog cara Konstantina Porfirogenita (912-952).

⁴ Prema tome kako su ga izgovarali stranci (Mlečani, Madari, Turci), kasnije se javio domaći sinonim **Bošnjak**, ali je već Evlija Čelebija, sredinom XVII stoljeća konstatovao i postojanje drugog: **Bosanac**.

iz ličnih interesa, obrazuju "petu kolonu" i saraduju sa invazorom, odnosno okupatorom.⁵

U deset stoljeća to ugrožavanje su vršili Vizantija i Osmansko carstvo sa istoka, Franačka, Ugarska, Austrija, pa Treći Rajh sa zapada, Srbija (Raška), Crna Gora (Duklja) i Hrvatska iz neposrednog susjedstva. Suštinska ugroženost, ne samo države nego i stanovništva Bosne i Hercegovine, nastupila je sredinom XIX stoljeća, kad su susjedni nacionalni pokreti i države počeli da ograđuju nacionalna tržišta i atare, a onda i njihovog širenja preotimanjem životnog prostora drugih.

U vrijeme svog postojanja Bosna je bila nezavisna država duže nego bilo koja balkanska zemlja, gotovo pola milenija. I najveći dio druge polovine tog milenijuma u sastavu širih državnih zajednica provela je kao zaseban entitet: Bosansko krajište, Bosanski sandžak, Bosanski ejalet,⁶ odnosno pokrajina (vilajet) u sastavu Osmanskog carstva, pa zemlja (Land) pod zajedničkom upravom dvojne Austrougarske monarhije, a onda kratko u svojstvu federalne jedinice u sastavu Države Slovenaca, Hrvata i Srba, da bi tek u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca uskoro⁷ bila ukinuta kao takva. Naravno, u međuvremenu je povremeno, djelimično ili u cjelini imala status okupirane teritorije, a srednjevjekovni kraljevi su u nekim periodima bili u vazalnom odnosu i prema dva sizerena (mađarskom kralju, odnosno sultanu Osmanskog carstva).

Kraj XX stoljeća obilježen je globalizacijom demokratije, tržišta, ljudskih prava i sloboda, komunikacija ljudi, roba i medija - dakle, opštom planetarnom globalizacijom. Kao i svaki globalni preokret, kraj bipolarnog svijeta zasnovanog na ravnoteži straha od međusobnog nuklearnog istrebljenja donio je, za interregnume karakterističnu krizu vlasti i ponašanja iz koje je na monogim neuralgičnim tačkama ponovo počeo bujati **fašizam**, zasnovan na nacionalnim egoizmima i avanturističkim idejama "velikih" država, te očaju deklasiranih, dezorjentisanih i osiromašenih društvenih slojeva.

Zahvaljujući kontinuitetu sa neiskorijenjenom tradicijom i velikodržavnom sviješću, pa i izvjesnim pozicijama u vlasti, među prvima se na političku pozornicu probio fašistički **velikosrpski pokret**.

⁵ *Bilo ih je u doba srednjevjekovne države, u ustancima protiv Osmanskog carstva (pa i najvećem Gradašćevića), protiv Austrougarske, pa i sadanjem ratu za odbranu Bosne i Hercegovine, kakvi su Karadžić, Boban i Abdić, s tim što je ono srednjevjekovno priznavanje vazalnog odnosa prema stranom sizerenu, koje se realizovalo plaćanjem danka i eventualnim učešćem feudalaca u ratu na strani sizerena, bilo daleko od ovog posljednjeg.*

⁶ *Ustankom protiv sultana Gradašćević ga je 1831. godine proglasio samostalnim ("Samostalni ejalet Bosna").*

⁷ *Već 1921. godine Zemaljska vlada Bosne i Hercegovine preimenovana je u Pokrajinsku upravu ukinutu 1924. godine, ali je tzv. "turskim" paragrafom Vidovdanskog ustava održana njena cjelovitost do oktobra 1929. godine, kad je to poništeno Zakonom o formiranju banovina.*

Narodnooslobodilački pokret izrastao u toku Drugog svjetskog rata, pored oslobođenja od fašističke okupacije i zaustavljanja međusobnog istrebljenja⁸ doveo je do rušenja kraljevine i uspostavljanja federacije u Jugoslaviji i u vezi s tim, do **obnove državnosti Bosne i Hercegovine**. U posljednjoj godini rata pod pritiskom Čerčila - morao je **odstupiti** od drugog najbitnijeg **ratnog cilja**, formulisanog kao "**oslobođenje svakog naroda ponaosob**"⁹, priznati izvjestan legitimitet Izbjegličke vlade u Londonu¹⁰ i s njom, bar u početku, podijeliti vlast u oslobođenoj zemlji.

Tako stvorena konstelacija teško se prevazilazila u čitavom poslijeratnom periodu, jer su "izgradnja socijalizma", pa i otpor staljinizmu vodili "**ultra centralizaciji**" države, a tim i **zanemarivanju nacionalne ravnopravnosti**. Tek šezdesetih godina rukovodstvo je shvatilo da bi to zemlju ponovo odvelo u propast. Na toj osnovi postignuta je izvjesna stabilnost i u ustavnim reformama iz 1963, 1971. i 1974. godine učinjeni su bitni pomaci ka stvarnoj nacionalnoj ravnopravnosti nesrpskih naroda i nacionalnih manjina.¹¹ Ustav od 1974. godine u tom pogledu je otvorio jasnije perspektive, ali je rukovodstvo Srbije (Draža Marković) samo dvije godine kasnije naložilo izradu "**Plave knjige**" o "**nepravdi prema Srbima**".¹² Javili su se i otpori ustavnom konceptu oružanih snaga i odbrane, posebno prema teritorijalnoj odbrani kao ravnopravnoj komponenti oružanih snaga.^{12a}

Titova smrt 1980. godine označila je akceleraciju ovih tendencija. Već krajem 1981. Petar Stambolić je izjavio da će se Srbi **osloniti na svoju "moć i**

⁸ *Nosioci su bili domaći fašisti - ustaše i četnici, a njihovi pokolji nedužnog stanovništva samo u Bosni i Hercegovini odnijeli su živote nekoliko stotina hiljada ljudi, žena i djece.*

⁹ *Objašnjavajući te ciljeve Tito je dodao da bi bez toga "narodnooslobodilačka borba bila farsa ako ne i prevara". J. B. Tito, NACIONALNO PITANJE U SVIJETLOSTI NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE, "Proleter", br. 16 od decembra 1942. godine.*

¹⁰ *Uglavnom kao posljedica toga u 1944/1945. godini značajno se promijenila konstelacija odnosa u korist velikosrpskih stavova. Između ostalog došlo je do ukidanja federalnog statusa Sandžaka i njegove podjele između Srbije i Cme Gore, kao i negiranja nacionalnosti Muslimana, koja im u toku rata nije osporavana, a neki srpski političari već 1945. godine su predlagali ukidanje odluka AVNOJ-a, odnosno republika. D. Bilandžić, TITOV POKUŠAJ SPAŠAVANJA JUGOSLAVIJE, u zborniku Rat u Bosni i Hercegovini, Franjevačka teologija, Sarajevo, 1994, str. 57-59.*

¹¹ *Narušavanje, u staroj Jugoslaviji izrazito privilegovanog položaja Srba, za svo to vrijeme izazivalo je otpore koji su kulminirali pokušajem Rankovićevog puča 1966. godine. Od dolaska Brežnjeva na čelo SSSR-a ove tendencije su tamo imale značajnu podršku.*

Tom problemu su bili posvećeni i višednevni skupovi jugoslovenskog vrha 1962.-1965. godine.

¹² *Najdan Pašić, Radoslav Ratković i Balša Špadijer, PLAVA KNJIGA, Beograd, 1977, ponovo aktuelizirana 1982. godine.*

^{12a} *Kardelj i Bakarić su 27. aprila 1974. godine tom posvetili sastanak sa petnaestak generala JNA. Zabilješka Kabineta Vrhovnog komandanta, St. pov. br. 380-1 od 15. juna 1976.*

broj", a iduće godine je aktuelizovao "Plavu knjigu". Potom se javlja i Udruženje književnika (Francuska 7), a godišnja skupština SANU 1985. daje nalog za izradu poznatog Memoranduma.

Ove, u početku zakulisne i zavjereničke, tendencije konačno su 1987. godine izbacile na čelo fašistoidnu figuru Slobodana Miloševića. Ovaj je s neskrivenim ambicijama krenuo da se popne na sam državni vrh i u zemlji zavede neprikosnovenu velikosrpsku hegemoniju. Memorandumom Srpske akademije nauka i umjetnosti¹³ retabliran je i reafirmisan velikosrpski program širenja srpskog životnog prostora i stvaranje davno zaplanirane "velike" i nacionalno "homogene Srbije".¹⁴ Njeni se korijeni vuku još od Garašaninovog Načertanija iz 1844. godine u kome se kaže "srpska država ne sme ostati mala... mora se rasprostraniti i ojačati", "osnov i temelj" vidi u "carstvu serbskom... na mestu istočnorimskog carstva", a "najlakše" ostvarenje u "saglasnosti sa Rusijom".¹⁵

2. Razbijanje zajedničke države uslov stvaranja velike Srbije - pripreme i tok

Od tada velikosrpski pokret i državno rukovodstvo Srbije nastupa otvoreno i agresivno, akcije postaju munjevite tako da ih zatečena javnost jedva prati, a još manje shvata, tim prije što stvarni i dugoročni ciljevi ostaju sakriveni i duboko zamaskirani. Zatečena je bila i međunarodna javnost zainteresovana za stabilnost u Evropi i uplašena mogućim posljedicama narušavanja višedecenijske ravnoteže u svijetu.

"Antibirokratskom revolucijom" uklonjeni su nepoželjni kadrovi u Srbiji, ukinute autonomije Kosova i Vojvodine, a van republike, jedino je u Crnoj Gori stvoren kolaboracionistički režim. Populističkim ponašanjem i ubjeđivanjem Srba da su nadnaravna bića ("sveti" i "nebeski" narod), te obećanjima da će "svi Srbi živjeti u jednoj državi", Milošević je brzo pribavljao oreol sanjanog firera i okitio se titulom vožda. Govor na Gazimestanu 28. juna 1989. godine, postavljenim teritorijalnim zahtjevima i ratnim priprema

¹³ Polazna osnova Memoranduma bila je da "jedino srpski narod nije riješio nacionalno pitanje, niti je dobio državu kao ostale nacije" u SFRJ.

¹⁴ Moljevićev projekat HOMOGENA SRBIJA datiran 30. juna 1941. ustvari je rekonstrukcija Projekta Srpskog kulturnog kluba iz 1938. koji je već bio uzeo u obzir prethodne modifikacije Načertanija.

¹⁵ D. Stranjaković, KAKO JE NASTALO GARAŠANINOVO NAČERTANJE, Spomenik Srpske kraljevske akademije, XCI, Beograd, 1939, str. 76-102.

najavio je razbijanje Države i ugrožavanje mira, dakle, međunarodnim ratnim pravom već **precizno kodifikovani zločin protiv mira**. Od tada su značajni napori usmjereni na prikrivanje tog zločina, kroz pokušaje da se prigrabi imidž čuvara zajedničke države i kroz to u njenim rukama koncentrisane vojne i materijalne moći.

Nizom pritisaka, prevara, obmana, afera, medijskih intriga, podvala¹⁶ i maskiranih pučističkih radnji, od "samoorganizovanja srpskog naroda" i formiranja paravojnih četničkih formacija sa paralelnim oduzimanjem oružja teritorijalnoj odbrani nesrpskih naroda, te manipulacija Predsjedništvom SFRJ i Vrhovnom komandom oružanih snaga, pa i samitima predsjednika u međuvremenu proglašanih suverenih republika, do preusmjerenja saveznih kontraobavještajnih službi prema organima nesrpskih republika, upada u platni sistem Federacije, išlo se na to da se, ne prezajući ni pred upotrebom sile, unaprijed osujeti svaki, a naročito **zajednički otpor velikosrpskom ekspanzijom stvarno ugroženih nesrpskih naroda**. To je nakon neuspjeha u dogovoranju dovelo do pokretanja postupka razdruživanja.

U proljeće 1991. godine, kad su se u Srbiji javili ozbiljni otpori¹⁷ fašizaciji zemlje, a ratne pripreme bile pri kraju, 13. marta 1991. godine general Kadijević je u Moskvi osigurao podršku pučističke grupe **Jazova** i bez znanja predsjednika Vlade, ukupan sovjetski dug prema SFRJ zamijenio za sovjetske viškove naoružanja. Kad se Milošević, ni na račun podjele Bosne, u Karadorđevu (24. marta 1991.) nije uspio dogovoriti sa Tuđmanom, njegov velikosrpski pokret je zaključio da više "**nije spreman da gubi istorijsko vreme**".¹⁸

Uzdajući se u rezultate specijalnog rata na onemogućavanju zajedničkog otpora nesrpskih naroda i prikazivanju svega kao unutrašnje stvari Jugoslavije (za čiju cjelovitost se još zalagala međunarodna zajednica), te oslonac na pučističku grupu Jazova i da će već sama prijetnja svjetskom nuklearnom katastrofom onemogućiti intervenciju Ujedinjenih nacija u korist žrtava agresije, **srpski državni vrh za ostvarenje svojih ciljeva se konačno odlučio za oružanu agresiju**, odnosno rat.

Za jednovremenu akciju na sve strane nije bilo dovoljno snaga, pa je selektivan, pojedinačan i različit pristup bio neophodan. Slovenija koja se nalazila

¹⁶ Najeklatantnija je ona sa Naredbom Predsjedništva SFRJ o razoružanju svih paravojnih formacija od 9. januara 1991. godine, kada je Generalštab obmanom da četničke paravojne formacije u rejonu Knina i Slavonije dobrovoljno predaju naoružanje akciju razoružavanja preusmjerio protiv hrvatskog stanovništva koje se od tih četnika pokušalo braniti.

¹⁷ Demonstracije u Beogradu 9. i 10. marta 1991. godine ugušene su krvavo, na ulice grada izvedeni su armijski tenkovi.

¹⁸ Što je objavljeno kao nacrt **Deklaracije Srpskog nacionalnog savjeta** usvojenog 9. aprila 1991. godine i sutradan publikovanog u "Borbi" na str. 10.

više u srednjoj Evropi nego na Balkanu i prema kojoj nije imao teritorijalnih zahtjeva, prva je eliminisana insceniranim "carinskim" sukobom (28.juna) i "operetskim" ratom (3.jula). Odmah potom Milošević se koncentrisao na već eskaliralu agresiju na Hrvatsku, i pokušaje da se u zemlji zavede **vanredno stanje** i tako ostali nesrpski narodi zadrže u pokornosti.

Rat u Hrvatskoj bio je daleko ozbiljniji, teritorijalne pretenzije su zahvatale i do 2/3 ukupne državne teritorije (linija: Karlobag - Virovitica). U Hrvatskoj je živjelo oko 530.000 Srba, od čega 1/2 u graničnim opštinama sa djelimično većinskim stanovništvom. Na njenoj teritoriji stacionirano je **više** korpusa sa preko **200.000** vojnika. Još jednom se otvorenu oružanu agresiju pokušalo pokriti uvođenjem "vanrednog stanja" i "razoružanjem paravojnih formacija"¹⁹, ali se **Platformom** Miloševićeve SPS "**za djelovanje u periodu od jula do oktobra 1991. godine**",²⁰ otvoreno krenulo na svođenje ostataka zajedničke države na "veliku Srbiju" u kom cilju je pokrenuta i "**Beogradska inicijativa**" o federaciji onih zemalja "koje hoće da žive u jednoj državi - Crna Gora, Srbija i krajevi u kojima žive Srbi" i preduzimanje mjera da se ta nova tvorevina do oktobra osposobi za "**samostalan državni život**" te naslijedi "**savezne**" **organe i funkcije**, pa time i **zajedničku imovinu**. Paralelno sa tim posebno su preduzimate mjere i pritisci da se na ostajanje u njoj prisile Bosna i Bošnjaci.²¹

U tom okviru bili su preduzeti i neki ishitreni koraci koji su otkrivali namjere za razbijanje Bosne i Hercegovine (priključenje "srpske autonomne oblasti - SAO Stara Hercegovina" Crnoj Gori i priklučenje "SAO Bosanske Krajine Kninskoj, koja je već 1. aprila proglasila razdruživanje od Hrvatske i o tom 12. maja 1991. godine sprovela referendum).

U proljeće 1991. godine Teritorijalna odbrana i rezervni sastav policije u Republici su praktično bili razoružani,²² a srpske paravojne formacije naoružane ili obveznici mobilisani u jedinice JNA. Podrivačka aktivnost organizovane pete kolone bila je već odmakla do te mjere da je, zbog mogućnosti otkrivanje zavjere rukovodstvu i istaknutim članovima Srpske demokratske stranke - SDS BiH podijeljeno lično naoružanje za određen broj tjelohranitelja.

Na sastanku 356 predstavnika Bošnjaka iz svih krajeva SFRJ 10. juna 1991. godine uočeno je da su sile ugrožavanja na pragu realizacije mračnih genocidnih ciljeva i da zaštita **Bošnjaka i države Bosne i Hercegovine podrazumijeva dobro političko i vojno organizovanje**. Stranka demokratske akcije - SDA je time preuzela

¹⁹ Odlukom nepotpunog Predsjedništva SFRJ od 12.jula 1991. godine.

²⁰ Usvojena 16.jula 1991. godine.

²¹ Dobrica Ćosić je npr. izjavio da "**Bosna i Hercegovina može opstati samo u državi Jugoslaviji**", a Slobodan Milošević, lično Izetbegoviću da "**Muslimani moraju milom ili silom ostati u Jugoslaviji**".

²² Samo u Hercegovini je bilo podijeljeno 18.000 cijevi automatskog oružja.

odgovornost za očuvanje egzistencije naroda i države. U tom smislu upućen je **Proglas** i formiran **Savjet za nacionalnu odbranu**, a preuzete su i mjere za vojno organizovanje, pošto su samo Bošnjaci ostali nenaoružani.

Platforma, Inicijativa, eskalacija sukoba, a posebno ishitreni pozdrav Moskovskim pučistima skinuli su Miloševićeve maske, pa je **Evropska zajednica**, koja se do tada zalagala za očuvanje Jugoslavije, po skršenom puču (izvedenom 18/19. avgusta 1991. godine) **okrenula list**. Deklaracijom od 27. avgusta 1991. godine pod naslovom "**Elementi za globalno rješenje jugoslavenske krize**"²³ **odbila je da prizna mijenjanje granica, imanovala "žrtvu agresije" i agresora**, te najavila pokretanje mehanizma Konferencije o evropskoj bezbjednosti i saradnji - KEBS-a i priznanje Hrvatske i Slovenije.

Ulog je bio veliki. Pokrenuti stroj teško se zaustavljao. Neizborom Mesića **blokirano je Savezno Predsjedništvo**,²⁴ a nedolaskom na sjednice ministara odbrane i unutrašnjih poslova **Savezna vlada**. Umjesto ratnog plana "**Bedem II**"²⁵ u septembru je **aktiviran ratni plan "RAM"** sa ciljem "**dostizanja granica krajeva koji žele ostati u Jugoslaviji**".²⁶ Zbog odbijanja Predsjedništva države da za njegovu realizaciju proglasi opštu mobilizaciju, po Miloševićevom nalogu, u njemu je, **proglašenjem "djelovanja u uslovima ratne opasnosti", izvršen puč**.

Pored Haške mirovne konferencije (7. septembra do 17. decembra) oglasili su se i KEBS,²⁷ NATO-pakt, Savjet bezbjednosti, Pokret nesvrstanih i drugi međunarodni forumi i organizacije. Pod njihovim pritiskom u svega četiri mjeseca (2. septembra do 2. januara) potpisano je i prekršeno 14 primirja, ali je invazija na Hrvatsku zaustavljena tek neuspjesima da se zauzmu napadnuti gradovi (Dubrovnik, Vinkovci i Osijek npr.) i enormnim gubicima pri zauzimanju Vukovara (18. novembra 1991.). U datom trenutku u Hrvatskoj se pod datim okolnostima i nije moglo postići više, a odugovlačenje rata prijetilo je objedinjavanjem otpora nesrpskih naroda.

U sto dana Haška konferencija izradila je četiri varijante završnog dokumenta ali saglasnosti nije bilo, pa je **konačno presudila da se radi o disoluciji** i otvorila **proces priznavanja država sukcesora**. Savjet bezbjednosti, međutim, nije smogao snage da adekvatno odgovori na agresiju, a upućene snage UNPROFOR-a praktično su preuzele osiguranje u toku invazije osvojenog.

²³ Usvojena u Brislu na samitu država Evropske zajednice - EZ.

²⁴ Ni izbor u julu (pod pritiskom EZ) nije promijenio stanje. Pored formalnog učešća u mirovnom procesu jedino je na posljednjoj legalnoj sjednici (15. septembra 1991.) odbilo proglašenje opšte mobilizacije.

²⁵ Po odluci od 18. jula o napuštanju Slovenije JNA se trebalo postaviti na sjeverne granice Hrvatske.

²⁶ Kako je izjavio komandant, sa teritorije Bosne i Hercegovine angažovanog 5. korpusa JNA.

²⁷ Kako se pokretanjem agresije radilo o **zločinu protiv mira** KEBS je najavio i mogućnost "**novog Nirnberga**".

3. Etapa "tihe okupacije" i razgradnje države Bosne i Hercegovine

Kao što smo već pomenuli, u svim varijantama velikosrpskog plana za proširenje životnog prostora Bosna i Hercegovina je svojim geografskim položajem i činjenicom da gotovo trećinu stanovništva čine Srbi ili se tako izjašnjavaju, bila predmet od prvorazrednog značaja i bitan uslov za njihov uspjeh. Zbog toga joj je dugoročno posvećivana posebna pažnja, a u podrivačke aktivnosti specijalnog rata ulagani su najveći naponi.²⁸

Osvjedočena orijentacija ne samo njenog najbrojnijeg naroda na zajedništvo i vjekovna tradicija tolerancije, uprkos povremenih čak i genocidnih velikosrpskih nastupa, naveli su velikosrpsku vrhušku na pogrešne procjene prije svega, u pogledu mogućnosti njenog vojnog organizovanja, ali i u pogledu mogućnosti uvlačenja ukupnog srpskog - posebno urbanog stanovništva - u bratoubilačku borbu i genocidne radnje protiv svojih komšija koji su ih 1941. godine uveliko spasili od ustaških pokolja.²⁹

Bosna i Hercegovina je izdržala pritisak za organizovanje mitinga "antibirokratske revolucije", posebno takvog "opštejugoslovenskog" u Jajcu, ali nije mogla spriječiti druge oblike podriivanja. Najznačajnijim se pokazalo **obrazovanje pete kolone**, čija se matica uskoro oblikovala u **Srpsku demokratsku stranku Bosne i Hercegovine - SDS BiH**. Na bazi lažne platforme ona je na prvim višestranačkim izborima pokupila najveći broj srpskih glasova i ušla u vladajuću koaliciju. Sa te pozicije ona je uveliko izvršila destrukciju legalne vlasti u Bosni i Hercegovini. Poslije Gazimestana, zapravo je i ovdje intenziviran specijalni rat, poprimajući najgrublje i sve manje suptilne forme. Već krajem 1989. godine general Kadrijević je istupio sa tezom da je opštenarodna odbrana "**podvala**" i u idućoj 1990. godini preuzimanjem naoružanja u armijska skladišta faktički je **razoružao teritorijalnu odbranu nesrpskih naroda**. Paralelno sa tim počelo je tajno naoružavanje srpskog stanovništva i formiranje paravojnih formacija, da bi se u 1991. godini to i otvoreno sprovodilo. Ne manje značajno je i razbijanje informativnog sistema Republike u okviru čega se na kraju prešlo u preotimanje televizijskih repetitora i njihovo preusmjerenje na beogradske programe.

Nemogućnost dogovaranja oko preuređenja Federacije, razbijanje i posljednjih integrativnih faktora ilustrovali su **potrošenost ideje zajedničke**

²⁸ *Od permanentne indoktrinacije o ugroženosti srpskog stanovništva i predodređenosti nebeskog naroda da vlada drugima, te mržnjom prema svemu nesrpskom, posebno "Turcima", do organizovanja komplota i afera ("Agrokomerc", "Moševac", "Neum"...), izazivanja i insceniranja međunacionalnih sukoba, sa paralelnim formiranjem paravojnih formacija i masovnim ilegalnim naoružavanjem srpskog stanovništva.*

²⁹ *Masovno potpisane muslimanske rezolucije bile su jedinstvena pojava ustajanja čitavog naroda protiv nacifašističke politike istrebljenja pojedinih naroda, koja se sprovodila u Drugom svjetskom ratu.*

države, pa su se republike orijentisale da osiguraju sopstveni suverenitet, a Srbija je još 1989. u tom smislu izmijenila Ustav. SDS Bosne i Hercegovine je sprječavanjem izglasavanja skupštinskih dokumenata u tom pravcu,³⁰ pokazala da velikosrpskim planom takva mogućnost za Bosnu i Hercegovinu nije dopuštena, i sinhronizovano sa formiranjem **Srpskog nacionalnog savjeta krenula u SAO-izaciju dijelova Bosne i Hercegovine**. U toku aprila 1991. godine formirane zajednice opština "**Stara Hercegovina**" i "**Bosanska krajina**", potvrdile su Karadžićevu izjavu na Palama da joj je "**najveći cilj rasturanje Bosne i Hercegovine i pripajanje Srbiji**"³¹ i Miloševićev nagovještaj u Stojčevcu (6. juna 1991.) "**prelaska preko Drine**". Činjenica da su još bili na snazi dogovori između Miloševića i Tuđmana o podjeli Bosne i Hercegovine, rezultirala je njihovom ponudom minijature muslimanske državnice, kao tampona između Srbije i Hrvatske, učinjenom na trojnom samitu u Splitu 12. juna 1991. godine.

Amputacija Slovenije, agresija na Hrvatsku, pojava Beogradske inicijative,³² a onda neuspjeh Moskovskog puča i uključivanje Evropske i međunarodne zajednice u smirivanje sukoba, snažno su ubrzali događaje i u Bosni i Hercegovini. Uzaludni su bili naponi državnog rukovodstva da ostane van sukoba, da spriječi nastojanja u pogledu podjele Bosne i Hercegovine, a naročito u pogledu destrukcije njenih organa vlasti, i otvoreno špartanje konvoja šlepera, koji su dovozili vojnu opremu za masovno naoružanje srpskih paravojnih formacija i odvozili stratezijske sirovine i mašine namjenske industrije, te povećanje **gustine okupacije zemlje** po mjeri povlačenja jedinica JNA iz Slovenije, a onda i iz Hrvatske (10. oktobra 1991.), tako da je više puta premašila onu prosječnu iz Drugog svjetskog rata, naročito poslije nastupanja rezervista Užičkog, Podgoričkog i Valjevskog korpusa, nakon septembarske mobilizacije i puča u Predsjedništvu SFRJ.

Te činjenice su uslovile da petokolonaška SDS Bosne i Hercegovine na znatnim područjima počne preuzimati ulogu **kolaboracionističkih organa**. Do novembra 1991. godine tim neustavnim procesom bilo je zahvaćeno preko 50 opština (od čega više od 20 nije imalo apsolutnu srpsku većinu) udruženih u **pet srpskih autonomnih oblasti**,³³ koje su uskoro prestale izvršavati odluke legalnih republičkih organa i zadatke počele primati direktno od Vlade SR Srbije. U stvari se radilo o

³⁰ *Deklaracija o suverenitetu Bosne i Hercegovine 21. februara i svestranačka Rezolucija o sudbini Bosne i Hercegovine 21. maja 1991. godine.*

³¹ *Objavljeno u "Borbi" i "Bosanskim pogledima" 22. i 25. aprila 1991. godine.*

³² *Predsjedništvo Republike je na Beogradsku inicijativu odgovorilo usvajanjem Platforme o položaju Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji od 14. avgusta 1991. godine.*

³³ *SAO Hercegovina - 8 opština; SAO Bosanska krajina - 20 opština; SAO Semberija - 3 opštine; SAO Romanija - 5 opština i SAO Sjeverna Bosna - 17 opština. Po nelegalnom i krivotvorenom plebiscitu Klub poslanika SDS se preimenuovao 21. novembra 1991. godine u Skupštinu srpskog naroda, kao vrhovni kolaboracionistički organ.*

realizaciji odluke Kluba poslanika SDS BiH od 21. oktobra 1991. godine da se pristupi formiranju "**Republike srpske Bosne i Hercegovine, kao federalne jedinice savezne države Jugoslavije**". Nakon dogovora Tuđman - Milošević u Hagu (10. oktobra 1991.) o povlačenju JNA iz Hrvatske na destrukciji vlasti Bosne i Hercegovine pojavljuje se i novi faktor u licu Hrvatske zajednice "**Herceg-Bosna**".³⁴

U takvoj atmosferi i situaciji državno rukovodstvo pokušalo je legalnim postupcima i mjerama zaštititi integritet Bosne i Hercegovine, kao i da se spriječi prenošenje ratnih i međunacionalnih sukoba na teritoriju Republike.³⁵ U tom okviru 14. oktobra 1991. godine Skupština je usvojila Memorandum (**Pismo o namjerama**) u kome je konstantovano da je odlukama drugih **bitno izmijenjena konstitucija Jugoslavije**, i zaključeno da će se i dalje zalagati za opstanak jugoslovenske zajednice, ali da je **odluke nekompletnih saveznih tijela ne obavezuju**.³⁶

Haška mirovna konferencija je konačno 17. decembra 1991. presudila da se radi o **disoluciji SFRJ**, ali je **priznanje** Bosne i Hercegovine usloвила sprovođenjem opšteg **referenduma** pod međunarodnom kontrolom. Pod njenim pritiskom konačno je zaživjelo jedno od brojnih primirja sa Hrvatskom (potpisano u Sarajevu 2. januara 1992. godine), što je omogućilo Srbiji da pojača pritisak prema Bosni i Hercegovini. U tom cilju izvršena je **reorganizacija JNA** zapravo već od 1. oktobra 1991. **vojske** Beogradskom inicijativom zacrtane, **Savezne Države Jugoslavije**, o čemu je izdata naredba 30. decembra 1991. godine. Tom naredbom Bosna i Hercegovina je, shodno srpskim odnosno crnogorskim teritorijalnim aspiracijama, **podijeljena na dvije vojne oblasti**.

Referendum je sproveden na zakonit način 29. februara i 1. marta 1992. godine. **Za samostalnu, suverenu i jedinstvenu Republiku Bosnu i Hercegovinu u postojećim granicama izjasnilo se 63,4% glasača**.³⁷ Odmah po saopštenju prvih rezultata krenula je lavina novih provokacija, sabotaza, barikada, incidenata, pa i diverzija. Počelo je miniranje željezničkih pruga i objekata na njima, otimanje imovine i pogona pojedinih preduzeća, a rušenjem dalekovoda elektrosistem je doveden pred raspad. Učestala su razbojništva,

³⁴ Proglášena u Grudama 18. novembra 1991. godine. "Globus", Zagreb, 21. novembra 1991. godine, str. 12. Zavisno od izgleda na srpsko-hrvatski dogovor o podjeli Bosne i Hercegovine i njeni napori će biti usmjereni na podrivanje države Bosne i Hercegovine. Detaljnije o tome vid.: S. Čekić, *Agresija na Bosnu i genocid nad Bošnjacima 1991.-1993.*, Sarajevo, 1994.

³⁵ *Kakvi su se već dogodili i među kojima je najeklatantniji bio slučaj sela Ravno, nad kojim je od strane JNA izvršena "odmazda" zbog pogibije nekoliko vojnika kod sela Čepikuće na teritoriji Hrvatske.*

³⁶ *Protiveći se suverenitetu Republike i eventualnom raspisivanju referenduma, Karadžić je u Parlamentu zaprijetio "nestankom" muslimanskog naroda, jer se ako bude rat "ne može odbraniti".*

³⁷ *Od ukupno 3.199.031 glasača na referendum je izašlo 1.977.644 glasača ili 63,4%. Za samostalnu, suverenu i jedinstvenu Republiku Bosnu i Hercegovinu glasalo je 1.986.202 glasača ili 92,68% izašlih.*

pljačke i atentati na privatne kuće i poslovne objekte, pa upotreba artiljerije. Odluka o otvorenoj oružanoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu bila je dakle donesena i sukobi su eskalirali iz dana u dan, premda su već 10. marta stigle prve jedinice UNPROFOR-a, a dva dana kasnije Predsjedništvo Republike od JNA zatražilo povratak opreme i naoružanja teritorijalne odbrane.

Kako je u prethodnoj godini izgrađeni kolaboracionistički aparat projektovane "Srpske Republike Bosne i Hercegovine", zaštićen uveliko mobilisanim jedinicama JNA i paravojnim formacijama, djelimično ubačenih iz Srbije i Crne Gore, u osnovi se radilo samo o tome da se u potpunosti ovlada i teritorijom preostalih 80 opština sa nesrpskom bošnjačkom i hrvatskom većinom stanovništva, te i tamo dokinu legalni organi vlasti.

Dok se čekao taj momenat jedinice JNA, odnosno **vojske Savezne Republike Jugoslavije - SRJ**, pripremile su i prilagođavale konkretne planove za ovladavanje ključnim operativno-strategijskim objektima, prije svega većim gradovima i industrijskim centrima i pod vidom vježbi (bojeći se blokade kasarni kao u Sloveniji i Hrvatskoj) izvlačile jedinice iz gradova i izrađivale položaje, zaklone i vatrene sisteme, kako bi svi vitalni objekti u njima bili pokriveni, a čestim pokretima i predislokacijama jedinica demonstrirale oružanu silu, zaštićujući u svim slučajevima nosioce incidenata i sprečavajući organe Ministarstva unutrašnjih poslova da intervenišu protiv paravojnih formacija koje su ih izazvale, oglašujući se o dokumentovane zahtjeve legalnih organa da i sami intervenišu. Na teritoriju Bosne i Hercegovine upravo pristigle malobrojne jedinice UNPROFOR-a, nisu bile ni od kakve koristi.³⁸

4. Otvorena oružana agresija vojske SRJ i pokušaj zaustavljanja agresije

Martovske barikade, demonstracija sile, miniranje mostova, atentati, sabotaže i drugi oružani sukobi, praćeni dirigovanom halabukom oko ugroženosti ovog ili onog srpskog sela ili pojedinca predstavljali su uvertiru i probni kamen za predstojeću lavinu nasilja u kojoj će se svim raspoloživim efektivima, pod neposrednim rukovodstvom Generalštaba³⁹ definitivno angažovati jedinice tobože neutralne "JNA", koja "mrava neće zgaziti".

³⁸ Čijeg komandanta za Jugoslaviju, Satiša Nambijara (Satish Nambiar), je predsjednik Predsjedništva Republike, Alija Izetbegović primio 13. marta 1991. godine i kome je Sarajevo bilo određeno za sjedište.

³⁹ U martu i aprilu 1992. godine više puta i više dana ovdje su boravili načelnik Generalštaba (Blagoje Adžić, u svojstvu sekretara za odbranu) i njegov zastupnik (Života Panić), radi neposrednog usklađivanja i davanja posljednjih instrukcija.

Primirjem sa Hrvatskom⁴⁰ i zaustavljanjem na dostignutim linijama, velikosrpskim programom i Beogradskom inicijativom zaplanirana "velika Srbija" bila je svedena na oko 170.000-180.000 km², sa između 15 i 16 miliona stanovnika. Struktura stanovništva, međutim, jedva je osiguravala slabu natpolovičnu srpsku većinu, a i nepravoslavno stanovništvo se kretalo tek oko 45% ukupnog. To je bio osnovni razlog da velikosrpsko rukovodstvo odluči da u sklopu čitave lepeze razrađenih **primijeni i najdrastičnije mjere "etničkog čišćenja"**, odnosno genocidnih radnji, i da ih **ovog puta koncentriše na** - po njihovom uvjerenju potpuno izolovani⁴¹ - **bošnjački narod**, koji u datim uslovima i nema uslova za pružanje ozbiljnijeg otpora, a kamo li za vojničko organizovanje. To je bio značajan razlog da Generalštab i po njenom međunarodnom priznanju (6. aprila 1992.) odbije povlačenje JNA iz Bosne i Hercegovine.⁴²

Kad je na samitu u Sarajevu 2. januara 1992. godine definitivno zaživjelo primirje sa Hrvatskom, istog dana i u istom gradu je obrazovana Komanda 2. vojne oblasti reorganizovane JNA, koja je od 1. oktobra 1991. godine praktično bila **vojska Beogradskom inicijativom zacrtane velikosrpske države**, koju su kasnije nazvali "Savezna Republika Jugoslavija". Pod njenu komandu stavljene su 91 bosanska i petnaestak okupiranih opština u Hrvatskoj, dok je ostalih 18 bosanskohercegovačkih (kao i nekoliko hrvatskih) opština priključen istog dana u Podgorici formiranoj Komandi 4. vojne oblasti. Ova podjela je u potpunosti, makar formalno odražavala aspiracije političko-teritorijalne podjele između dva partnera u zaplaniranoj "Saveznoj državi".

Komande 2. i 4. vojne oblasti (u jedinicama 4, 5, 13. i 17. korpusa), zajedno sa u Bihaću smještenom Komandom 5. vazduhoplovnog korpusa na teritoriji Bosne i Hercegovine raspolagale su sa najmanje oko 120.000 vojnika, uključujući i "dobrovoljce JNA",⁴³ te blizu 80.000 raznih (domaćih, ubačenih i plaćenih) paravojnih formacija,⁴⁴ a mogle su računati i na značajne snage graničnih i vazduhoplovnih korpusa.

⁴⁰ Potpisanog 23. novembra 1991. godine i samo formalno potvrđenog na samitu u Sarajevu 2. januara 1992. godine.

⁴¹ Oživljeni dogovori o podjeli Bosne i eventualnom "humanom preseljavanju", a u vezi s okončanjem rata u Hrvatskoj, te 14. februara 1992. godine donesena odluka "o privremenoj predislukaciji" JNA iz Makedonije, kao i ranije ostvarena pacifikacija Kosova i Sandžaka bili su potvrda za takvo uvjerenje.

⁴² Načelnik Generalštaba, general Života Panić, izjavio je da se "JNA iz Bosne i Hercegovine ne sme povući... bez obzira što joj je EZ priznala nezavisnost". ("Oslobođenje", 7. april 1992. godine.)

⁴³ U 75 bosanskohercegovačkih opština na području 2. vojne oblasti 20. marta 1992. godine bilo ih je 69.198, i njihovo formiranje u brigade JNA bilo je u toku.

⁴⁴ Od toga 20.000 četnika, formirane "srpske teritorijalne odbrane" na osnovu Naredbe rukovodstva SDS Bosne i Hercegovine od 26. oktobra 1991. godine - oko 50.000, te desetak hiljada ubačenih iz Srbije, Crne Gore i UNP-a zona Hrvatske.

Osnovni zadatak ovih dobro pripremljenih i naoružanih i značajnim dijelom iskusnih formacija bio je da **ispresijecaju** preostali nepotpuno kontrolisani teritorij Republike, **ovladaju** velikim gradovima, industrijskim centrima, saobraćajnim čvorovima i još neovladanim operativnostrategijskim objektima, poslije čega ne bi bilo teško likvidirati jednu po jednu izolovanu enklavu otpora.

Prethodno pripremljene domaće paravojne jedinice, posebno četničke - uveliko prošarane ubačenim u Hrvatskoj u zločinima ogrezlim paravojnim formacijama i podržane artiljerijom, pa i oklopnim jedinicama - usmjerene su na **izvršenje pogroma** u unaprijed određenim izolovanim enklavama, prije svega, u Podrinju i dolini Sane, što je, između ostalog, omogućavalo da se ti prvi pogromi izvrše u punoj medijskoj blokadi. Time bi bio stvoren obrazac za dalje postupke i ostalih jedinica i, konačno stavljeno do znanja da je **suživot nemoguć**, zbog čega su najdrastičnije metode primijenjene u - po zajedništvu u Drugom svjetskom ratu najpoznatijem prijedorsko-kozarskom kraju.⁴⁵

Pripremanje, naoružavanje, obučavanje i uvježbavanje, te rukovođenje i komandovanje ovim paravojnim formacijama, posebno onim ubačenim iz Srbije, koje su činile njihovo udarno i instruktazno jezgro, bilo je, izgleda, u rukama Službe bezbjednosti Republike Srbije, što je svojim iskazima i strogo povjerljivim dokumentima potvrdio i njen, oktobra 1994. godine prebjegli visoki vojni funkcioner Čedomir Mihajlović.⁴⁶

Da se u tom pogledu nije ništa promijenilo ni poslije proglašenja "Savezne Republike Jugoslavije" 26. aprila 1992. godine (a ni kasnije) svjedoči direktiva upućena lično Radovanu Karadžiću da je "apsolutno neophodno da se smanji broj logora i da se oni svedu na dva do tri".⁴⁷

Komandant 2.vojne oblasti, general-pukovnik **Milutin Kukanjac** je u kasnijim intervjuima (Pjeviću i Đogi, na pr.) bio ogorčen i izričit da je sve bilo "**do tančina razrađeno i isplanirano**", da je sve što je "traženo od Predsjedništva države ispunjavano bespogovorno", i **da je i tada znao "da je glavni inicijator svih naredbi Slobodan Milošević"**.⁴⁸

⁴⁵ Prema podacima Sabora krajišnika (održanom aprila 1995.) u dijelovima Krajine gdje gotovo i nije bio moguć organizovan otpor je pobijeno bar 65.000 nesrpskih stanovnika, uglavnom Bošnjaka, a protjerano više od 300.000.

⁴⁶ U Direktivi o "etničkom čišćenju" Bijeljine od 3.aprila 1992. godine komandantu Srpske dobrovoljačke garde, Željku Ražnjatoviću-Arkanu, šef Državne službe bezbjednosti MUP-a Srbije, Jovica Stanišić, između ostalog je naredio "da rukovodioce SDA, muslimanske pripadnike MUP-a i organizatore muslimanskih paravojnih formacija pohapsi i prebaci u Erdut, a radi zastrašivanja stanovništva manji deo i strelja, te da po obavljenom zadatku ukloni tragove i izbjegava međunarodne organizacije i novinare".

⁴⁷ Kemal Kurspahić, NJUJORK TAJMS OTVARA DOSIJE O ZLOČINIMA U BOSNI, "Oslobodenje", 15.april 1995.

⁴⁸ Kukanjčev intervju M. Pjeviću, objavljen u "Sarajevo-Tajms-u", za januar 1994.

Prema Armiji ovdje nije mogla biti primijenjena "blokada kasarni", a parole o "zaštiti ugroženih", o "razdvajanju zavađenih", o "koridorima i sigurnosnim tampon zonama" bile su samo maska da se Armija rasporedi na što bolja mjesta - kaže Kukanjac. "Tako smo za tri mjeseca (mart, april, maj) poklopili čitavu Bosnu i Hercegovinu, gradovi su bili u okruženju..." , dakle sve je bilo odradeno, ali se otpor ipak javio. Sa okupiranih teritorija pokuljale su kolone izbjeglica, dok su vojno sposobni muškarci zatvoreni u stotinjak koncentracionih logora.

U cilju da se i ovaj put, sada **očigledno otvorena spoljna agresija na međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu**, koja je na **legalan način odlučila o svojoj suverenosti**, prikaže kao njena unutrašnja stvar i "pobuna srpskog naroda ugroženog muslimansko-hrvatskom koalicijom" medijski se u prvi plan ističu domaće paravojne formacije i lokalni "krizni štabovi" "srpskih opština" i "srpskih autonomnih oblasti"⁴⁹, a akcije JNA kao "sprečavanje nemira...svim snagama i sredstvima".⁵⁰

Tek kad su bila iscrpljena raspoloživa miroljubiva sredstva i kad se sa napadima (u kojima sve otvorenije učestvuju i jedinice JNA) samo policijskim snagama nije moglo izaći na kraj i kad su genocidne radnje učestale i postale masovne Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine je 4. aprila donijelo "odluku o mobilizaciji teritorijalne odbrane, a kad su odbijeni i zahtjevi o obustavi napada i povlačenju JNA, i pošto je spriječeno zasjedanje republičke Skupštine, Predsjedništvo je 8. aprila **proglasilo ratnu opasnost** i postavilo **Štab teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine** sa zadatkom da do 15. aprila **objedini sve patriotske snage**⁵¹ i organizuje odbranu Republike a onda do juna mjeseca pripremi i usvojilo **Platformu za djelovanje Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine u ratnim uslovima**.⁵²

S više razloga nego u Hrvatskoj agresor se nadao brzom okončanju rata u Bosni i Hercegovini, te da će se operacije svesti na zauzimanje gradova na prepad i zavođenje okupacione vlasti na još nedovoljno kontrolisanim prostorima, te eventualne pacifikacije izolovanih enklava otpora. Međutim, strahote **genocida, ugrađenog u cilj rata** i počinjene u novoposjednutim

⁴⁹ *Da bi za međunarodnu javnost bilo ubjedljivije najviši kolaboracionistički organ Skupština srpskog naroda u Banjaluci je 7.aprila proglasio Republiku Srpsku Bosnu i Hercegovinu.*

⁵⁰ *U tom smislu 3/4.marta 1992. godine inscenirano je i medijski (TV) demonstrirano "sprečavanje krvoprolića u Sarajevu". Zaključci iz procjene situacije Komande 2. vojne oblasti od 20.marta 1992. godine.*

⁵¹ *Lojalne snage Ministarstva unutrašnjih poslova, teritorijalne odbrane, Patriotska liga, grupa "Bosna", "Zelene beretke" Muslimanske oružane snage - MOS, Hrvatskog vijeća obrane, Hrvatske obrambene snage i brojne druge uglavnom samoorganizovane grupe.*

⁵² *Odluke i Platforma objavljene u Službenom listu Republike Bosne i Hercegovine br. 1/1992, str. 1-2, br. 7/1992, str. 234-235, br 8/1992, str. 237-238.*

gradovima (Bijeljina, Zvornik, Foča, Kozarac, Prijedor i dr.) **probile su medijsku blokadu, otkrile fašistički karakter agresije, što je omogućilo daleko brže organizovanje, samoorganizovanje i objedinjavanje otpora, te konsolidaciju odbrane**, a naročito odbranu glavnog grada Sarajeva i centralnih legalnih institucija Države.

Nova agresija na Balkanu, ipak dodatno animira neodlučnu međunarodnu zajednicu. Već 17. aprila **Helsinškom deklaracijom KEBS je izričit u osudi Srbije**, ali su medijatori UN doprinijeli da i na sastanku od 24. aprila zataji Savjet bezbjednosti, pa se intervencija međunarodne zajednice i ovdje svela na zaključivanje nesigurnih primirja (započetih već 12. aprila 1992. godine).

Obje ove činjenice uslovile su bar formalno svođenje Beogradskom inicijativom zaplanirane države na Srbiju i Crnu Goru, čiji je ustav proglašen 26. aprila 1992. godine.⁵³ Uključivanje Bosne i Hercegovine u njen sastav definitivno je propalo nekoliko dana kasnije pripremljenim **pokušajem državnog udara**.⁵⁴

Neuspjeh ovog državnog udara okončanog 2. maja 1992. godine razmjenom kidnapovanog šefa Države, Alije Izetbegovića i okupacionog komandanta, Milutina Kukanjca, a onda i primirjem pod pokroviteljstvom izaslanika generalnog sekretara UN, Maraka Guldinga (Marac Goulding), označio je **važnu prekretnicu i ubrzao mobilizaciju odbrambenih snaga Republike**. Agresor je, međutim, istovremeno aktivirao kontakte sa Hrvatskom zajednicom "Herceg - Bosna" u cilju podjele Bosne i Hercegovine na nacionalnoj osnovi. To je agresoru vjerovatno bio i povod da (4. maja) najavi **povlačenje vojske Savezne Republike Jugoslavije iz Bosne i Hercegovine**. Ovaj lukavi potez bio je smišljen da bi se "nova" država izvukla od odgovornosti za agresiju na međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu.

Dvanaestog maja smijenjeno je i penzionisano 40 generala, među njima i okupacioni komandanti u Bosni i Hercegovini i **naređena reorganizacija korpusa Savezne Republike Jugoslavije raspoređenih zapadno od Drine**, a generalni sekretar UN obaviješten da SRJ iz Bosne i Hercegovine povlači sve svoje građane.

Šest ostavljenih korpusa KoV SFRJ trebalo je reorganizovati u dvije vojske tamošnjih kolaboracionističkih tvorevina, odnosno "zapadnih srpskih republika", a 5. vazduhoplovni korpus (preko 100 aviona) u njihova vazduhoplovstva.

⁵³ Ne mogavši se odreći ogromne savezne imovine koje su se bili dokopali u Ustav je unešeno da je *nova država nasljednik SFRJ, pa i njene armije, i njenih postupaka*.

⁵⁴ *Dok se sa aerodroma kidnapovani predsjednik Predsjedništva nalazio u Lukavici, Fikret Abdić je na Televiziji čekao za to pogodan trenutak.*

Reorganizacija⁵⁵ je potrajala čitavo ljeto i stalno je potkrepljivana premještanjem nedostajućih kadrova iz Srbije i Crne Gore, pa i čitavih jedinica. Na taj način su ove jedinice sa cjelokupnim naoružanjem i ogromnim zalihama materijalnotehničkih sredstava **samo formalno prepotčinjene tobože samostalnim srpskim republikama.**

Pod vidom humanitarne pomoći zadržana je logistička podrška, koja nije prestala ni po "uspostavljanju" međunarodne kontrole (1995.); premda se u skladištima JNA nalazilo još bar 100.000 cijevi, više od sto tona municije, minskoeksplozivnih sredstava, a slično je bilo i s pogonskim, intendantskim, sanitetskim i drugim materijalnotehničkim sredstvima.

Da bi se zaštitili od odgovornosti za "**zločin nad zločinima**", odnosno genocid koji je predstavljao bitan faktor ne samo vođenja nego i cilja rata, genocidne radnje, označavane kao "etničko čišćenje", planeri agresije načelno su rezervisali za posebno obučene i pripremljene paravojne formacije, kojima je, kao prividno samostalnim rukovodila Državna služba bezbjednosti MUP-a Srbije. Ove paravojne formacije u koje su uključivani i strani plaćenici (1.000-2.500), bile su već formirane i okaljane u toku agresije na Hrvatsku, formirane na stranačkoj osnovi i po ubacivanju iz Srbije i Crne Gore u Bosnu i Hercegovinu, dopunjavane domaćim ekstremistima i ološem, odnosno udruživane sa sličnim paravojnim formacijama SDS Bosne i Hercegovine.

Najkrupnije operacije u toku prve tri godine rata izvedene su uglavnom do sredine 1992. godine. U tom periodu vojska Savezne Republike Jugoslavije ovladala je dosta širokim pojasom duž crnogorske i srpske granice,⁵⁶ izolovanim bošnjačkohrvatskim enklavama u Krajini između Vrbasa i Une, te u donjem toku Bosne važnim saobraćajnim čvorom Dobojem. U ta tri kritična mjeseca odbrambene snage Republike (snage Ministarstva unutrašnjih poslova, Teritorijalne odbrane, Patriotske lige, HVO, HOS i drugih oblika samoorganizovanja), **prvo objedinjene u Teritorijalnu odbranu Republike Bosne i Hercegovine izrasle su u respektabilne oružane snage. Armija Republike Bosne i Hercegovine** kako od 20. maja⁵⁷ zvanično nosi naziv uspjela je da konsoliduje odbranu glavnog grada, Zeničko-Lašvanskog i Tuzlanskog bazena, i iz doline Neretve i Popova polja potisne invazione snage. Teške

⁵⁵ U stvari je izvršeno samo preimenovanje: 13. korpus u Hercegovački, 4. korpus u Sarajevsko-romanijski, 17. korpus u Istočnobosanski, dok je samo 5. korpus podijeljen na 1. i 2. krajiški. Slično tome i neke brigade su umjesto numeracije dobile nazive po određenim lokalitetima.

⁵⁶ Mjestimično je dostizao Mostar, Sarajevo, Olovo, Majevicu i Brčko, ali su se na istom prostoru održale i značajne enklave Goražde, Žepa, Srebrenica, Konjević Polje...

⁵⁷ Uredbe sa zakonskom snagom Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine od 8. aprila i 20. maja 1992. godine (Službeni list Republike Bosne i Hercegovine, br. 1).

odbrambene borbe su se vodile za Brčko, Gradačac, Jajce, Bosanski Brod, Maglaj, Doboj, Derventu, te na Majevidi i gornjem Sprečkom polju.

Zbog izostanka adekvatnog angažovanja međunarodne zajednice i neuspjeha dotadašnjih mirovnih pokušaja, pod kraj ovog perioda (20. juna 1992.) Predsjedništvo Republike je proglasilo ratno stanje i opštu mobilizaciju, usvojilo **Platformu za djelovanje u ratnim uvjetima** (2. jula 1992.), otvorilo proces **ukrupnjavanja i objedinjavanja jedinica Armije u operativne grupe i korpusa**, te preuzelo komandu nad oružanim snagama, što je omogućilo stabilizaciju slobodnih teritorija i ponegdje i oslobađanje privremeno zaposjednutih teritorija, sem u nekim slučajevima, gdje se (zbog izdaje) nije moglo suprostaviti nadmoćnom neprijatelju (Bosanski Brod i Jajce 6. i 29. oktobar 1992, na primjer). Za sve to vrijeme agresorove kopnene jedinice su bile podržane avijacijom (više od hiljadu aviopoleta), pa i poslije zabrane letenja iznad Bosne i Hercegovine (oktobra 1992.).

5. Nastavljanje agresije u uslovima međunarodne intervencije

Ujedinjene nacije, i posebno njihov Savjet bezbjednosti, kome je osnovna dužnost sprečavanje agresija, te međunarodna intervencija i kažnjavanje agresora ako do njih dođe, nažalost, nisu tu svoju funkciju ispunile. Istina, u toku godine doneseno je više rezolucija, kojima je, između ostalog naloženo **povlačenje oružanih formacija susjednih zemalja** (15. maja 1992.), te **osuđeno "etničko čišćenje"** (12. avgusta 1992.) više puta pooštravane **sankcije zbog neizvršenja odluke Savjeta bezbjednosti UN**, i na kraju **zabranjeno nadlijetanje prostora Bosne i Hercegovine**, te **uveden međunarodni sud za zločine počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije**.

Rezolucije su donošene i osvježavane i narednih godina, ali zbog njihovog nesprovođenja i nedjelotvornosti sve se faktički **svodilo na održavanje statusa kvo** (status quo) i praktično na **sprečavanje samoodbrane žrtve agresije**. Insistiranjem da se ranije uvedeni embargo na uvoz oružja u Jugoslaviji primjenjuje i na žrtvu agresije Bosnu i Hercegovinu.

Suprotno interesima hrvatskog nacionalnog korpusa u Republici i interesima hrvatskog naroda u cjelini, u toku potpisivanja **Vens-Ovenovog** (Vans-Owen) plana i kada je **Međunarodni sud pravde u Hagu** (8. aprila 1993.) **privremenom presudom okrivio Saveznu Republiku Jugoslaviju** za agresiju na Bosnu i Hercegovinu, te naredio obustavu napada i povlačenje agresorske vojske, u aprilu i maju 1993. godine došlo je do **otvorene agresije** i sa hrvatske strane. Jedinice Hrvatskog vijeća obrane (HVO) ojačane jedinicama Hrvatske vojske, pokušale su odcijepiti Planom im dodijeljene provincije i

priključiti ih Hrvatskoj. Hrvatsko vijeće obrane, po srpskom receptu, masakrira čitava naselja (Ahmići, Stupni Do...), obrazuje koncentracione logore (Dretelj, Heliodrom...), ruši sakralne i kulturne objekte i spomenike (džamije, crkve, Stari most, Begovina...) i protjerivanjem Bošnjaka dopunjava "etničko čišćenje".

U tim uslovima pokreće se nova mirovna inicijativa. Održana je još jedna **mirovna konferencija o Jugoslaviji** (Ženeva 27-30.jula 1993.), zaključuju se i krše nova primirja sa obje strane. Uprkos zgražanja svjetske javnosti, katoličke crkve i istaknutih političara tako se održava status kvo, koji uvećava patnje i žrtve bošnjačkog naroda i okruženih bosanskih gradova, uvećava rijeke izbjeglica i otežava njihov povratak na ognjišta. Uprkos tome, **jača, čisti se⁵⁸ i širi front odbrane Republike**. U trogodišnjem ratu za njenu odbranu Armija Republike Bosne i Hercegovine je stasala u respektabilnu oružanu silu. Na političku scenu stupa **Hrvatsko nacionalno** (Komšić), pa **Srpsko građansko vijeće** (Pejanović), i svojim pravednim, antifašističkim stavovima i borbom za cjelovitu zajedničku, građansku, demokratsku, multikulturnu i multinacionalnu Republiku, koja je i njihova domovina, uvećavaju pukotine⁵⁹ u agresorskim taborima.

Sabor Hrvata održan 6. februara 1994. godine konačno je prokrčio teren za zaključenje bošnjačko-hrvatskog **Vašingtonskog sporazuma** (16. marta 1994). Njegova primjena teče vrlo sporo zbog upornog zadržavanja dualiteta vlasti Federacije sa paradržavnom tvorevinom **Hrvatska republika "Herceg-Bosna"**. Za početak njegove implementacije, uprkos bečkih, zagrebačkih i drugih dogovora, te međunarodnih arbitara, evo je već potrošena čitava godina.

Uprkos i po ukupno čovječanstvo kobne nezainteresovanosti zvaničnih međunarodnih faktora i međusobne suprotstavljenosti državnih interesa velikih sila i time uzrokovane nezainteresovanosti za sudbinu povampirenim fašizmom ugrožene male zemlje i naroda, Republika Bosna i Hercegovina se evo već četvrtu godinu održava. **Uspjela je da munjeviti fašistički "blickrig"** za preotimanje njenog životnog prostora i **genocidno istrebljenje najbrojnijeg naroda - Bošnjaka zaustavi i pretvori u za njih dugotrajan iscrpljujući rat**, da mobilizacijom javnog mnijenja i, prije svega, odlučnim svenarodnim otporom, ako ne sasvim obustavi, a ono **bar znatno smanji monstruoze genocidne zločine, te onemogućavanjem revanšizma stvori uslove za obnovu zajedničkog života u demokratskoj, građanskoj državi** u kojoj niko neće biti "progonjen zbog drugačijeg vjerskog ili nacionalnog ili kakvog drugog ubjeđenja".

⁵⁸ Fikret Abdić konačno skida masku i prelazi u otvorenu službu okupatora, eliminisani su kriminalni elementi Mušan Topalović, Juka Prazina i sl.

⁵⁹ Miloševićevo postepeno napuštanje Karadžića i Martića, njegov raskid sa Panićima na jednoj i Šešeljom na drugoj strani, "pobuna" u Banjaluci "septembar '92, itd.

Iskustvo Drugog svjetskog rata nam govori da okupator, čak ni u **ratnoj okupaciji (occupatio belica)** i bez obzira na gustinu okupacije, nije uvijek u stanju ostvariti **efektivnu okupacionu vlast**. Međunarodno ratno pravo, naime, smatra samo takve teritorije okupiranim.

Republika Bosna i Hercegovina praktično je bila okupirana u toku disolucije zajedničke države SFRJ u 1991. godini, kada je JNA **izgubila opštejugoslovenski karakter** i pretvorila se u **vojsku** - Beogradskom inicijativom zacrtane - **Savezne Republike Jugoslavije**. To je postalo očigledno nakon državnog udara izvršenog u Predsjedništvu SFRJ od strane velikosrpskog pokreta u drugoj polovini 1991. godine. Bila je to "**tiha okupacija**" sa ciljem da se Republika sa dvotrećinskom većinom nesrpskog stanovništva silom zadrži u sastavu planirane nove države. Okupacija, međutim, nije bila **efektivna**. Zapravo je vladalo dvovlašće.

U toku te **tihe okupacije** i veoma suptilno vođenog dobro pripremljenog **specijalnog rata** na jednoj trećini bosanskohercegovačke teritorije izvršena je **destrukcija vlasti Republike** i na njoj izgrađena **kolaboracionistička srpska vlast**. Na preostale dvije trećine državne teritorije istovremeno je uveliko **narušen privredni i naročito odbrambeni, bezbjedonosni i informativni sistem**.

Uprkos takvom stanju stvari i pošto su prethodno iscrpile sve mogućnosti za održanje zajedničke države u kakvoj je jedino moguć opstanak Bosne i Hercegovine i njen isti odnos prema Srbiji i Hrvatskoj, **legalne vlasti Bosne i Hercegovine** uspješno i na demokratski način su privede kraju proces razdruživanja, počev od **Pisma o namjerama** (oktobar 1991.) do - od međunarodne zajednice diktiranog i pod njenom kontrolom sprovedenog - **opšteg referenduma** (februara 1992.).

U tom momentu, neposredno pred otvorenu oružanu agresiju, Republika Bosna i Hercegovina je, ne računajući jednogodišnji prirast, na površini od 51.197 km² imala 4,384.436 stanovnika, od toga 1,916.000 Bošnjaka, 1,372.328 Srba (31,3%), 758.507 Hrvata i 337.601 ostalih. Na zakonski sprovedenom referendumu od 3,199.031 glasača za samostalnu, suverenu i jedinstvenu Republiku Bosnu i Hercegovinu izjasnilo se 1,986.202 glasača odnosno 63,4% ukupnog broja, pa se očekivalo i prihvatanje ove demokratske odluke ukupnog biračkog tijela zemlje. Međutim, nije bilo tako.

Uzdajući se u ogromnu oružanu nadmoć i vrlo izvjesnu saradnju režima upravo poražene druge žrtve agresije, zainteresovane da podjelom Bosne i Hercegovine pokuša nadoknaditi u agresiji pretrpljene gubitke, te već ispoljeno neadekvatno reagovanje međunarodnih faktora, sa saopštavanjem prvih rezultata referenduma i naročito sa međunarodnim priznanjem, velikosrpski agresor krenuo je u **otvoren**

oružani napad svim raspoloživim snagama, ali na način da se to svjetskoj javnosti prikaže kao sprečavanje međunacionalnih sukoba i pacifikacija prostora na kojim je do njih došlo. Taj način je prethodno bio primijenjen u Hrvatskoj.

Republika Bosna i Hercegovina u tom momentu raspolagala je samo određenim snagama MUP-a čiji su rezervni sastavi bili mobilisani, a i novi Štab teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine za odbranu Republike uspio je pridobiti 8 od 9 okružnih i bar polovinu opštinskih štabova teritorijalne odbrane, oko kojih su se, shodno odlukama Predsjedništva Republike od 8. aprila, okupile sve patriotske odbrambene snage, posebno prethodno djelimično naoružani Patriotska liga, HVO i HOS, te brojne druge samoorganizovane grupe građana. Za agresora, koji uopšte nije uzeo u obzir mogućnost vojnog organizovanja, po njegovom mišljenju potpuno izolovanih Bošnjaka, to je predstavljalo prvorazredno iznenađenje. U toj činjenici leži osnova **neuspjeha agresora da ovlada kako glavnim gradom Sarajevom, tako i regionalnim centrima** (Tuzla, Zenica, Mostar, Travnik, Bihać, Livno i Gorazde). Tako je, pivredno jača i gušće naseljena, ali nešto **manja polovina Republike u prvom agresorovom naletu ostala slobodna i na njoj održana legalna struktura vlasti.**

Suočeni sa tom činjenicom i prijetnjom međunarodne intervencije zbog agresije na suverenu, međunarodno priznatu državu, inicijatori projekta "velike Srbije", još jednom ga sužavaju i 26. aprila 1992. **proglašavaju Saveznu Republiku Jugoslaviju**, koja više ne obuhvata i Bosnu i Hercegovinu.⁶⁰ Ovdje u Bosni i Hercegovini su, međutim, ostavili više od trećine svojih oružanih snaga, čije akcije od sada **predstavljaju kao njen građanski rat.**

Posljednji pokušaj munjevitae pacifikacije nešto je kasnio u odnosu na ovaj čin, a sastojao se u kidnapovanju šefa države, Alije Izetbegovića, i neuspjelim pokušaju da se državnim udarom na njegovo mjesto dovede Fikret Abdić. Čim je to propalo, uslijedila su dva karakteristično dvolična saopštenja. Jedno za javnost (7.maja) da se **iz Bosne i Hercegovine** povlači JNA (zapravo **vojska SRJ**), a drugo za Butrosa Galija (4.maja) da se iz Bosne i Hercegovine povlače "**građani Savezne Republike Jugoslavije**".

Ni jedno ni drugo, međutim, nije sprovedeno. Naprotiv, iz Bosne i Hercegovine nije povučena ni jedna jedina jedinica vojske SRJ, a 12. maja počela je njihova reorganizacija. Umjesto 2. VO i 13. korpusa 4. VO, na čijem čelu je Kukanjca zamijenio Mladić, **formalno** su obrazovane vojske kolaboracionističkih tvorevina sa ciljem da se rat predstavi kao građanski. **Na bosanskohercegovačko ratište i dalje su iz SRJ upućivane i oružane formacije i logistička podrška. Svim akcijama i dalje se rukovalo iz Beograda** i po izjavi Kukanjca sve što je otuda "traženo... ispunjavano je bezpogovorno". Izvedeni trik ipak je omogućio da se

⁶⁰ Uprkos tome načelnik Generalštaba izjavio je da se JNA neće iz Bosne i Hercegovine povući još 6 godina.

umjesto legitimne intervencije Ujedinjenih nacija, agresoru ovaj puta "dogode" samo sankcije, a agresija u medijima sve više predstavlja kao građanski rat. Do sredine ljeta, lomeći još nedovoljno organizovani otpor izolovanih enklava otpora, **agresor je ovladao sa gotovo dvije trećine Republike**, te uspostavio i učvrstio "sjeverni", posavski koridor.

Konsolidacija oružanog otpora agresiji bila je mukotrpana, ali uspješna. Od početnih jedva dvadesetak hiljada cijevi, objedinjavanjem samoorganizovanih grupa i dobrovoljaca Štab teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine je u toku aprila i maja uspostavio komandovanje (8 regionalnih i opštinskih štabova TO) svim odbrambenim snagama Republike, a uz pomoć plijena, te proizvedenog (u raspoloživim tvornicama i improvizovanim radionicama), proizvedenog, novoprikupljenog i kupljenog naoružanja, počelo je ukрупnjavanje formiranih taktičkih sastava u odrede i brigade. Do 20. maja 1992. godine, tako objedinjene odbrambene snage preimenovane su u **Armiju Republike Bosne i Hercegovine**. HVO koji je, uglavnom u zapadnoj Hercegovini od početka raspolagao sa 12 hiljada naoružanih i dalje je ostao van zajedničkih oružanih snaga. To je već bila solidna osnova da se daljim plijenom i proizvodnjom uz neminovne nabavke u toku ljeta broj brigada uvišestruči i kao operativno-strategijski sastavi obrazuju korpusi (**Prvi** u Sarajevu, **Drugi** u Tuzli, **Treći** u Zenici, **Četvrti** u Mostaru i **Peti** u Bihaću).

Armija je time postala respektabilna oružana sila, kadra da održi preostale slobodne teritorije, što je značajno pomoglo međunarodnu afirmaciju Države, a inertne faktore Ujedinjenih nacija i Evropske zajednice - **prinudi da na Londonskoj konferenciji zauzmu adekvatniji stav prema agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu**. Do kraja prve ratne godine Republiku Bosnu i Hercegovinu je priznalo 68 država.

Od međunarodnih zaštitnih snaga (UNPROFOR), koje su u Bosni i Hercegovini i UNP-a zonama Hrvatske imale blizu 25.000 vojnika, nije bilo koristi. Na njihov očigled, u njihovom transporteru 8. januara 1993. godine četnici su ubili vršioca dužnosti **predsjednika bosanskohercegovačke Vlade Hakiju Turajlića**, embargo na uvoz naoružanja praktično se sveo na Republiku Bosnu i Hercegovinu, dok je već prenaoružana Srbija iz Rusije primila naoružanje u vrijednosti od 360 miliona dolara i određen broj supersoničnih aviona MIG-29 iz Kine.

U međuvremenu je informativna blokada razbijena u mjeri kojoj je to bilo moguće. Svjetsku javnost je zapljusnula **istina o zločinima genocida** na privremeno zauzetim teritorijama. Istina o stotinama hiljada zvjerski pobijenih i poginulih, te drugim stotinama hiljada zatočenih u koncentracione logore. Istina o desetinama i desetinama hiljada masakriranih i silovanih; **istina da se to provodi planski** i da mu **je cilj** pokretanje Bošnjaka sa svojih ognjišta i

njihovo slijevanje u milionsku kolonu izbjeglica, koja se već rasplinula u preko 100 zemalja svijeta i iza koje ostaje etnički očišćena teritorija.

Sem zgražanja javnosti svijet je sporo i jedva reagovao. Naročito sporo i neadekvatno su se pokretali međunarodni mehanizmi ustrojeni da sprečavaju i kažnjavaju upravo takve zločine.

Nisu od velike pomoći bili ni **otvoreno pismo stotine istaknutih političara Klintonu od septembra 1993. godine** da se u Bosni ne radi o građanskom ratu i da je "**Bosna žrtva brutalne agresije i promašaja demokratskog svijeta**", kao ni **apeli 64 nobelovca i akademika** (od 1992.), te **Društva za ugrožene narode i brojnih humanitarnih organizacija**. Spoznaja o masovnosti i monstruoznosti i naročito njihovom nejenjavanju, te pritisak javnosti, makar i sa zakašnjenjem i nedovoljno efikasno, ipak su **pokrenuli razne istražne komisije** i konačno doveli do obrazovanja **Međunarodnog krivičnog suda** za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije od 1991. godine.

Za sada nije izvjesno kad će se o njihovim efektima moći govoriti, ali je činjenica da je ta spoznaja narod Bošnjaka definitivno učvrstila u pružanju odlučnog otpora fašističkoj agresiji, a onda **na bazi Platforme** za djelovanje Predsjedništva u ratnim uslovima **sve više i ostale antifašiste**.

Posljednji značajni teritorijalni gubici Republike dogodili su se u oktobru 1992. godine i to kao rezultat sinhronizovane akcije okupatora sa kolaboracionističkom "Herceg-Bosnom", koja je izdajom omogućila pad Bosanskog Broda i Jajca, a sama zauzela Prozor i Novi Travnik, čime se okupirana teritorija približila na 70% ukupne površine Države.

Dok je Haška konferencija 1991. godine počela sa radom već idućeg mjeseca po eskalaciji rata u Hrvatskoj, za početak rada **Londonske konferencije** 1992. godine trebalo je čekati četiri puta više.

Konferencija je u osnovi dobro postavila stvari - **osudila je agresiju i odlučila da se "nedopustivo stanje vrati na prvobitno"**, ali su medijatori međunarodne zajednice **Vens** (Vans) i **Oven** (Owen), prihvatajući kapitalnu agresorovu tezu da "**zajednički život nije moguć**" pregovarački proces vodili u pravcu podjele Bosne i Hercegovine na etničkom principu i time sankcionisali agresijom postignute rezultate i **pristajući na tretiranje spoljne agresije kao građanskog rata**. Dva mirovna plana (**Vens-Ovenov** - propao aprila 1993. i **Oven-Stoltenbergov** (Stoltenberg)- propao aprila 1994.) samo su **produžili agoniju žrtve agresije**, za više od dvije godine **fiksirali status kvo**, **tolerisali sve vrste ratnih i drugih zločina**, uključujući genocid, a **međunarodni angažman sveli na humanitarnu pomoć** u kojoj je agresor dobijao znatno veće količine.

Republika Bosna i Hercegovina je, shodno opredjeljenju Platforme za djelovanje Predsjedništva u ratnim uslovima (usvojene 14.maja 1992.), **očuvala ustavni poredak i demokratiju, dostojanstvo i prava čovjeka multietnički i multikulturni karakter - sprečavajući osvetu i kršenje međunarodnih normi ponašanja** - te u gotovo nemogućim uslovima osigurala preživljavanje stanovništva na slobodnim teritorijama, posebno u okruženim enklavama. **Prisiljeno da se povinuju diktatu međunarodne zajednice**, odnosno faktorima koji su odlučivali u njeno ime, umjesto oružane intervencije za odbranu žrtve od međudržavne agresije, između ostalog i nelegalnim embargom sprječavali njenu samoodbranu, **rukovodstvo Republike je prihvatilo ponuđene planove** i ako su upravo sa njegovog stanovišta bili duboko nepravedni.

Upravo u procesu prihvatanja Vens-Ovenovog plana aprila 1993. godine, preko samozvane paradržavne tvorevine, iz čijeg rukovodstva su prethodno - izgleda uz asistenciju britanske obavještajne službe - odstranjeni neekstremni elementi, na Bosnu i Hercegovinu je izvršena **otvorena agresija i od strane Republike Hrvatske**, pošto su osnovne snage sačinjavale jedinice njenih oružanih snaga.

U proljeće 1993. godine, u toku prihvatanja Vens-Ovenovog plana i pošto je na **Međunarodnom sudu pravde** u Hagu pala privremena presuda, kojom su Srbija i Crna Gora **okrivljene za agresiju na Bosnu i Hercegovinu**, a Saveznoj Republici Jugoslaviji naloženo da preduzme sve mjere za obustavu napada, izgleda uz asistenciju britanske obavještajne službe (DIS), krenula su **tri** - na izgled nepovezana - **procesa**. Prvi je predstavljao farsu Miloševićevih "**razlaza**" sa pomagačima u agresiji, drugi **uključivanje Hrvatske u agresiju**, a treći **otvorenu izdaju Abdića i njegov prelazak na stranu okupatora**.

Prvi se manifestovao "prihvanjem" Vens-Ovenovog plana na svesrpskom saboru i neuspjelim "pritiskom" na Karadžića da to i on učini, ponovnim penzionisanjem velikog broja generala i oficira vojske SRJ,⁶¹ smjenjivanjem **Čosića**, insceniranom pobunom u Banjaluci - "**septembar '93**" sa kojim je bio sinhronizovan Abdićev zahtjev za autonomiju "**Zapadne Bosne**" i njegov prelazak na stranu okupatora, te eliminisanjem - na režiranim izborima - **Panića** i **Šešelja**. Drugi je označio kraj labavog i sve više lažnog savezništva ekstremnog, Bobanovog krila HDZ za Bosnu i Hercegovinu i njegov pokušaj da oružanom silom (uključujući regularne jedinice Hrvatske vojske) i istim metodama "etničkog čišćenja" "**Mostarski i Travnički kanton**" izdvoji i priključi Hrvatskoj, ostavljajući Bošnjake i više od polovine bosanskih Hrvata da se sami nose sa velikosrpskim agresorom.

⁶¹ *Za nepunu godinu prijevremeno je penzionisano preko generala i više od hiljadu oficira.*

Otvaranjem novog fronta Republika Bosna i Hercegovina izgubila je morske komunikacije i dovedena u potpuno okruženje, pa je **zračni most** ostao njena jedina veza sa svijetom. Jedinice Hrvatskog vijeća obrane i Hrvatske vojske četrnaestog aprila su krenule u opšti napad u Hercegovini i srednjoj Bosni. Prethodno su razoružali Bošnjake u svojim i izolovanim manjim jedinicama Armije Republike Bosne i Hercegovine. U okviru realizacije projekta počinili su više masovnih zločina (Ahmići, Prozor, Stupni Do), te zaveli masovni teror odvođeći mnoge u koncentracione logore (Dretelj, Heliodrom u Mostaru itd.), izvršeno je "etničko čišćenje" zauzetih teritorija (Čapljina, Stolac, Prozor, Novi Travnik, Gornji Vakuf,...). Najteže borbe vodile su se za Gornji Vakuf, Fojnicu i Mostar (koji je proglašen hrvatskim gradom i sjedištem paradržave "Hrvatske Republike Herceg-Bosna"). Kad su u borbama sa Armijom Republike Bosne i Hercegovine pretrpjeli teške gubitke i kad su SAD zaprijetili Hrvatskoj sankcijama prihvatili su razgovore o prekidu neprijateljstava.

Izdaju ekstremnog rukovodstva HVO i HDZ za Bosnu i Hercegovinu i njihove napade na slobodne teritorije Republike iskoristila je Mladićeva armija Savezne Republike Jugoslavije, koja je u ljeto 1992. godine reorganizovana u šest korpusa (Hercegovački, Sarajevsko-romanijski, Drinski, Istočno-bosanski, te 1, 2. i 3. krajiški) naslijedivši cjelokupno naoružanje i rezerve municije JNA stacionirane na teritoriji Bosne i Hercegovine. Od oko 90.000 vojnika SRJ (bivša JNA) povuklo se samo 14.000 pojedinaca i to bez naoružanja. Vojska "Srpske republike Bosne i Hercegovine", koja je i dalje faktički predstavljala jednu od armija vojske SRJ, logistički i na svaki drugi način podržana i komandovana iz Srbije,⁶² prije svega, više puta je ponovo pokušala otvaranje rezervnog koridora dolinom Krivaje, ali je na ušću Usore pretrpjela poraz, a nije ni ovladala izolovanim Maglajem; koristeći odlazak dijela snaga prema Hercegovini u ljeto 1993. godine ovladali su Trnovom i važnim prevojima Grebak (na Jahorini), te Rogoj i Hojta (između Treskavice i Jahorine na jednoj i Treskavice i Bjelašnice na drugoj strani).

Srpska armija iz UNP-a zona Hrvatske od ljeta 1992. godine bila je uključena u agresiju na Bosnu i Hercegovinu, prvo za probijanje i održavanje sjevernog koridora, a od oktobra 1993. godine u jednovremenim napadima sa svih strana na 5. korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine u Bihaćkom okrugu, kada je na ovaj sektor i na druge zaštićene zone (Srebrenica, Žepa i Goražde) preneseno težište ukupnih operacija. Naročito intenzivna, uz učešće jedinica iz Srbije, bila je ofanziva na Goražde i zaustavljena je tek poslije ultimatumu napadom aviona NATO. Početkom 1994. godine to se ponovilo i sa

⁶² Samo na dan 25. januara 1993. godine uočena je veća kolona od 15 kamiona, 10 tenkova i bar 2.000 vojnika iz Valjeva prema Srebrenici.

Sarajevom, pa je 24. januara 1994. ultimatumom NATO-pakta "uklonjena" artiljerija oko Sarajeva.

Treća godina rata, počela je potpisivanjem **Vašingtonskog sporazuma**, između Armije Republike Bosne i Hercegovine i HVO uspostavljen prekid vatre i izvršeno razdvajanje jedinica, što je značilo veliko rasterećenje, a ostvarena je i izvjesna saradnja u operacijama (Kupreška visoravan). Čitava godina je, međutim, prošla u pokušajima zaživljavanja u Vašingtonu dogovorene **Federacije** i slobode kretanja na njenoj teritoriji. Tek poslije novih intervencija SAD i Njemačke stvari su krenule s mrtve tačke. Održana su dva zasjedanja Ustavotvorne skupštine (u Sarajevu i Novom Travniku), u pomoć su priskočili i međunarodni arbitri, uspostavljene su i privremene skupštine nekih kantona i općina, pa je proces, praćen mnogim teškoćama, ipak u toku.

Još u jesen 1992. godine nad Bosnom i Hercegovinom uspostavljena je **zabrana letenja**. U dogovoru načelnika Generalštaba vojske SRJ i komande UNPROFOR-a na aerodromu Zalužani, pod kontrolu UN tada je stavljeno pedesetak aviona, ali ne i helikopteri. Kontrola zračnog prostora uspostavljena je tek 5. aprila 1993. godine, a ni do danas se efikasno ne sprovodi. Dnevno se registruju desetine preleta helikoptera, a počesto i aviona koji su u više navrata bombardovali gradove na slobodnoj teritoriji.⁶³ Avioni su došli iz UNPA-zona Hrvatske i iz Banjaluke. Oboreni piloti bili su još uvijek oficiri vojske SRJ, a tako je i danas sa svim aktivnim i penzionisanim oficirima koji su ostali na okupiranim teritorijama Hrvatske i Bosne i Hercegovine i dalje otuda primaju platu, odnosno penziju.

Rasterećena unutrašnjih problema i problema sa HVO, u međuvremenu znatno ojačana i bolje opremljena, ali još uvijek bez težeg naoružanja (sada ima 6 korpusa i oko 200.000 boraca), znatno obučenija i sa već iskusnim i školovanim kadrom Armija Republike Bosne i Hercegovine je prerasla isključivo odbrambenu etapu rata i u njegovoj trećoj godini izvela više ofanzivnih operacija, postigla značajne pobjede nad još uvijek opremljenijom Mladićevom vojskom i oslobodila više značajnih operativno-strategijskih objekata (Vlašić, Treskavica, Grabeški plato, Kupreška visoravan, itd.), sa više od 2.000 km². Time je okupirana teritorija svedena na ispod 65%. Težište Armije Republike Bosne i Hercegovine u ovoj godini bilo je na reorganizaciji jedinica, stvaranju manevarskih i rezervnih sastava, a naročito obuci i uvježbavanju taktičkih radnji i postupaka, što već daje značajne rezultate. U tom pogledu posebno je iskorišteno četvoromjesečno primirje. Sve bliža mogućnost stvaranja zajedničke bosanskohercegovačke armije, u koju bi se uključili u znatno većem broju

⁶³ Od 6 aviona, koliko je 28. februara 1994. bombardovalo Novi Travnik, avioni NATO-a oborili su četiri. To je bio jedini efikasan potez međunarodne zajednice u tri i po godine rata.

pripadnici i druga dva konstitutivna naroda, otvara jasniju perspektivu za okončanje agresije.

Pored već ostvarenih strateških uspjeha, koji se, prije svega, ogledaju u sprečavanju agresora da ostvari **efektivnu okupaciju** zemlje i posebno planirano **uništenje Bošnjaka** i njihovih tekovina, strateški ciljevi u narednom periodu su konačno oslobođenje preostalih okupiranih teritorija, čime bi definitivno bio zaustavljen svaki teror.

*MRTVAČNICA NAKON MASAKRA NA PIJACI MARKALE - SARAJEVO, 5. FEBRUAR 1994.
AGRESOR JE UBIO 67 I RANIO OKO 200 CIVILA.*

JESU LI RATOVI U BOSNI I HRVATSKOJ GRAĐANSKI RATOVI? Neodrživa primjena jednog pojma - pokušaj objašnjenja

Na formulu o "građanskom ratu u bivšoj Jugoslaviji", informacija željni čitaoci novina, televizijski gledaoci i radio slušaoci odavno su se navikli. Isto kao i na formulu o "Muslimanima", "Hrvatima", i "Srbima", ili kraće "**stranama u sukobu**", što su im se kroz stalno ponavljanje pojma urezale u pamćenje, a da se pri tom jedva iko upita o njegovom sadržaju. Stalne kapi, međutim, udube i shvatanja. I tako putem medija, političara i zainteresovanih krugova nastaju besmislenosti, koje obavljaju svoju funkciju: proizvode pogrešnu svijest. **I zaključci zavise od toga koje ćemo pojmovne premise uzeti u našoj analizi sadržaja i događaja.** "Pojmovi, koje ljudi sebi o nečemu stvaraju, su vrlo važni". Tako je Cifel (Ziffel) poučavao svoga sagovornika Kalea (Kalle) u "Izbjegličkim razgovorima" od Bertolda Brehta (Bertold Brecht). Oni su hvatišta preko kojih se stvari mogu pokrenuti. Knjiga (misli se na Hegelovo djelo "**Logika**" - Die Logik) govori o tom, kako se pod određenim okolnostima može uključiti u prošle događaje.

Pitanje, da li su ratovi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini bili građanski ratovi, nije sofističko pitanje. Ono je savremeno-historijsko, ali isto tako i pojmovno: šta je građanski rat, u čemu se on razlikuje od drugih vrsta ratova.

I PREMISE GRAĐANSKOG RATA

Analiza rata u bivšoj Jugoslaviji različitim pojmovima ima, takode, različite praktične konzekvence miješanja ili nemiješanja, pomalo pretenduje na međuzavisnost. Ko zastupa premisu o građanskom ratu na Balkanu, odbiće svaku intervenciju izvana. Na pitanje da li se slaže sa Širakovim (Jacques Chirak) poređenjem današnje zapadne balkanske politike sa politikom nemiješanja prema Hilteru 1938., još u avgustu 1995. godine, poslije masakra u Srebrenici rukovodilac Haške zadužbine za mir i istraživanje mira i rata, profesor Ernest Oto Čempjel (Ernest Otto Czampiel) odgovorio je: "Ne, uopšte ne. Evropa čini nešto vrlo razumno". On, međutim, pokušava posredovati i pomoći kako bi se

partneri u konfliktu susreli. U nekom građanskom ratu ne može se spolja ništa učiniti. Čempjel između građanskog rata i neintervencije stavlja opšti, nužni odnos uslova i posljedica. "Mi smo u Vijetnamu, u Afganistanu i u Somaliji naučili, da u jednom građanskom ratu vojna intervencija spolja ne vodi ničemu, sem do još više mrtvih. I snabdijevanje Bosanaca sa još više oružja, je prevaziđeno. Oni su obilno naoružani". Teza o građanskom ratu u Bosni je većinom povezana sa shvatanjem o nerazrješivoj etničkoj mržnji među nacionalitetima: ovaj rat je izgleda "izbio" neplanirano, izgleda da se odvija haotično i da se njime ne upravlja na odgovarajući način.

I Frajburški (Freiburg, Njemačka) stručnjak za međunarodno pravo Tomas Flajner (Thomas Fleiner) zastupa tezu o građanskom ratu u Bosni i Hercegovini, "Rat u Bosni ne smije se upoređivati sa tradicionalnim ratovima, jer je u ovoj zemlji izbio građanski rat. Nacije se bore protiv nacija. Ovo vodi tome, da mladi ljudi moraju izdati svoju vlastitu kulturu".

Njegove teze o građanskom ratu samo malobrojni nisu uzeli kao same po sebi razumljive. Većina ih smatra diskutabilnim i u najmanju ruku ih tematizira. Ovo je već u 1992. godini hvalevrijednom jasnoćom učinio glavni urednik ruskih armijskih novina "Crvena zvijezda" (Krasnaja zvezda), kapetan bojnog broda Vladimir Čupahin (Wladimir Tschupachin): "Postoji oštra vojna razlika između rata protiv Sadama Huseina (Saddam Hussein) i situacije u Jugoslaviji. "Pustinjska oluja" nije tako opasna kao "Oluja" u gusto naseljenom evropskom regionu. Takođe, većinu iračkog naroda smatra agresorom: i da ih nije grijeh kazniti. Naprotiv, u Jugoslaviji se vodi građanski rat, koji je pored toga prožet etničkim sukobima. Situacija je vrlo komplikovana i zamršena. Onom ko hoće da krivce dokuči i kazni velika je odgovornost, nastupiti ovdje kao sudija".

Interes za formulu o građanskom ratu:

Premisa u kojima je formulisana preovlađujuća svijest o ratu u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini glasi: građanski rat, etnički konflikt, nejasan izvršilac agresije ili krivac, vrlo haotična i komplikovana situacija. U političkom žargonu zapada uvriježila se **formula o odgovornosti za rat "svih strana u konfliktu"**, odgovornosti za povrede dogovora o primirjima, kao i za zvjerstva i povrede međunarodnog humanitarnog prava. Obrtanjem premisa - to možemo pratiti - konzekvence bi ispale drugačije. Ako se na Balkanu ne bi radilo o jasnom agresoru, ne bi nam trebao "grješni jarac, koga bi kaznili". A ako bi se radilo o osvajačkom ratu, povratno bi bilo učinjeno kao u slučaju iračkog napada na Kuvajt (Kuwait). Bilo bi legitimno i odgovaralo bi međunarodnom pravu, kao odvratanje "svim nužnim sredstvima" (klasična formulacija Savjeta sigurnosti

Ujedinjenih nacija za uvođenje mjera vojnih sankcija prema čl. 42. Povelje Ujedinjenih nacija). Bilo bi kao u slučaju Kuvajta - uspostaviti stanje koje je bilo prije osvajanja.

Premise o građanskom ratu i o jednakoj ili istovrsnoj odgovornosti svih za rat "strana u sukobu" u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini imaju, dakle, međunarodnopravne i političke konzekvence. Po njima ne postoji jasno identifikovan agresor, koga bi trebalo obuzdati. Takođe, nema ni napadnute države, kojoj (do neophodnih mjera Savjeta sigurnosti) prema članu 51. Povelje Ujedinjenih nacija pripada **"prirodno pravo za individualnu ili kolektivnu samoodbranu"**.

Naročito je **embargom** na uvoz naoružanja protiv svih republika bivše Jugoslavije izbrisana svaka razlika između napadača i napadnutog. Embargo je uvela Organizacija Ujedinjenih nacija, navodno "ne htijući", kako je jednom priznao predsjednik SAD Klinton (Clinton) u diskusiji oko podizanja ovog embarga.

Premise građanskog rata imaju i druge, vojne konzekvence: Ne postoje jasno fiksirani ciljevi za vojnu intervenciju, pošto svrha takve intervencije koja je legitimirana kroz Ujedinjene nacije nije definisana. U političkim i javnim diskusijama vokabular o "libanizaciji" ili "vijetnamizaciji" ima odgovarajuću funkciju za bilo kakvo vojno angažovanje u Bosni i Hercegovini. Često se to čini nepretenciozno, a često kao traumatiziranje američke nacije umjesto racionalnog poređenja, i isto tako na temeljnim razlikama između invazije SAD u Vijetnamu i moguće intervencije u Bosni i Hercegovini. Pod premisom o građanskom ratu vojnici su odbili pojmovno ograničenu intervenciju u Bosni i Hercegovini. Tako je to učinio u ljeto 1992. godine tadašnji šef Generalštaba Kolin Pael (Colin Powell), jedan od glavnih stratega vojne intervencije protiv Iraka, sa argumentom: vojne snage treba da budu angažovane tek tada kad se razjasne politički ciljevi.

Da li, međutim, države koje daju ton u odlučivanju o intervenciji, naročito Velika Britanija, Francuska i Sjedinjene Američke Države, ne intervenišu zbog istinske oskudice jasnih političkih ciljeva, ili neće da se angažuju iz sopstvenih nacionalnih interesa, pa shvatanje o "građanskom ratu" koriste za opravdanje politike nemiješanja, potpunije će se rasvijetliti tek kasnije, uvidom u akta ministarstava spoljnih poslova. Međutim, žustrost kojom je u septembru 1993. godine britanski ministar spoljnih poslova Daglas Herd (Douglas Hurd) protestovao u svom govoru u jednom londonskom klubu protiv prigovora britanskog komentatora za "oklijevanje", prije potvrđuje prvo, nego što ostavlja sumnju u drugo.

Oni koji se uprkos pritiska vlastitog stanovništva i medija izjašnjavaju za striktno odbijanje vojnog angažovanja u Bosni i Hercegovini i korištenje "diskretne diplomatije" djelotvorni su samo ako se u javnim istupima legitimiraju na odgovarajući način ("građanski rat", "balkanske smutnje") i ako razlikovanjem "napadača" od "napadnutog", nije trajno paralisana "diskretna diplomatija" .

Više je nego očigledno da je interes Srbije da rat u Bosni i Hercegovini izgleda kao građanski rat. Kada je bosanska vlada, koju je zastupao američki advokat Frensis Bojl (Francis Boyle), u aprilu 1993. godine pred Međunarodnim sudom u Hagu (Den Haag) za izvršenje genocida i agresije optužila Srbiju i Crnu Goru odnosno ostatak Jugoslavije, zastupnici Beograda su insistirali da to uopće ne pruža osnovu za optužbu. Beogradski diplomata Živković je dokazivao **da se u Bosni i Hercegovini ne radi "o međudržavnoj agresiji, nego o građanskom ratu sa etničkom i vjerskom pozadinom"**. Beogradski advokat Rozen (Rosenne) tvrdio je da je jugoslavenska vlada od početka "konflikta" u Bosni i Hercegovini tražila mirno rješenje.

II MEĐUDRŽAVNI ILI GRAĐANSKI RAT

Rat se uopšteno može definirati kao nasilni ishod sukoba među državama, građanski rat - naprotiv - kao borba između građana jedne države, unutar nje. Prema tome rat znači spoljni rat, građanski rat unutrašnji rat. Čista međunarodnopravna definicija u ratovima u raspadnutoj Jugoslaviji (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina), međutim, mora ostati nezadovoljavajuća. Jer ako se međunarodnopravno posmatra samo pravni akt o priznanju međunarodne zajednice, iz jednog "jugoslovenskog građanskog rata" nastaju međunarodni ratovi: počev od datuma sa kojim je Slovenija, Hrvatska ili Bosna i Hercegovina za vrijeme procesa raspadanja Jugoslavije priznata kao država, a time i kao subjekt međunarodnog prava. Začudo željeni rezultat tada glasi: da borbe između Jugoslovenske armije i slovenačkih jedinica u junu i julu 1991. godine postaju stanje koje odgovara građanskom ratu, i da se rat protiv Hrvatske tobože preko noći, sa priznanjem Hrvatske od strane Evropske zajednice 15. januara 1992. godine prometnuo iz građanskog u međunarodni rat. Prve borbe u Bosni u martu 1992. godine, prema tome, bi ipak bile borbe u građanskom ratu, koje se sa priznanjem Bosne i Hercegovine od strane Evropske zajednice 6. aprila 1992. godine pretvaraju u međunarodni rat između JNA i bosanskih jedinica - svakako samo do 5. maja, kada je novoproglašena "Savezna Republika Jugoslavija", koja se sada sastoji samo iz Srbije i Crne Gore objavila povlačenje jugoslovenskih vojnika iz Bosne i Hercegovine (iako se nova srpskobosanska vojska pod generalom Mladićem sastojala od vojnika i naoružanja stare JNA).

Čista međunarodno pravna definicija u pitanju "međudržavni ili građanski rat?", ostaje formalistička. Ona proizlazi iz spoljnog priznanja trećih država, a ne iz samog karaktera rata. Naprotiv, ovdje treba na pitanje pokušati odgovoriti ponovnim uvidom u historiju političke teorije. Tomas Hobs (Thomas Hobbes) je u 17. stoljeću predstavio klasičnu formulaciju stanja bez države, kao stanja kakvo vlada u stanju bez ugovora, u prirodnom stanju ili u građanskom ratu: rat svih protiv svih. Nije slučajno da oni koji rat u bivšoj Jugoslaviji shvataju kao građanski rat, ovaj rat označavaju kao rat "svakog protiv svakog".

Građanski rat kao rat unutar društva

Međunarodnopravna definicija ukazuje na jednu dublju razliku, koja je bila analizirana u historiji političke teorije. Rat između država je istovremeno i rat država, to jest sukob koji su izazvali i koji vode akteri iz oblasti politike. Najpoznatija je definicija rata ona koju je Klauzevic (Clausewitz) označio kao "nastavak politike drugim sredstvima". U djelu Adolfa Lasona (Adolf Lasson) "Kulturni ideal i rat" (Das Culturideal und der Krieg) to je precizno izraženo: **"Ratove vodi država, a ne društvo"**.

Rat društva, to jest rat u društvu između različitih grupacija i frakcija jednog društva, je građanski rat. Hegel (Friedrich Hegel) koji je razlikovao sfere građanskog društva i država prema njihovom pojmu, zaštićuje građansko društvo od takvog rata. Građanski rat se ne javlja u jednoj razumnoj državi, koja je "istinitost moralnih ideja" (Filozofija prava, str. 257). Doduše, Hegel označava građansko društvo kao "bojno polje", ali ne građana države, nego privatnih lica, dakle "buržuazije", a ne državljana. Država štiti one sfere konkurencije, koje su ishod "individualnih privatnih interesa svih protiv svih". Građani koji i kao ličnosti stoje u obavezi prema svojoj državi, istovremeno u njoj vide garanciju svojih prava i identificiraju se sa tom državom. Hegel u tom prepoznaje "tajnu patriotizma" (str. 289). Rat građana kao takvih (als citoyens) je nerazuman i nemoguć.

Građanski rat: Rat svih protiv svih

Hegelova teorija razumne države historijski kao i filozofskohistorijski proizlazi iz Hobsove teorije jake države kao garancije unutrašnjeg mira države ranog novog vijeka, koje se legitimiraju prevladavanjem građanskog rata. "Građanski rat je najveća nevolja" kaže se već u djelu Blez Paskala (Blaise Pascal), **"Pense"** (Pensees - Mišljenje). Strah od građanskog rata je temeljno

iskustvo 17. stoljeća, a motiviran je Hobsovom "Levijatan" teorijom (Leviathan - morsko čudovište, naslov knjige). Država je kraj građanskog rata, građanski rat bi bio kraj države. Ovdje formulisani odnos države i građanskog rata može važiti kao klasična formulacija građanskog rata.

Stanje bez nadređene vlasti, u kome se ljudi nalaze u njihovom prirodnom stanju, opisuje Hobs kao "rat svakoga protiv svakoga". Težnja za slavom, pohlepa za posjedovanjem, te potreba za sigurnosti su najvažnije ljudske pokretačke snage u prirodnom stanju. Korist i razum tjeraju ljude da izađu iz ovog prirodnog stanja i upuštaju se u zaključivanje društvenog ugovora, kojim bi njihova prirodna prava prenijeli u odgovornost nekome sa neograničenom vlasti, nekom ko raspolaže suverenitetom; dakle, državi, odnosno "**Levijatanu**". Tek ugovorno, građansko stanje uspostavlja mir među pojedincima. Brojne su Hobsove napomene, koje argumentima otklanjaju moguće sumnje u jednu tako jaku državu, pošto je građanski rat daleko najstrašniji. "Iz svakog građanskog rata se vidi kakvog bi kvaliteta bio život bez opšteg vrhovnog poglavara". "Ali za potvrđivanje ima jedna manjakavost, što dati suverenu vlast u ruke jednog čovjeka ili jedne skupine ljudi, znači držati svaku vladu za veću nevolju, nego smutnje i građanski rat.

Građanski rat - dvostruko polaganje prava na istu vlast u državi

Koncepcija prirodnog stanja kao jake države u Hobsovom djelu zasnovana je na **raspadu** države, koji sam po sebi donosi građanski rat - kao u svoje vrijeme engleski građanski rat. Ovo je naročito jasno, kad Hobs kategorički odbija podjelu vlasti, pošto uzroke građanskog rata vidi u dvostrukom polaganju prava na istu vlast: "Razdvojena vlast razara samu sebe". Javno su iznesena mišljenja da su prava engleske imperije podijeljena između kralja i Gornjeg i Donjeg doma bila uzrok rata koji je uslijedio toj podjeli. Isto važi i za sukobe između države i religije". Podijeljenu vlast i dvostruko polaganje prava na vlast Hobs je na znakovit način obradio u poglavlju Državna bolest. U njemu se kaže da u državi ne smiju biti dva vrhovna poglavara. "Dakle, tamo gdje djeluje dvostruka vlast jedna protiv druge u istoj državi, stalno se treba pribojavati građanskog rata, čime se država usmjerava u propast". Građanski rat ima analogne uslove kao prirodno stanje, u kome na isti način dvojica "žele isto, ali ga istovremeno ne mogu podijeliti".

Hobsova tvrdnja daje opću definiciju građanskog rata. **Dvostruko polaganje prava na vlast u jednoj te istoj državi.** To je suština građanskog rata. **Građanski rat se ovim i razlikuje od rata za teritorije:** Nije mu cilj povećanje teritorije vlastite države kroz osvajanje tude.

Engleski građanski rat 1642. do 1649. godine, koji se okončao ukidanjem monarhije i pogubljenjem kralja ("Leviathan" je bio objavljen tek 1651. godine), je jedna od najpoznatijih pobuna i ustanaka nastale od kraja 16. do sredine 17. stoljeća. Likvidacija srednjovjekovnog poretka i početak novog vijeka donijeli su novi tip rata, koji je, doduše rijetko, opisan i kao "vjerski građanski rat". Prevrat starog svijeta ide sam od sebe. Historičar Rihard fon Dilmen (Richard von Dülmen) piše: "Nije to ni u kom slučaju bio samo politički ustanak, koji se u vremenu od 1550. do 1660. javljao u formi nebrojenih ustanaka, građanskih ratova, pobuna i buna, nego socijalna borba za ostvarenje kulturnih i ekonomskih prava i tradicija. Ovdje spadaju francuski vjerski rat, građanski i oslobodilački ratovi u Holandiji i Engleskoj, kao i čitav niz seljačkih buna i plemićkih ustanaka u gotovo svim evropskim zemljama, u Francuskoj, Njemačkoj, Španiji, u Poljskoj i Rusiji. Ranonovovjekovni ustanički pokret dostigao je najjači i najgušći intenzitet sredinom 17. stoljeća". Samo u Holandiji i Engleskoj ustanci su prerasli u revoluciju - ukidanje monarhije i prenos vlasti na parlament. Uprkos svim razlikama svi ustanci su bili usmjereni protiv apsolutističke forme vladavine i često su bili prožeti religiozno-reformističkim uticajima. Bili su određeni voljom za samoodređenje protiv apsolutne vlasti monarha, bez obzira da li su ih bili pokrenuli parlament, plemstvo, seljaci ili građani. Engleska je pretstavljala najnapredniji slučaj, pošto su pri radikalizaciji konflikta već bili formulisani radikalni građanski ciljevi, kao opšte pravo glasa za sve slobodne ljude Engleske. O uzrocima engleske revolucije fon Dilmen piše: "Pravi korijeni revolucije ležali su u narastanju sukoba između parlamenta i krune, iako bez religiozne radikalizacije ovaj konflikt nebi doveo do revolucije.

Sasvim drugi ratovi, naime međudržavni ratovi, bili su ratovi monarha sa kneževima, čije je vođenje rata i zloupotrebe oštro kritikovalo prosvijećeno 18. stoljeće.

Građanski rat i revolucija

Pada u oči da su obilježja građanskog rata vrlo slična obilježjima revolucionarnih situacija. Američki historičar Čarls Tili (Charles Tilly), u svom djelu "**Evropske revolucije**" izdatom u godini sloma u istočnoj Evropi 1989. godine, pokušao je formulisati karakteristike i uslove revolucije za vrijeme posljednjih 500 godina. Tili revoluciju definiše kao "nasilnu promjenu vlasti u okviru jedne države, u čijem toku najmanje dvije određene grupe postavljaju međusobno neusklađene zahtjeve za vlast u državi. Tilijeva definicija revolucije odgovara Hobsovom određenju građanskog rata. Pretpostavke za revoluciju, prema Tiliju, su da grupe koje se bore za vlast nalaze podršku značajnih dijelova

stanovništva. Takve promjene vlasti nisu, dakle, ograničene na političke sfere. Treba li neki događaj, zaista vrednovati kao revoluciju, zavisi od revolucionarnih posljedica uspješne promjene vlasti. Revolucionarna situacija ipak već prethodi, ako dvije grupe ili više blokova grupa postavljaju zahtjeve za vlast u državi. "Do građanskog rata može doći samo u jednoj sveobuhvatnoj revolucionarnoj situaciji", piše Tili.

Bune i revolucije ranog novog vijeka, koje su vodile u građanske ratove bile su unutrašnji lomovi u društvu, koji suzbijaju apsolutističku vlast i dovode u pitanje njen identitet. **Građanski ratovi su od njihovog nastanka ratovi za političku vlast, koje su vodile društvene grupe ili klase iste države, u skladu sa njihovim promijenjenim društvenim položajem i za veći uticaj u političkoj sferi države.**

Nacionalni ratovi

Građanski rat ili međudržavni rat - to je od početka novog vijeka paradigmatična suprotnost, čiji razvoj seže do Francuske revolucije. Za 19. stoljeće ostaju karakteristični međudržavni ratovi, ali oni u sebi sadrže i momente koji su bili svojstvo građanskog rata. Revolucionarni ratovi Francuske revolucije razvili su se u nacionalne ratove nove protiv stare vlasti. Nacionalni rat je istinsko nasljeđe Francuske revolucije, a ne opštih revolucionarnih građanskih ratova. Ratovi sada izrastaju iz volje nacije, zbog toga moraju od nje propagandno biti pripremljeni. "Nacionalni ratovi - karakteristični tip rata za 19. stoljeće - po pravilu su vođeni u formi klasičnih međudržavnih ratova, ali u duhu usrdnosti i samoidentifikacije sa (pravednom) stvari, koju je nametnuo mentalitet građanskog rata.

III TOTALNI RAT

U XX stoljeću, počev od I svjetskog rata i kulminirajući sa II svjetskim ratom, razvio se jedan novi tip rata - **totalni rat**. Ograničeni ratni ciljevi, kao još kod Klauzevica, više ne egzistiraju; narod uzima učešće u ratu i ratom je izvrnut opasnosti. Prema generalu Ludendorfu (Erich Ludendorff) u totalnom ratu radi se o "opstanku" država i naroda kao takvih. "Totalni rat dotiče neposredno život i dušu svakog pojedinog člana zaraćenih naroda". Protivnički narod ili protivnička država trebaju biti uništeni; samo tako je moguće navodno sopstveno samopotvrđivanje. Ne treba uništiti samo "neprijateljeve oružane snage" (Klauzevic), nego i neprijateljski narod - moralno i/ili fizički.

Totalni rat je u nacionalsocijalističkom ratu postao stvarnost. Čovjek u to ne mora biti upućen, tek na osnovu ozloglašenog Gebelsovog (Joseph Paul Goebels) govora u berlinskoj Sportskoj palati od 18. februara 1943. godine. Rat protiv Sovjetskog Saveza Hitler je od samog početka shvatio kao "ideološki uništavajući rat". Generalpukovnik Halder (Franc Halder) u svom dnevniku citira Hitlerov govor komandantima Vermahta (Vehrmacht) od 30. marta 1941. godine: "Naši zadaci u odnosu na Rusiju su: oružane snage uništiti, a državu rasturiti...". Borba dva međusobno suprotstavljena pogleda na svijet - uništavajuća presuda boljševizmu je jednaka asocijalnom zločinstvu.

IV JESU LI RATOWI U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI GRAĐANSKI RATOWI?

Ratovi u bivšoj Jugoslaviji nisu bili građanski ratovi, nego fašistički osvajački, protjerivački i uništavajući ratovi vođeni od strane beogradskog režima i srpske vladajuće klike u Kninu i na Palama. Od strane Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine to su ratovi za nezavisnost, pri čemu je hrvatski režim prema srpskoj manjini, takođe, vodio "politiku čišćenja" i već na početku rata poslužio se sredstvima političkog umorstva.

Strategija iz Beograda vodenog rata za teritorije

U ovim ratovima se nije radilo o borbi za političku moć u okviru jedne iste države ili za sporne uloge društvenih grupa ili klasa unutar jedne tačno određene teritorije. Šta više teritorijalno pitanje, pitanje granica za različite navodne grupe bilo je osnova ovih ratova.

Ni u prvoj, pa ni u drugoj Jugoslaviji nije se razvila jedinstvena, dovoljno čvrsta nacionalna samosvijest. Vezivno tkivo druge Jugoslavije bio je titoizam. U Titovoj Jugoslaviji Srbi su u vladi, armiji i upravi zauzeli privilegovan položaj. U nekoj Jugoslaviji, kojom bi dominirali Srbi, nijedan Srbin ne bi morao živjeti van ove države, tako dugo dok se mogao identificirati sa tom državom.

Nakon Titove smrti ojačale su težnje za nezavisnost nastale u istočnom dijelu srednje i istočnoj Evropi, kao i u Jugoslaviji. Iako su Sovjeti pokušali da

ih u tome spriječe u slučaju njihovog izlaska iz Sovjetskog Saveza nije bilo ni "sovjetskog" ni "baltičkog" građanskog rata, pa su utoliko manje ratovi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini jugoslovenski, hrvatski ili bosanski građanski rat.

Sa stanovišta Srba u drugoj Jugoslaviji pokrenuto je odbijanje slovenačke, hrvatske i bosanske težnje za nezavisnosti. Došlo je čak do otvorenih prijetnji Beograda prema onim republikama koje su se htjele izjasniti za nezavisnost - prijetnji kojima je odmah slijedila objava rata. Već 25. juna 1990. godine, u jednom govoru prenošenom preko televizije, srpski predsjednik Milošević je rekao: "Ako bi federativna Jugoslavija bila odbijena, tema o granicama Srbije postala bi otvoreno političko pitanje. Srbija mora jasno predočiti da su njene sadanje administrativne granice povezane sa federativnim sistemom Jugoslavije. Budemo li se odlučili za nezavisnost, Srbi će zahtijevati novo uređenje granica". Milošević je tada predložio novi srpski Ustav i rekao: Srbija pri tom, mora uzeti u obzir 2,5 miliona Srba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Ovaj govor je značio: ako Slovenija i Hrvatska objave svoju nezavisnost, Srbija će povesti borbu za povećanu Srbiju, za veliku Srbiju. U stvarnosti je objavljivanje nezavisnosti od 25. juna 1991. godine neposredno rezultiralo ratom Jugoslovenske narodne armije protiv Slovenije i Hrvatske. U avgustu 1991. godine Srbija je na sjednici državnog Predsjedništva, zahtijevala povlačenje novih unutarnjih granica u Jugoslaviji. Dosadašnje granice Srbija je smatrala manjkavo povučenim, administrativnim jugoslovenskim granicama.

Konflikt je od početka bio sukob oko teritorija koje su proglašene srpskim. U julu 1991. godine u četničkom borbenom listu "Velika Srbija" pisalo je: Hrvatska dobija teritorije koje nikada nisu bile hrvatske, kao Dubrovnik, prostrane dijelove Dalmacije i Bosne. Ove prarsrpske oblasti treba ponovo osvojiti! "Za to je potrebna borba"!

Ideologija prastarih srpskih teritorija i "povratka" svih Srba u jednu etnički homogenu srpsku nacionalnu državu nije bila samo ideologija paramilitarnih četničkih formacija i ekstremnih političkih partija, nego oficijelna ideologija političkog i vojnog rukovodstva. Već krajem juna 1990. godine srpski predsjednik Milošević je izjavio da je Srbija svuda tamo gdje Srbi žive i gdje postoje srpski grobovi.

U skladu sa ovom srpskom ideologijom Beograd je unio rat u Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, Beograd, nije podržao određene snage u Kninu oko srpskog političara Jovana Raškovića, koji je zahtijevao kulturnu autonomiju, ali ne i odvajanje od Hrvatske, nego nacionalistu Milana Babića.

Bivši jugoslovenski ministar odbrane general Veljko Kadijević otvoreno je, u svojoj, 1993. godine izašloj knjizi "ARMIJA BEZ DRŽAVE" iznio

beogradske ratne ciljeve. Poslije sjednice Predsjedništva SFRJ u martu 1991. godine, koja je odbila - od Kadijevića u ime Vrhovne komande predloženo - vanredno stanje, Štab Vrhovne komande se odlučio za "**odbranu i zaštitu srpskog naroda van Srbije i postavljanje JNA na granici buduće Jugoslavije**".

Tezu o Jugoslovenskoj narodnoj armiji kao zaštitniku Srba van Srbije, takođe, je otvoreno zastupao Milošević 1991. godine. Nezavisnost Hrvatske htio je tolerisati samo u slučaju ustupanja Srbima nastanjenih oblasti i u septembru 1991. je rekao: "Ja verujem da će vlasti uključujući Armiju, zaštititi sve jugoslovenske građane koji žele da ostanu u postojećoj državi".

Kao ciljeve Armije u prvoj fazi sukoba u Hrvatskoj Kadijević je imenovao: "zaštitu srpskog naroda u Hrvatskoj i konsolidaciju samoodbrane, u isto vrijeme trebalo je pripremiti JNA za rat sa Hrvatskom, ako ga Hrvatska počne". Kao neprijatelja Kadijević je imenovao Hrvatsku, a kao glavni zadatak operativnih planova Armije "totalni poraz hrvatske armije" i "potpunu saradnju sa ustanicima u srpskoj Krajini". U prvoj etapi ovi treba da od Armije budu pripremljeni i organizovani, prije nego u drugoj etapi Hrvatska armija bude pobijedena. Konkretni ciljevi ove druge - od Generalštaba planirane - etape su oslobodenje srpskih oblasti u Hrvatskoj i razdvajanje Hrvatske pravcima: Gradiška-Virovitica, Bihać-Karlovac-Zagreb, Knin-Zadar, Mostar-Split. Iz Beograda su otposlani "specijalno pripremljeni emisiri" koji su pripremili paniku među ustanicima u zapadnoj Slavoniji. Kadijević objašnjava, da je glavni zadatak bio izvođenje operativnog plana, te da se oslobode "sve srpske oblasti u Hrvatskoj, sem jednog dijela u zapadnoj Slavoniji". Istovremeno je trebalo da bude izgrađena buduća armija Srpske krajine.

Otvorena Kadijevićeve priznanja pokazuju: da je rat u Hrvatskoj prirodno bio ne samo u stvarnom vojnom rukovodstvu, **rat Srbije protiv Hrvatske**, čiju je nezavisnost i teritorijalnu secesiju Srbija odbila. Ovaj rat u odnosu na normalno planiranje i provođenje ima svojstva međudržavnog rata.

I rat protiv Bosne i Hercegovine bio je očigledno planiran u Generalštabu. Naoružavanje izdajničkih Srba u Bosni od strane Beograda i tajni plan RAM prema Miloševićevom čovjeku za vezu Mihalju Kertesu dogodili su se već 1990. godine. Daleko prije bosanskog referenduma za nezavisnost (29.2/1.3.1992.) bila je osnovana prva srpska autonomna oblast u Bosni i Hercegovini, čemu je slijedilo šest daljnjih autonomnih oblasti. **Devetog januara 1992. godine bila je proglašena "Srpska Republika Bosna i Hercegovina" kao samostalna federalna jedinica Savezne države Jugoslavije.** U januaru 1992. godine kad je Milošević proglasio okončanim srpsko-hrvatski rat Beograd se usmjerio na ustrojavanje jedne nove, nasljedne republike Jugoslavije - treću Jugoslaviju. Tada je novu državu najavio Mihajlo Marković, jedna od vodećih ličnosti bivše

grupe "Praksis" i pod Miloševićem potpredsjednik Socijalističke partije Srbije, a država je nastala u aprilu. "U svakom slučaju" rekao je Marković, novoj državi pored Srbije i Crne Gore pripasti će i "Srpska republika Bosna i Hercegovina".

Beogradska verzija, po kojoj se Jugoslovenska narodna armija u maju 1992. godine povukla i da se u Bosni radi o internom konfliktu, o jednom građanskom ratu, čista je propaganda. Da je to bila čista propaganda, biće potpuno jasno, ako se podsjetimo da je Milošević već u januaru 1992. godine izveo jedan drugi tajni plan: svi u Bosni i Hercegovini rođeni srpski oficiri JNA premješteni su u Bosnu. Kad je Bosna 6. aprila 1992. godine bila priznata od Evropske zajednice, od 90.000 vojnika u Bosni 85 procenata su bili bosanski Srbi. Kadijević piše: "Komandni kadar i jedinice JNA činile su kičmu Vojske Republike Srpske".

Sa Zvornikom i Bijeljinom JNA je osvojila početkom aprila 1992. godine važna strategijska uporišta u Bosni. Ona je to činila zajedno sa terorističkim odredima "Tigrova" kojom je iz Beograda rukovodio kriminalac "Arkan". Zastupnik UNHCR Hoze Maria Mendeluse (Jose Maria Mendeluce) bio je u Zvorniku svjedok zajedničkih zločina Armije i srpskih paravojnih formacija.

Ratovi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini od strane Beograda od početka su shvaćeni kao "etnički" zasnovani ratovi za teritorije, za one dijelove Hrvatske i Bosne i Hercegovine, koje su bile shvaćene kao srpske.

Srpska ideologija

Već 18. novembra 1988. godine Milošević je pred skupom od milion ljudi zahtijevao "uspostavljanje ponovnog nacionalnog jedinstva Srbije". Ideološku osnovu za velikosrpski program je objavila u septembru 1986. godine Srpska akademija nauka i umjetnosti u "**Memorandumu o aktuelnim društvenim pitanjima u našoj zemlji**". Glavne teze su: Srbija je u jugoslovenskoj federaciji oštećena u njenom nacionalnom identitetu; veliki dijelovi srpskog naroda morali su živjeti izvan granica Srbije; autonomnim pokrajinama Vojvodinom i Kosovom Republika Srbija je u okviru vlastitih granica oslabljena; kosovski Albanci su počinili genocid nad Srbima na Kosovu. Intervju sa srpskim pukovnikom R.F. iz ljeta 1992. godine otkrio je mnoge zablude srpskog naroda: opasnost genocida nad srpskim narodom. Dakle,

- iluzija o ugroženosti;
- vatikansko-njemačka zavjera za razbijanje Balkana;
- iluzija o tome da se "uvijek fer" ponašaju uprkos otvoreno izvršenim

egzekucijama bosanskih zarobljenika.

Paralele sa istovjetnim elementima ideologije nacionalsocijalizma su očigledne:

- o ugruženosti od Jevreja i boljševika;
- o jevrejskoj "svjetskoj zavjeri";
- o predstavi o samom sebi da se, uprkos masovnih ubistava, uvijek ostane "dostojanstven", kao što je rekao Himler u njegovom govoru u Poznanju (Posen).

MARKALE - MJESTO GDJE JE EKSPLODIRALA AGRESORSKA GRANATA, PRIČINIVŠI NAJTEŽI MASAKR U SARAJEVU OD POČETKA AGRESIJE.

ŠTAMPA, RADIO I TELEVIZIJA SRBIJE U PRIPREMI AGRESIJE PROPAGANDNA PRIPREMA GENOCIDA

1. "Svaka propaganda u korist rata biće zakonom zabranjena".
2. "Zakonom će biti zabranjeno svako zagovaranje nacionalne, rasne i vjerske mržnje koje predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje".
(Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima)

"Na početku bijaše riječ" - kaže se u Bibliji. Kako se cijela povijest čovječanstva sastoji od početka i svršetka i kako upravo tako traje, tako i ovo što se događa na prostorima bivše Jugoslavije ima svoj početak. I, kao i u Bibliji, i u historijskoj tački ovog početka - prvo bijaše riječ.

Koja je to riječ, koje su to riječi? Mnogo ih je. Evo samo nekih: - **ugroženost** - ugrožen narod, ugrožitelji, oni koji ugrožavaju narod (moj); - **vjekovni neprijatelji**: hrvatsko-ustaški antisrbizam, islamski fundamentalizam kao antisrbizam - **nebeska**, božanska svojstva mog naroda; - **sveta zemlja** - srpska; - **veliko srpsko carstvo** i srpska ratnička slava; - **duhovna superiornost** - uzvišeno srpsko pravoslavlje; - **nemogućnost zajedničkog života** sa drugima; - **historijska zadaća**: svi Srbi u jednu državu i pod jedan barjak; - **srpsko je** gdje je god srpski grob i gdje srpska noga stane...

Nije teško uočiti dvije linije značenja i zračenja ovih riječi: **defanzivna** - frustracijska i **ofanzivna** - narcisoidna. Na ovim riječima i na ovim linijama su nacional-šovinističke snage u Srbiji, okupljene u Socijalističkoj partiji Srbije, Srpskoj akademiji nauka, Udruženju književnika Srbije, uz stručnu pomoć, Centra za strateška istraživanja i studije Generalštaba Jugoslavenske armije projektovali filozofiju i politiku agresije, najprije na Hrvatsku, a zatim na Bosnu i Hercegovinu. I genocid nad bošnjačkim narodom.

Povijesni korijeni ovih projekata i njihovi savremeni promotori su poznati. Nisu nepoznati ni njihovi realizatori, među kojima najznačajnije mjesto zauzimaju štampa, radio i televizija Srbije, Crne Gore i Vojvodine i štampa Srpske demokratske stranke u Bosni i Hercegovini.

Postavljanje pitanja. Kada je agresija na Bosnu i Hercegovinu krenula i kada je započelo masovno ubijanje i protjerivanje Bošnjaka, a u prvo vrijeme i Hrvata, bili smo začuđeni, zbunjeni. Pitali smo se: zašto i otkud odjednom tolika mržnja i toliko krvološtvo; otkud u srpskom narodu toliki i tako svirepi zločinci; zašto nas ubijaju, pale, pljačkaju i naše žene obeščašćuju ljudi s kojima smo nastojali da živimo u dobrim odnosima, s kojima smo zajedno radili, stanovali, išli u škole, družili se po kafanama i izletima, međusobno pomagali u nevoljama, zajedno ispraćali svoje umrle, zajedno svadbovali... Otkud i kako je moguće... Vjerujemo da pred ovim pamet staje svakom civilizovanom čovjeku, da to normalni ljudi ne mogu shvatiti i prihvatiti... Ali, ako je tako, tj. ako to normalni i civilizovani ljudi ne mogu shvatiti i prihvatiti - jesu li, onda, Srbi normalni ljudi i je li srpski narod civilizovan? Pozitivan odgovor na ovo pitanje, nameće drugi: otkud onda u jednom relativno malom narodu toliko necivilizovanih i nenormalnih osoba?

Pokušaj odgovora. Genocidni zločin nije samorodan, spontan, incidentan, kao što je, na primjer, razbojništvo. On nastaje kada se na plodno tle posije sjeme netrpeljivosti i mržnje i kada se osobama labilna morala otvori mogućnost prisvajanja tuđeg dobra. U slučaju koji razmatramo, to tle je - mitska svijest srpskog naroda, a sjeme - nacionalizam u njegovom šovinističkom vidu.

To sjeme su riječi, sintagme, parole, stereotipi, koje smo nabrojali, kao i mnoge druge, a sijači su književnici, učenjaci, profesori, političari, sveštenici, oficiri i - novinari.

Nacional-šovinistička indoktrinacija srpskog naroda traje vjekovima. Savremeno propagandno djelovanje radi ubjeđivanja i nagovora jeste njegoa realizacija u ovom vremenu i ovom prostoru.

Poraz srpske vojske i pogibija kneza Lazara Hrebeljanovića na Kosovu, 28. juna 1389. godine vjekovno su i neprekinuto polazište indoktrinacije o ugroženosti srpskog naroda, s jedne i - njegovoj nebeskoj veličini, s druge strane. Mitska interpretacija tog događaja i njegoa politička instrumentalizacija u određenim okolnostima, temelj su svakog propagandnog projekta, odnosno, ugaoni kamen propagandne filozofije velikosrpskog nacionalizma. Tim porazom srpski narod je bio objektivno ugrožen, pet vijekova je bio okupiran. To niko ne problematizira. Problem je u fokusiranju prošlosti, odnosno ugroženosti u prošlosti u savremenost. I što je još opasnije, u osnovi te indoktrinacije jeste **islam** i jesu **muslimani**. Islam i muslimani su porazili srpsku feudalnu vojsku,

prekinuli kontinuitet srpske državnosti i zato, za sva zla, kako ona u prošlosti tako i ova što se danas događaju i kojima srpski narod plaše njegove vođe, krivi su islam i muslimani i to ne oni iz davne prošlosti, već ovi danas, ovi muslimani što su tu, konkretno, Bošnjaci.

Osveta Kosova je druga konstanta te indoktrinacije i druga premisa savremene šovinističke i ratno-huškačke propagande. Kosovo se mora osvetiti, ono se mora stalno osvećivati. To nije zadaća samo jedne generacije i nije jednokratno. Taj dug, tu svijest osvete svaka prethodna generacija predaje poznijoj kao amanet, kao sveti zavjet.

Svetiti se mora Turcima. Ali, njih više tu nema, oni su daleko. Tu su, međutim, Bošnjaci, koji su primili islam. Njih treba **poistovijetiti sa Turcima** i onda **mržnju, nož i oganj osvete usmjeriti na njih**. Ne svjedoči li o tome izjava generala Ratka Mladića koji u Srebrenici, koju su mu predale Ujedinjene nacije, pred hiljadama zarobljenih građana - Bošnjaka, srpskoj vojsci govori kako ona činom "oslobođenja" Srebrenice sveti Kosovo i kako se sveti Turcima.

Na ovoj propagandnoj matrici plasirana je teza o nemogućnosti zajedničkog života sa onim koji su "ugrožavali" ili koji i sada "ugrožavaju" srpski narod. Pošto oni, tj. Bošnjaci, neće dobrovoljno da napuste "svete srpske zemlje" da bi Srbi u njima mogli da žive sami, **treba ih fizički istrijebiti**, protjerati, uništiti sve što podsjeća na njih, od urbane kulture do bogomolja i grobalja.

Ova filozofija genocida utiskivana je u svijest srpskog naroda svim metodama i sredstvima: historiografijom, religijom, tj. djelovanjem dobrog dijela sveštenstva, književnošću, muzikom, slikarstvom, štampom, radijom i televizijom, filmom, knjigom... Bilo je dovoljno pogledati izloge beogradskih knjižara u drugoj polovini osamdesetih godina pa se upitati: čemu toliko naglašavanje srpstva i pravoslavlja u literaturi, čemu, u jednom kratkom vremenu tolika ponovljena izdanja knjiga o srpskoj prošlosti, o srpskom mitu, o srpskim pobjedama i stradanjima... To je, međutim, bilo i ostalo dio dobro projektovane indoktrinirajuće i propagandne kampanje kojima je, oslanjajući se na stoljećima njegovanu mitsku svijest, trebalo stvoriti snažan, eruptivan nacionalni naboj da bi se Srbi potaknuli u agresiju i "unaprijed opravdani za sve što učine". To je posebno usmjereno na bosansko-hercegovačke Srbe - "dojučerašnju raju Titovih vezira" koji su "zajedno sa Srbima iz Hrvatske najskuplje platili svoje opstojanje, pripadnost sebi, svom imenu, jeziku i veri"... "do korena poniženi" da bi se "uspostavili kao politički narod i okončali svoje istorijske zablude" (Dobrica Ćosić). Koliko je to bilo djelotvorno, pokazuje i miting Srpske demokratske stranke, održan 13. oktobra 1990. godine u Banjaluci, na kojem je osnovano **Srpsko nacionalno vijeće** - prvi korak ka stvaranju tzv. Republike Srpske. Na tom mitingu je govoreno: "Suverena Bosna je islamska država"; "Srbija je tamo

gdje žive Srbi"; "Svi Srbi pod jedan barjak"; "Vratite se svojoj svetoj pravoslavnoj crkvi"; "Smrt Aliji Izetbegoviću"... Ove parole su praćene frenetičnim aplauzima, prijetećim uzvicima, pozivima na rat i osvetu, a da niko od vodstva Srpske demokratske stranke nije reagovao. Izvještači i komentatori srbijanskih i srpskih medija su to objašnjavali kao "konačno buđenje srpstva", kao znak njegove političke i duhovne obnove...

Srpska pravoslavna crkva, da bi ostala na tragu Jevandelja, izmislila je stereotip: "Praštamo, ali ne zaboravljamo". U prvi mah ova maksima se doima kao humana. Ustvari, ona implicira mržnju kao način života, mržnju koja se, kad god zatreba, može pretočiti u akciju, u osvetu. Prosječan Srbin, pa i mnogi intelektualci, vrijeme zajedničkog života u miru - vrijeme "bratstva i jedinstva" poimali su kao praštanje muslimanima za Kosovo, preciznije, praštanje Bošnjacima svega onoga za šta pravoslavna crkva optužuje islam u cjelini i Turke kao donosioce islama na ovaj prostor; praštanje Hrvatima za zločine ustaša nad srpskim narodom u Drugom svjetskom ratu. Ta, prenapregnutim značenjem nabijena teza intenzivno je eksploatisana u godinama pred agresiju, naročito prilikom vađenja kostiju iz jama u koje su Pavelićeve ustaše tokom Drugog svjetskog rata bacale srpski živalj. Ni u jednom slučaju to nije prošlo bez prizivanja Kosova, bez lamenta nad zlehudom sudbinom srpskog pravoslavnog naroda između islama i katoličanstva. Štampa, radio i televizija Srbije, Crne Gore i Vojvodine su to publicirali bez pokušaja kritičkog prosuđivanja i ukazivanja na zlokobne posljedice.

Periodi "zatišja" u otvorenom propagiranju ugroženosti srpstva čime je razvijena tzv. defanzivna agresivnost, te veličanja srpskog duha, kojim je podsticana ofanzivna narcisoidnost, "popunjavani su" djelovanjem u primarnim grupama, i u neformalnoj komunikaciji. Porodica je bila i ostala najznačajniji socijalni milje za to. Mitska literatura, epska pjesma, usmena predaja, skrivanje zlodjela svog naroda nad drugim i uveličavanje tuđih nad svojim jesu forme i sadržaji tog djelovanja. Tome slijede crkveni zborovi na kojima se okupljaju hiljade ljudi, na kojima su obavezne gusle (primitivni, jednožični folklorni instrument) i epske pjesme o boju na Kosovu, o srpskim vladarima, naročito o caru Dušanu i njegovu carstvu; pjesmom o caru Dušanu narod je pozivan na obnovu njegova carstva, a to znači proširivanje Srbije Crnom Gorom, Hercegovinom, Bosnom, Dalmacijom, Makedonijom i dijelovima Grčke. Festivali guslara, na kojima je ona bila gotovo obavezna, tretirani su kao manifestacije narodne kulture i duhovne obnove, a prikrivana je njihova ideološka i politička funkcija. Radio i televizija Srbije, Crne Gore, Vojvodine i nekih drugih dijelova bivše SFRJ prenosili su u cjelosti ove festivale.

Štampa u pripremi agresije i genocida. Angažovanje štampe, radija i televizije Srbije u educiranju ugroženosti srpstva u Bosni i Hercegovini počelo

je sedamdesetih godina. Povod za to je roman "Gordo posrtanje" Vojislava Lubarde i nešto docnije, roman "Nož" Vuka Draškovića. U formalno romanesknom maniru, oni obrađuju period Drugog svjetskog rata i stradanja Srba u istočnoj Bosni i istočnoj Hercegovini. Čine to tako da se štivo običnom čitaocu doima kao dokument, kojim se za ta stradanja okrivljuju Bošnjaci.

Polemika koja se oko ovih romana razvila, imala je dva smjera: estetski i politički. Književna kritika Beograda, uz pojedinačne izuzetke, dokazivala je njihovu visoku literarnu vrijednost i tako pokrivala njihovo političko značenje i djelovanje. Sarajevska kritika, ne osporavajući literarnu vrijednost, ukazivala je na njihovo pogubno političko značenje. Najveći dio kulturne javnosti Bosne i Hercegovine, naročito bošnjačke, javno je iskazivao negativan stav prema ovim djelima i autorima. Našavši se tako, vlastitom krivnjom, u društvenom ambijentu koji ih okružuje podozrenjem i osudom, pisci ovakvih djela, kao i pojedinci koji su ih podržavali, "emigriraju" iz Bosne i Hercegovine u Srbiju, u Beograd. Tamošnji krugovi, kao i dio političkih, uz veliko angažovanje štampe i nekih programa RTV Beograd, proglašavaju ih izgnanicima i "mučenicima" za srpstvo, uzimajući ih kao dokaz ponovnog ugrožavanja srpstva u Bosni i Hercegovini. Vodeću ulogu u tome igra Udruženje književnika Srbije.

Kampanja protiv Bosne i Hercegovine kao države i Bošnjaka kao naroda pojačava se naročito poslije smrti Josipa Broz Tita. Nastavljajući se na ono što je započeto "odbranom" umjetničkog integriteta spomenutih i sličnih pisaca, ta kampanja prelazi na čisto politički teren. Nastoji se Bosnu prikazati kao politički prostor na kome vlada konzervativizam, ideološko i političko jednoulje, u koji se vraća "osmanski i austrougarski mrak". Predstavljalo se to kao kritika partijske vladavine nad kulturom, a ustvari, bilo je to dobro smišljeno djelovanje kojim se u javnosti stvara povoljna klima za nešto drugo - za dokazivanje kako su u tom "tamnom vilajetu" Srbi najugroženiji, jer se jedino oni opiru pritiscima "Titovih vezira" (Ćosić) i "Titovih paša" (Lubarda).

Štampa u Srbiji, naročito neki revijalni listovi: NIN, Duga, Intervju sistematski razvijaju i "dokazuju" tezu o ugroženosti srpskog naroda u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Dnevna štampa se u početku samo povremeno uključuje u to, najprije negativnom selekcijom informacija iz ovih republika, naročito iz Bosne i Hercegovine. U tome prednjači "Politika ekspres" - dnevni list visokog tiraža. List "Politika" tradicionalno profesionalan, postepeno je ulazio u anti-bosansko-hercegovačku kampanju nastojeći da održi renome "objektivnog glasila". Ali, poslije Osme sjednice Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije 1987. godine, na kojem je Milošević izvršio politički puč i preuzeo vlast, "Politika" preuzima vodstvo u toj kampanji. Evo nekih primjera:

Beogradski NIN u broju od 3. novembra 1989. godine ima i ove naslove: **"Podobni enciklopedisti i nepodoban narod"** - podobni su hrvatski

enciklopedisti, a nepodoban je srpski narod. Povod je novo izdanje Enciklopedija Jugoslavije u Zagrebu i "nepovoljan" tretman Srba u njoj. U tekstu je i ova rečenica: "Tako su ustaške žrtve u ratu postale žrtve mira u kući" (tj. radi mira u kući). Ovo je pokušaj konkretizacije poznate srpske teze da "Srbi dobijaju u ratu, a gube u miru". U istom broju su i slijedeći naslovi: "**Scenario za Stari Trg**" - optužnica protiv lidera kosovskih Albanaca Azema Vllasija; "**Teritorijalni raspored**" - opadanje broja Srba u Hrvatskoj u periodu 1958.-1981. godina... "**Zapišite to već**" - 75 - godišnjica Cerske bitke - osuda zaborava; "**Legenda o Srbima**"... Gotovo svaki drugi tekst u ovom broju, a on nije izuzetak, poentira Srbe, srpstvo i Srbiju bilo u smislu ugroženosti bilo u isticanju duhovne superiornosti.

Revija "Duga" u broju od 6. - 26. decembar 1990. godine ima više od deset naslova u kojima su naglašeni Srbi i Srbija. Evo nekih: "Novi patrijarh - najobičniji monah" - pohvale patrijarhu Pavlu uz isticanje osobitih zasluga za srpstvo i pravoslavlje na Kosovu; "Oslobađanje od oslobodioca" - intervju sa Dankom Popovićem, u kojem on istupa protiv Jugoslavije i zalaže se za veliku Srbiju; "Jedna srpska kćerka" - intervju sa kćerkom Draže Mihailovića; "Tajni život Srba i Hrvata"; "Večno ogledalo srpsko"; "Pogibija Pavla Đurišića" - četničkog vojvode, koljača Bošnjaka, koji se ovdje veliča kao srpski junak...

Revija Intervju u brojevima od 2. oktobra i 9. novembra 1990. godine ima petnaestak tekstova o ugroženosti srpstva i Srbije, o istorijskoj veličini srpskog duha, koji je prigušen, itd. Tu su jedan tekst i jedan intervju Dobrice Ćosića, "oca nacije", idejnog tvorca Memoranduma Srpske akademije nauka i umjetnosti, u kojim on lamentira nad srpstvom. Zatim, tu su i naslovi: "Dugi spisak neravnopravnosti" (Srba u SFRJ, M.N.); "Izgubljeni narod"; "Preseljenje industrije Srbije" (u druge republike, M.N.); "Alah i bog u istom loncu". Tu je i intervju Simona Simonovića, u kojem on neke istaknute ličnosti Bošnjake, kvalifikuje kao fundamentaliste i pristalice Gadafija, itd.

Posebnu pažnju, sa stanovišta sa kojeg ovo posmatramo, zaslužuje list "Javnost" - organ Srpske demokratske stranke, koji je počeo izlaziti 19. oktobra 1990. godine u Sarajevu. Od prvog do posljednjeg predratnog broja, ovaj list je krcat "srpskom ugroženošću" i srpskom veličinom, "nepravdama prema Srbima i borbom Srba za svoja prava". Evo samo nekih primjera:

U broju od 18. januara 1992. godine dr. Radovan Karadžić piše: "Povratka više nema. Nema toga ko će uvesti dalje od Kozje ćuprije (Kozja ćuprija - most na rijeci Miljacki na istočnom ulazu u Sarajevo - M.N.), nezavisnu Bosnu i Hercegovinu". Petko Čančar: "Ni lakrdija ni tragedija - Granice u kojima žive Srbi ne mogu biti manje od onih u kojima umiru". "Megalomanski snovi nervoznog vezira" - misli se na stavove Alije Izetbegovića o suverenoj i cjelovitoj Bosni i Hercegovini. "Ovaj ispit nema popravnog: Srba može biti trideset ili

stotinu vrsta, kao što ima stotinu vrsta Nijemaca i Engleza - hvala bogu da se razlikujemo - samo država naša mora biti jedna"... "Koga predstavlja Alija Izetbegović - Marks pod fesom". "Prilog duhovnom sabiranju srpstva"; "Duh hilendarske gradnje u Srbiji"; "Likovi iz srpske istorije"; "Iz srpskog rodoslova" ...

Broj od 25. januara 1992. godine, između ostalog, donosi: "Do tog kamena, do tog bedema". Ovaj naraštaj srpskog naroda nema pravo da prokocka ono što su svojom krvlju stvorili prethodni, niti da budućim generacijama ostavlja u amanet borbu koju bi (ovaj naraštaj izbjegao). "Srbi na putu sloge"; "Svesrpsko ujedinjenje"; "Dobrota i čovječnost srpskih žena"; "Referendum o nezavisnosti BiH - Srbi već obavili posao (imali su svoj referendum i na ovaj neće izaći). Ne sumnjajući da će njegovi organizatori dobiti potrebnu većinu. "Građanski referendum, posljednji izum Alije Izetbegovića ne rješava ništa". "Usta koja bale objektivnošću (pogrdno za govor Bošnjaka - M.N.): "Nemamo pravo da se ponašamo kao zatečeni. Neprijatelja znamo, ostaje nam da prepoznamo prijatelje"; "Jevandelje u srpskom tijelu i duhu".

Kako se približavalo vrijeme početka agresije, nacionalističko-šovinistički naboj u "Javnosti" je rastao da bi, na kraju, eksplodirao u zločin.

Radio i televizija Srbije u pripremi agresije i genocida. Bajrak antibosanske propagande tih predratnih godina nosila je Radio-televizija Srbije. Najuočljivije je to bilo u informativno-dokumentarnim, a najefikasnije u obrazovnim i umjetničkim programima. Tih godina TV Beograd proizvodi dokumentarne, obrazovne i igrane serije sa izrazitim nacionalističko-mitskim sadržajima i porukama. Igrana serija "Vuk Stefanović Karadžić", na primjer, umjesto očekivanog civilizacijskog koncepta primjerenog ovom učenjaku, ostaje na razini nacionalno-folklornog. U svijesti gledalaca ne ostaje Vuk kao naučnik, već kao borac protiv Turaka - bosanskih "Turaka"; umjesto povijesnih činjenica o sukobu jednog učenjaka i konzervativne crkvene hijerarhije i polupismene autokratske državne uprave, u svijesti ostaju efektne scene borbi sa Turcima, uvijek konotirane kao borba sa bosanskim "Turcima". Na tom fonu je i film o bici na Kosovu, snimljen na brzinu, očito za političko-propagandne potrebe, čija je osnovna poruka vaskrsenje Dušanova carstva, koju je Milošević i formalno izrazio na Gazimestanu 28. juna 1989. godine. Obrazovni programi - serije o kulturnom naslijeđu, poglavito o srednjovjekovnom crkvenom graditeljstvu i slikarstvu, inače vrijednom poštovanja, "iskaču" iz okvira umjetničkog i "ulaze" u sferu političkog, snažno nacionalno obojenog, pri čemu se gotovo ne propušta naglasiti kako su Turci to stvaralaštvo devastirali, to se opet fokusira na bosanske "Turke".

Završni čin. Kada se govori o ovom snažnom udaru na svijest srpskog naroda, naročito u Bosni i Hercegovini, mora se imati u vidu da su Radio i Televizija Srbije i Crne Gore pokrivala dobar dio teritorije Bosne i Hercegovine:

Televizija istočnu i sjeveroistočnu Bosnu, a Radio cijelu Republiku. Ali, planerima i vođama antibosanske i antimuslimanske kampanje to nije bilo dovoljno. Još prije početka agresije na Bosnu i Hercegovinu, paravojne formacije Srpske demokratske stranke, uz punu saradnju JNA i stručnjaka RTV Srbije, okupiraju RTV relej na Kozari i preusmjeravaju ga na RTV Beograd. Početkom rata okupiraju i RTV releje na Vlašiću, Trovrhu, Majevidi, Veležu i Plješevici. Tako praktično onemogućuju RTV Sarajevo da svojim signalom pokriva područje Bosne i Hercegovine i da se suprotstavlja ratno-huškačkoj propagandi, koja se vodi iz Srbije, Crne Gore i Vojvodine. Time je ostvareno puno vladanje sviješću i ponašanjem srpskog naroda u cjelini, a posebno u Bosni i Hercegovini, izvršena njegova ideološka, politička i psihološka priprema za genocid nad bošnjačkim narodom.

Primjere koje smo navodili, a do kojih smo došli metodom "slučajnog uzorka" ne kvalifikujemo kao zločin. Ali, svaki od njih i mnoštvo njih jesu sjeme zločina. Potenciranjem teza o ugroženosti i nacionalnoj veličini srpskog naroda i njegove spremnosti na podvig i žrtvu - proizvedeni su **defanzivna agresivnost i ofanzivna narcisoidnost**. Spoj ta dva elementa u svijesti, pojačavan aktuelnim primjerima, u pravilu falsifikovanim, proizveo je mržnju srpskog naroda prema nesrpskom, naročito prema bošnjačkom. Tome je slijedio snažan propagandni nagovor na zločin, u koji je srpski narod većinom krenuo kad je za to "kucnuo čas".

Taj "čas" je bio referendum za nezavisnu, suverenu i jedinstvenu građansku Bosnu i Hercegovinu na kojem je svoje "ZA" dalo oko 64% građana Bosne i Hercegovine.¹

¹ Izvori i literatura

1. Deklaracija UN o opštim pravima čovjeka,
2. Medunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, čl. 20,
3. Dr. Muhamed Nuhić: RIJEČ, SLIKA I ZLOČIN, Sarajevo, 1994,
4. NIN, INTERVJU, DUGA, JAVNOST - lična dokumentacija,
5. Video-arhiv RTV BiH Sarajevo,
6. Erih From: ANATOMIJA LJUDSKE DESTRUKTIVNOSTI, Naprijed, Zagreb, 1976.

PARAMILITARNE FORMACIJE U AGRESIJI NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

U agresiji na nezavisnu, suverenu i međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu (R BiH), pored vojnih formacija Jugoslovenske narodne armije (JNA), učestvuju u različitim oblicima i paramilitarne formacije, koje djeluju integrirano sa JNA. Pojedine od tih formacija su dosta dobro organizovane i operišu na ratištima zajedno i sa regularnim vojnim jedinicama. Ostale su slabije organizovane i njihovo dještvo se nerijetko ograničava na jedno selo ili naselje, ili su privremeno formirane za realizaciju jednog zadatka.

Neke od paramilitarnih formacija su formirane prije agresije, a jedan broj u toku same agresije. Organizovale su ih vlade, vojske, političke stranke, lokalne policije, političke, vojne, opštinske vođe, regrutujući njihovo članstvo iz regularnih vojski, teritorijalne odbrane, lokalnih civila, stranih državljana, pa čak i kriminalaca, otpuštenih iz zatvora.

Paramilitarne formacije koriste za svoj naziv politički važno ime, naziv naselja ili područja, kako bi na taj način zadobile popularnost i pristalice među civilnim stanovništvom.

Ove formacije su u svom djelovanju počinile teške prekršaje međunarodnog humanitarnog prava. Najčešće činjeni prekršaji od strane paramilitarnih formacija su: ubijanje civila, mučenja, uništavanje i pljačka imovine, silovanja, druga seksualna zlostavljanja, bespravna zatvaranja i masovne grobnice.

Navedene i druge osobenosti posmatraće se ovom prilikom na srpskim paramilitarnim formacijama iz samozvane Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), čije je učešće evidentno u agresiji na Bosnu i Hercegovinu.

Sa prvim podacima o aktivnostima srbijanskih paravojnih formacija raspolaze se u aprilu 1991. Međutim, Željko Ražnjatović-Arkan i Vojislav Šešelj počeli su sa formiranjem ovih formacija već 1990.

Nekoliko elemenata ovih formacija daje određene specifičnosti u agresiji protiv Bosne i Hercegovine.

One su u suštini otjelovljenje hegemonističkih ciljeva stranaka i partija, kojima pripadaju i čine instrument u realizaciji velikosrpskog projekta. Njihovo sjedište i logistika su u agresorskim zemljama.

Srpski paramilitarni članovi se regrutuju uglavnom iz stanovništva od osoba između 18 i 30 godina starosti. Ova populacija je sposobnija za nasilje i manje osjetljiva na kontrolu nego starije osobe.

Sastav paramilitarnih jedinica obuhvata pored navedenih dobrovoljaca uglavnom problematične osobe: psihopate, poznate kriminalce različitih profila, kojima je učešće u agresiji i zločinima prvenstveno prilika za zadovoljenje najnižih poriva, kao što su zvjerska ubijanja i maltretiranja civilnog stanovništva, distribuiranje droge i falsifikovanog novca, rušenje raznih objekata i slično, kao i imovinska korist, koju ostvaruju pljačkom društvene i privatne imovine. Skoro svim pripadnicima ovih formacija kao glavni motiv za angažovanje služi obećana i nesmetana pljačka, kao i ugovorena, uglavnom devizna plata. Sa ovim posljednjim paramilitarne formacije u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu imaju karakter plaćeničke vojske.

Militantnost paramilitarnih formacija proizlazi iz fanatične indoktrinacije, koja se bazira na mitologiji i velikosrpskim zločinima iz prošlosti, posebno četničkim, što je rezultiralo brojnim genocidnim radnjama nad bošnjačkim i drugim nersrpskim narodima.

Prema dosadašnjim saznanjima u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu učestvuju sljedeće paramilitarne formacije sa područja samozvane SR Jugoslavije:

- "arkanovci", sa vođom Željkom Ražnjatovićem-Arkanom, koji djeluje pod patronatom Socijalističke partije Srbije, vladajuće stranke u ovoj zemlji;

- "šešeljevci", oličenje srpskog četničkog pokreta, čiji je vođa Vojislav Šešelj, predsjednik Srpske radikalne stranke, koja svoj rad zasniva u cjelini na neofašističkoj ideologiji;

- "beli orlovi", sa Mirkom Jovićem na čelu, četničkim ekstremistom, vođom marginalne, ali vrlo militantne Srpske stranke narodne odbrane;

- "rojalisti", na čelu sa Mihajlom Mladenovićem, predsjednikom Srpskog rojalističkog bloka;

- "srpska garda", čiji je vođa anonimni S. Lajinović;

- "vukovarci", koji čine kvazi udruženje pripadnika različitih oružanih snaga i sastava, koji su učestvovali u ratnim djejtstvima na području Vukovara i šire;

- "dobrovoljci", grupa izrazite pročetničke orijentacije iz Srbije;
- "dobrovoljci", grupa izrazite pročetničke orijentacije iz Crne Gore;
- specijalisti Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije;
- ostaci i rezervisti, zvanično ukinute JNA na području Republike Bosne i Hercegovine, od 19. maja 1992.

Od početka svoga djelovanja pomenute paramilitarne formacije su u sprezi sa Generalštabom oružanih snaga SFRJ, odnosno visokim oficirima JNA, legalnim vlastima samozvane SR Jugoslavije, te rukovodstvom Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine i samozvanom Republikom Srpskom. To se posebno ispoljilo u pomoći prilikom njihovog formiranja, komandovanja, finansiranju, materijalnoj opremi i obuci. Naime, bivša JNA im je obezbjeđivala oružje, municiju, gorivo, vozila, hranu, vodu, piće, cigarete, posteljinu, veš i ostalu opremu. Pomenute formacije su, po potrebi, prisutne i u kasarnama JNA (primjer kasarne Lukavica u Sarajevu), odakle dobivaju od ove armije oružje i sva ostala materijalno-tehnička sredstva i opremu. Oni djeluju zajedno sa JNA na izvršenju brojnih masovnih zločina, posebno protiv Bošnjaka i drugog nerspskog stanovništva. Kao potvrda za to su saznanja o djelovanju 6. brigade Banjalučkog korpusa tadašnje JNA, u čijem sastavu su se nalazile i pomenute formacije (oko 100 "arkanovaca", "šešeljevaca" i "belih orlova"), koji su pod komandom kapetana JNA Dragana Mijatovića, 1. juna 1992, izvršili masakr nad bošnjačkim stanovništvom u selu Hrustovi (područje Sanskog Mosta), pobivši i zaklavši oko 150 mještana.

Uloga JNA je evidentna i u obučavanju navedenih formacija, za što je ona formirala posebne centre za obuku u Han-Pijesku, Bileći, Bijeljini, Banja Luci, Sarajevu (Lukavica). Zabilježeni su primjeri da im se omogućuje održavanje smotri i govora, reorganizovanje tzv. srpskih kriznih štabova i borbena obuka. Za svoje "zasluge" nerijetko dobivaju posebna priznanja. Tako je, između ostalog, vođa "šešeljevaca", Branislav Gavrilović, za usluge činjene JNA, dobio čin majora od te armije. Prve vođe paramilitarnih formacija Vojislav Šešelj i Željko Ražnjatović-Arkan drže nacionalističke i ratnohuškačke govore u Bijeljini, odnosno na Ilidži. Arkanov zamjenik "legije" na Ilidži, u kasarni Lukavica, dobio je posebno priznanje od Ratka Mladića, komandanta vojske samozvane Republike Srpske i pukovnika Milisava Gagovića.

Uz vršenje brojnih zločina, što im je prvenstveni cilj, paramilitarne formacije vrše i dotada neviđenu pljačku na području Republike Bosne i Hercegovine. Za potvrdu ove konstatacije postoji dosta primjera. U Republiku Bosnu i Hercegovinu su dovezeni brojni šleperi i druga vozila za odvoz

opljačkanih nekretnina u Srbiju i Crnu Goru. Istovremeno, vrši se tzv. "čišćenje oslobođenih gradova i sela", kako bi Srbi na nezakonit način oduzeli razne vrijednosti od nezaštićenog stanovništva, prije svega novac i zlato. Takva roba je dostavljana do najbliže rodbine u Srbiji i Crnoj Gori, kako bi bila prodavana u besćenje.

Opšta privrženost ovih paramilitarnih formacija pljački vidi se i iz njihovih najava da će nakon Bosne krenuti na Kosovo, jer bi eskalacijom sukoba na ovom području, kao "psi pljačke" mogli ostvariti novi pljačkaški plijen, uz uobičajene zločine nad civilnim stanovništvom.

Postavlja se pitanje otkud ovakav prijem paramilitarnih formacija kod Srba u Bosni i Hercegovini, čak i oduševljenje i svojevrsna euforija. Čini se da je najbliže istini ocjena, koju je u vezi sa ovim dali u svojim dokumentima Amnesty internešenel (Amnesty International) i Helsinki voč (Helsinki Watch). Naime, po njima "dva su razloga što se lokalni Srbi identificiraju kao članovi takvih formacija. Prvo, one su poznate po brutalnosti i okrutnosti, pa lokalni srpski bojovnici često preuzimaju njihov identitet da izazovu strah i užas među nesrpskim stanovništvom. Drugi, srpski mediji su neke paramilitarne zapovjednike uzdigli do statusa "heroja", pa se identifikacija sa takvim ljudima smatra časnom i rodoljubnom".

Postoje saznanja da srbijanske paramilitarne formacije ulaze u opštine na poziv lokalnih političkih vođa. U Prijedoru je predstavnik bosanskih Srba objasnio korist od Arkana riječima: "On je veoma skup, ali, takođe, veoma sposoban".

Uz to, jedan broj ekstremista i rukovodilaca SDS Bosne i Hercegovine, te oficira JNA, ove formacije označava kao "spasioce", sa velikim hvalisanjem u stilu "stigao je Arkan sa 2.000 svojih boraca", "2.000 šešeljevaca čisti pojedina područja Sarajeva", "u Han-Pijesku spremno čeka 8.000 četnika iz Srbije". Sve to im je služilo prevashodno za podizanje sopstvenog borbenog morala i zastrašivanje nesrpskog stanovništva, s ciljem da napusti svoja rodna mjesta.

U sklopu ocjene aktivnosti paramilitarnih formacija i grupa neophodno je istaći i negativnu ulogu Petra Gračanina, sekretara tadašnjeg Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove SFRJ. Pored materijalne pomoći, na područje Bosne i Hercegovine od strane ovog sekretarijata, upućen je specijalni odred paramilitarnih formacija, koje su bile smještene na Vracama (Sarajevo).

Prema raspoloživim podacima pripadnici paramilitarnih formacija su u većem broju došli iz Srbije i Crne Gore na područje Bosne i Hercegovine početkom aprila 1992. Prve grupe "arkanovaca" na područje Sarajeva (lokalitet Aerodroma), stigle su 10. aprila 1992, nakon što su učinile gnusne zločine u

Bijeljini i Zvorniku. Međutim, njihova veća koncentracija zabilježena je na Palama, 15. aprila 1992, odakle je vršen njihov raspored po cijeloj Republici Bosni i Hercegovini.

Smotra "arkanovaca", zajedno sa jedinicama JNA i grupom četnika iz Srbije i Crne Gore, izvršena je 18. aprila 1992. kod Spomen parka Vraca (Sarajevo). Od tada počinje njihovo pljačkanje, ubijanje, silovanje i drugi zločini u Bosni i Hercegovini nad Bošnjacima i drugim nesrpskim stanovništvom.

I pored toliko učinjenih zločina, Arkan se i danas slobodno šeta ulicama Beograda. On vodi slastičarnu blizu svoje kuće u Beogradu, gdje ga čuvaju naoružani paravojnici pod punom ratnom opremom.

Pripadnici paramilitarnih formacija "beli orlovi" dospjeli su na područje Bosne i Hercegovine, takođe, početkom aprila iz Užica, preko Višegrada i Rogatice. I oni su, kao i ostale četničke snage, učestvovali na smotri na Palama, 15. aprila 1992, da bi nakon toga krenuli na vršenje brojnih zločina širom Bosne i Hercegovine.

"Šešeljevci" su do kraja aprila boravili na području samozvane Srpske autonomne oblasti (SAO) Hercegovine, gdje su, zajedno sa drugim četničkim snagama obavljali "obezbjedivanje" granice.

Međutim, povremeno u civilnim odijelima, odlazili su u neke dijelove Mostara, gdje su vršili diverzije i oružane napade. Jedna grupa "šešeljevaca" je iz Srbije prešla na područje Bosne i Hercegovine, u Bratunac i Bijeljino, gdje je njihov vođa Vojislav Šešelj izvršio smotru u kasarni i dogovorio plan daljeg djelovanja zajedno sa oficirima bivše JNA.

Na lokalitetu Sarajeva oni su se uglavnom nalazili na području Lukavice, Mojmila, Vraca i Grbavice, gdje su pretrpjeli više poraza od TO Bosne i Hercegovine.

"Rojalisti" i pripadnici tzv. "srpske garde" locirali su se uglavnom na području Foče, gdje su učinili brojne svirepe zločine i pljačku nad civilnim bošnjačkim stanovništvom odvođeci ga u koncentracione logore.

Samozvani "vukovarci", koji sebe smatraju iskusnim borcima, učestvovali su u aprilu i maju 1992. u nizu borbenih dještava na području Sarajeva (Hrasno, Grbavica, Vraca). U sadejstvu sa JNA zabilježene su njihove akcije na "čišćenju", odnosno ubistvima, pljačkama i paljenjima na području Kalesije i Bratunca.

Samozvani "dobrovoljci" iz Srbije i Crne Gore, kao posebna paramilitarna organizacija, sa četničkom ideologijom, locirani su po cijeloj Bosni i

Hercegovini. Poznati su njihovi zločini nad bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom, naročito u Foči.

Među dobrovoljcima iz Srbije i Crne Gore posebno mjesto pripada "srpskim sokolovima" pod vođstvom Novaka Kilibarde i Siniše Vučinića, miliciji Dragoslava Bokana, zatim samozvanom gvozdеном četničkom puku "Pavle Đurišić" i četničkim odredima "Vuk Kalajić", "Janković", "Zaga", kao, i samozvanim "vikendašima", "veteranima" iz agresije na Republiku Hrvatsku, licima koji su bili u legiji stranaca i drugim četničkim, odnosno paramilitarnim organizacijama neutvrđenog naziva.

U ekstremnosti nisu izostajali ni pripadnici ostalih paramilitarnih organizacija, mada im je "uža specijalnost" bila klanje Bošnjaka, ubijanje Bošnjakinja i njihovo sistematsko silovanje, te pljačkanje društvenih i privatnih dobara, što su organizovano u kolonama odvozili u Srbiju i Crnu Goru.

Osim navedenih paramilitarnih formacija pažnju zaslužuje prezentiranje još nekih grupa, koje su iskazale sva navedena obilježja. U prvom redu, potrebno je u vezi s tim istaći djelovanje formacija Saveza komunista - Pokreta za Jugoslaviju (SK-PJ). S pravom se ističe da je SK-PJ i njegov Narodni front jedan od koordinatora i neposredni organizator formiranja i naoružavanja srpskih oružanih formacija. Ustvari, radi se o partiji, koja je nakon propasti Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) okupila u svoje redove oficire i građanska lica u službi u JNA, te jedan broj boračkih organizacija, Saveza rezervnih starješina, deklariranih Jugoslovena, pristalica politike Slobodana Miloševića, zagovornika "spasa" Jugoslavije po svaku cijenu, pa i vojnim angažovanjem. To je, najkraće rečeno, paramilitarna organizacija, pod okriljem JNA, njena produžena ruka. Kao takva, zajedno sa najvišim rukovodstvom Srbije i Crne Gore, radila je na formiranju posebnih paramilitarnih formacija, koje su se odmah stavljale pod rukovodstvo prve nadležne komande JNA. Prema određenim saznanjima na planu navedenih ciljeva SK-PJ posebno su bili angažovani general Stevan Mirković i penzionisani pukovnik Budimir Đorđić i drugi.

Djelatnost SK-PJ na formiranju i naoružavanju vojnih formacija posebno je došla do izražaja na području Bosanske Krajine, dakle Semberije, Posavine i dobojske regije.

Između ostalog, Regionalni odbor SK-PJ na području Bosanske Krajine, u svoje formacije je angažovao oko 5.150 lica, za koje je od jugoslovenskog odbora SK-PJ traženo isto toliko cijevi. Značajan broj lica SK-PJ okupio je i na području Modriče (oko 445), Doboja, Teslića itd.

I kod naoružavanja formacija SK-PJ odlučujuća je bila uloga JNA, koja je, kao i u ostalim slučajevima, izdašno dijelila oružje ovoj paramilitarnoj organizaciji, pripremajući je za agresiju protiv Republike Bosne i Hercegovine.

A da je zaista SK-PJ, osim pripremanja i planiranja agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu učestvovao u njenom izvršenju, pokazuje više primjera. Tako su prema pouzdanim podacima, pripadnici ovih formacija iz sela Vranjak, Dugo polje, Batajnica i Bosanski Miloševac, zajedno sa JNA i drugim, 3. maja 1992, učestvovali u osvajačkom pohodu na Modriču. Jedan od rukovodilaca SK-PJ, Gavro Drinić, raniji načelnik policije u Modriči, ušao je u grad sa šest transportera i zauzeo značajne objekte, kao što su zgrada Radija, zgrada Skupštine, Stanica milicije i druge.

Takođe, Predrag Lasica, čelnik SK-PJ sa Pala, najdirektniji je akter zločina nad bošnjačkim stanovništvom ove opštine.

Ipak, najaktivnije paramilitarne formacije, koje djeluju na području ovog cijelog konflikta su formacije na čijem čelu je Arkan i Šešelj, za čije postupke je vezan najveći broj zločina u Bosni i Hercegovini.

Može se reći da broj paramilitarnih grupa i njihova veličina variraju prema intenzitetu sukoba. Prema dosadašnjoj identifikaciji srbijanskih paravojnih grupa, njih 56 radi za podršku samozvanoj SR Jugoslaviji i samozvanoj Republici Srpskoj. Broj njihovih pripadnika se kreće između 20.000 i 40.000.

Od grupa, koje su van bivše Jugoslavije, u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu učestvuju i ruski plaćenici, koji operišu zajedno sa Srbima. Pored njihovog angažovanja na strani Srba u Bosni i Hercegovini se bore Ukrajinci, Rumuni i Grci. Za angažovanje stranih državljana radila je jedna specijalizovana agencija u Beogradu, kojom je rukovodio vođa četničkog pokreta Vojislav Šešelj.

Paramilitarne organizacije su u svojoj djelatnosti ostvarivale veze sa najvišim rukovodstvom Srbije. Tako se ističe da je Arkan imao jake veze sa Ministarstvom unutrašnjih poslova Srbije.

Podaci o genocidnim radnjama paramilitarnih formacija prema Bošnjacima i ostalom nesrpskom stanovništvu se stalno dopunjuju. Na osnovu do sada prikupljenih podataka pouzdano se može ustvrditi da se vođe i veliki broj članova ovih formacija moraju naći pred Međunarodnim tribunalom u Hagu. Istraživanja neovisnih organizacija već sada ukazuju da to mora prvenstveno, biti Željko Ražnjatović - Arkan, Vojislav Šešelj, Mirko Jović, ali i mnogi drugi. U objektivnost Međunarodnog tribunala ne treba sumnjati ni kada su u pitanju

brojni zločini paramilitarnih formacija nad Bošnjacima i ostalim nesrpskim stanovništvom.¹

POKOŠENA MLADOST TUZLE, TOPOVSKIM PROJEKTILOM SA OZRENA, SRBIJANSKO-CRNOGORSKI AGRESOR JE U CENTRU TUZLE, GAĐAJUĆI OMILJENO SASTAJALIŠTE MLADIH, 25. MAJA 1995. UBIJO 73 I RANIO PREKO 200 MLADIČA I DJEVOJAKA.

¹ U obradi ove teme korišteni su sljedeći izvori i literatura:

- Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu.
- BILTEN, Državna komisija za prikupljanje činjenica o zločinima u Bosni i Hercegovini, br. 1-7.
- DNEVNI IZVJEŠTAJI O AGRESIJI I TERORIZMU PROTIV REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE. Ured za informisanje Vlade Republike Bosne i Hercegovine.
- RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI, Izvještaj Amnesti internešenela (Amnesty Internationala) i Helsinki voča (Helsinki Watch), ANTIRATNA KAMPANJA HRVATSKE, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Zagreb, Biblioteka Dokumenti br. 2, Zagreb 1993.
- RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI, II DIO, Izvještaj Helsinki voča, Odjel Human Rights Watcha, Fond otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1993.
- GENOCID U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI, 1992, Sarajevo, 1992.
- Smail Čekić, AGRESIJA NA BOSNU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA, Sarajevo, 1994.

TEMELJNI IZVORI I AKTERI GENOCIDA NA PROSTORU HRVATSKE, BOSNE I HERCEGOVINE I EX-JUGOSLAVIJE

I PRISTUP PROBLEMU GENOCIDA NA OVIM PROSTORIMA

Problem genocida temeljno je duhovno, moralno, civilizacijsko i najsvestranije pitanje koje potresa ne samo našu zapadnu civilizaciju i prostor na kojem obitavaju Hrvati, Srbi, Muslimani, Albanci i drugi narodi na prostoru eks-Jugoslavije, nego je problem koji je zahvatio cjelokupno čovječanstvo, sve narode i civilizacije i sve međunarodne strukture i organizacije. Kao što je poznato, većinu pojedinaca i njihovih oblika gospodarskog i socijalnog povezivanja kao i većinu naroda, država i zajednica u koje se oni preko određenih mehanizama i instrumenata integriraju, pokreću interesne snage u okviru čega značajnim dijelom djeluju i patološko-kriminalni nagoni u okviru čega se upotrebljavaju otvorene i pokrivene zločinačke metodologije. Ovom problemu se mora pristupiti duboko, svestrano i konkretno i treba istražiti sve njegove izvore, manifestacije, metodologije i aktere.

Od dubljeg zahvaćanja i savladavanja zločinačko-kriminalnog i genocidnog u razmišljanju, ponašanju i djelovanju pojedinaca, društvenih grupa, naroda i država i njihovih političkih i vojnih udruženja, ovisi ne samo pravednost i sudbina značajnih i diskriminiranih društvenih grupa u pojedinim državama i državnim zajednicama, sudbina malih naroda i tek stvorenih ali još nerazvijenih država u vojno-tehnološkom i gospodarskom smislu riječi, nego i sudbina i prosperitet najvećih naroda kao i sudbina, opstanak i budućnost čovječanstva. Očito je da od pamtivjeka, kao i od stvaranja organiziranih država i imperija, postoji jedna patološka, suludna, iracionalna tendencija da se upotrijebe sve metode zločina, prevare i nemoralna kako bi se ostvarile privremene gospodarsko-socijalne, materijalne, statusne i ostale prednosti za pojedine narode, grupe naroda, njihove države i šire imperijalne formacije. Radi toga je povijest čovječanstva u svim periodima, na svim nivoima i na sve moguće druge načine povezana sa zločinom koji se često na kratke staze pokazivao profitabilnim. S druge strane, u okviru svih naroda, civilizacija, njihovih zajednica, udruživanja, kulturno-civilizacijskih i religijskih krugova i ozračja, počele su nicali duhovne,

moralne i socijalne snage koje se suprostavljaju takvom toku povijesti i takvim krvoločnim, amoralnim i neprihvatljivim metodologijama ostvarivanja privremenih probitaka i dominacija na teret ogromnog broja ljudi, naroda, država i čovječanstva kao cjeline. To je temeljna konfrontacija koja već tisućljećima traje između dobra i zla, između ljubavi i mržnje, morala i amoralna, kreativnosti i luciferske lukavosti. Iz ove konfrontacije su, u okviru pojedinih naroda, država, vjerskih konfesija i civilizacijskih krugova, nicali fini duhovi i proroci. Ovakvi izuzetni duhovi i ozračja koja su oni stvarali pokušali su u ljudima, narodima i njihovim konkretnim socijalnim i državnim organizacijama proizvesti jedan novi duhovni i moralni senzibilitet. Oni su pokušali da iz pandži zvijeri koja se nalaze u mentalitetu svakog čovjeka, naroda, države i civilizacije, iščupaju ono evanđeosko, božansko i moralno zlato koje je potrebno da bi se osmislio, oplodio i iskreativizirao život u pojedincima, ljudskim, državnim i narodnim zajednicama i širim civilizacijskim sklopovima. Ova je borba, između zločina i dobrote, ljubavi i mržnje, smrtnosti i besmrtnosti, temeljna i ona je takorekuć nesavladiva u smislu totalne likvidacije zla i kriminala iz međuljudskih i međunarodnih odnosa.

Naše moderno vrijeme je prilično produbilo i izrazilo ove probleme. S tim se bave sve socijalne i humanističke znanosti, sve vrste religija i teoloških razmatranja ovih najdubljih i sudbinskih tema odsudnih za opstanak čovjeka i čovječanstva, sve vrste umjetnosti kao i politička znanost i politička pragmatika. Pokušava se produbiti ono najdublje u ljudima i narodima i želi se kritički gledati na metode zločina, porobljavanja i istrebljivanja ljudi i naroda. Dolazi se sve više do saznanja da su zločinačke, genocidne i imperijalne metode koje, bilo povremeno bilo u kontinuitetu, primjenjuju pojedini narodi, zapravo njihove vođe i upravljačke formacije, opasne i da one mogu dovesti do definitivne smrti naše civilizacije i čovječanstva u cjelini. S druge strane postavlja se pitanje: da li normalni ljudi koji su odnjegovani u ljubavi svojih roditelja i koji su poprimili civilizacijski, duhovni i moralni minimum, mogu prihvatiti ovakav zločin koji se trenutno na više točaka planete odvija pred njihovim očima, obzirom na mogućnost vizualne globalizacije ovih procesa, a da ostanu indolentni i da ništa ne poduzimaju na liniji savladavanja ovog karcinoznog i smrtonosnog fenomena koji se najdrastičnije manifestira kroz genocid kojeg vojne, političke i druge elite nekih naroda primjenjuju prema drugim, manje moćnim, slabije razvijenim i nenaoružanim narodima.

Mi polazimo od strateške, duhovne i moralne misli velikog indijskog filozofa i pjesnika Rabindranata Tagore (Rabindranath Tagore): "Sa laži i zločinom možeš privremeno napredovati i postizati uspjehe, ali u korijenu truhneš". U tom je smislu prihvatljiv jedini rat za goli opstanak pojedinog naroda i obranu esencijalnih vrijednosti i načela koje je međunarodna zajednica uvela

u Povelju Ujedinjenih nacija kao i u druge kodekse i deklaracije koje su temelj međunarodnog poretka i opstanka međunarodne zajednice i čovječanstva u cjelini. I pored užasnih događaja koji su se dešavali u čitavoj povijesti, a koji su do neviđenog zločina rafiniranih u modernoj povijesti ratovanja i posebno danas na ovim prostorima međunarodno priznate Republike Hrvatske i međunarodno priznate Republike Bosne i Hercegovine koje primjenjuje srpski agresor i njegov genocidni imperijalizam na čelu sa Slobodanom Miloševićem i Radovanom Karadžićem, te marginalnim zločinačkim grupama koje su ostale u istočnoj Slavoniji u Hrvatskoj, evidentno je da postoji nada kao i konkretne, organizirane, moralne, političke, gospodarske i ukupne snage u okviru većine naroda i međunarodne zajednice kao cjeline koje se mogu suprostaviti, u ovom slučaju velikosrpskom genocidnom imperijalizmu koji se počinje raspadati, kao i svakom genocidu u okviru Europe i čovječanstva. Zato je potrebna nepristrasna analiza izvora, razloga i aktera genocida, rezultata metoda koje nosači genocida primjenjuju kao i analize karcinoznosti i razarajućih snaga koje djeluju unutar samog genocidnog sindroma i njegovih nosača. Naš je stav da zlo nikada ne može definitivno pobijediti, neovisno od privremenih uspjeha i pobjeda, da je zlo iracionalno i da ono može samo razarati našu civilizaciju, da je nesposobno da organizira gospodarski prosperitet, izgradi socijalno-pravedan i moralno prihvatljiv poredak bez čega ne može opstati ni naša zapadna civilizacija ni čovječanstvo kao cjelina.

II GLAVNE KARAKTERISTIKE I IZVORI VELIKOSRPSKOG GENOCIDNOG FENOMENA NA PROSTORU HRVATSKE, BOSNE I HERCEGOVINE I EKS-JUGOSLAVIJE

Iako je bolno konstatirati, ipak je činjenica da srpski narod nije došao ni do minimuma svijesti o sebi i da nije izgradio kritički, duhovni, intelektualni i moralni instrumentarij pomoću kojeg bi mogao dijagnosticirati patološke pojave u svome vlastitom korpusu, jasno ih definirati da ih produktivno savlada. Nijedan narod nije idealan i on se permanentno mora boriti sa zločinačko-kriminalnim sindromom koji se nalazi u njemu samom, u njegovu širem i užem okruženju. Samo onaj narod, njegove duhovne, intelektualne i političke elite, koji je sposoban kritički, konstruktivno i permanentno secirati svoju cjelokupnu duhovnu, moralnu, civilizacijsku i državno-političku vertikalnu i strukturu sa ciljem da se unutar toga suprotstavi onom unutarnjem zločinačkom sindromu koji ga gura u zločin prema drugom narodu i koji dolazi u sukob s drugim narodima i civilizacijama u cjelini, može biti dio legitimnog poretka i može pretendirati na svoju zaštitu i na stalne kreativne preobrazbe svoga narodnog i ukupnog bića. Srpski narod je nažalost obolio od nekrofilije i od jedne totalne

nekritičnosti koja ga vuče ne samo u zločinačko, civilizacijski i moralno neprihvatljive sukobe s narodima i državama koje su u njegovom okruženju, sa tečevinama civilizacije i međunarodne zajednice u užem i širem krugu, nego ga vodi u jednu suicidnost prema samom sebi. Najveća tragedija ovog prostora eks-Jugoslavije kao i ovog trenutka u kojem se odvija srpski imperijalni genocid nad Hrvatima, Bošnjacima, Crnogorcima i Albancima jest u tome što je, nakon raspada Otomanske imperije i u procesu stvaranja moderne srpske nacije i države u I i II srpskom ustanku, došlo do oblikovanja, dinamiziranja i zločinačkog apliciranja velikosrpskog imperijalnog sindroma nad svim narodima u srpskom okruženju, a posebno nad Hrvatima, Bošnjacima, Albancima i Makedoncima. Velika tragedija jest i to da upravo takva jedna necivilizirana, moralno, intelektualno i organizacijski neprofilirana elita dobija podršku jednog dijela modernih, razvijenih i dominantnih nacija i država zapada, što se prije svega odnosi na Englesku, Francusku kao i Rusiju, da - po njihovom mišljenju - postane novi nosač stabilnosti što se kasnije pretvorilo u žandara eks-Jugoslavije i cjelokupnog balkanskog prostora. Postoje egzaktni dokazi da se u temeljima velikosrpske strategije i imperijalne dinamike kao i u svim tajnim i javnim projektima i dokumentima nalazi ideja stvaranja velike Srbije na teret hrvatskog, bošnjačkog, albanskog, makedonskog i crnogorskog naroda. Ovi narodi i njihovi prostori trebali su poslužiti samo kao materijal i prostor za velikosrpsku etno i imperijalnu građevinu. Cjelokupni velikosrpski imperijalni program naročito u odnosu na hrvatski narod, služio se svim metodama rafinacije i mimikrije pomoću čega je dobivao podršku mnogobrojnih evropskih i svjetskih čimbenika koji su imali jednostrane interese za jačanje svojih pozicija na prostoru Balkana i eks-Jugoslavije preko velikosrpskog imperijalizma. S druge strane ovaj faktor je preko propagande, znanosti, kulture, diplomatije i svih oblika komuniciranja sa susjedima, europskim i svjetskim faktorima proizvodio laži i falsifikate sa ciljem da obmane svjetske čimbenike i široke narodne mase u većini europskih država oko prirode i posljedica velikosrpske ekspanzionističke i imperijalno-genocidne politike. Najveći problem, osim časnih izuzetaka, oko narastanja i zločinačkog profiliranja velikosrpskog imperijalizma jest da su ga podržavale skoro sve intelektualne, menadžerske i duhovne elite na čelu sa Srpskom pravoslavnom crkvom. Srpska je pravoslavna crkva nažalost postala glavno rodilište i pokretna snaga srpskog imperijalnog genocida i ekspanzionizma. Došlo je do permanentnog mehaničkog preplitanja i instrumentalizacije između srpske države i Srpske pravoslavne crkve koje su se međusobno nekritički podržavale i servisirale. Prava religija, koja priznaje Krista kao simbol ljubavi, darivanja, križa i slobode, nikada ne smije biti sluga bilo koje privremene državne a pogotovo ne imperijalno-zločinačke vlasti nego obrnuto, mora u svome narodu i njegovim elitama razvijati odnos prema višim duhovnim i moralnim principima, prema vrijednostima koje su zapadna civilizacija i cijelo čovječanstvo mukotrпно

izgradili i koji se ni na kakav način ne smije rušiti. Radi toga je u Srbiji, u jednom vjekovnom vrenju i patološkom zrenju Srpske pravoslavne crkve, došlo do tzv. fenomena cezaropapizma gdje se crkva organski i instrumentalno povezala s državom i nacijom i na taj način onemogućila proces moralne i kreativne kristalizacije i rekonstrukcije srpske države, nacije i društva od raspada Otomanske imperije na ovamo. Nažalost, mnogi faktori na Zapadu nisu htjeli ili mogli uočiti ove pogubne procese koji su od eks-Jugoslavije napravili ring genocida s nevidenim razmjerama u ovom ratu od 1991. godine do danas u Republici Hrvatskoj i Republici Bosni i Hercegovini. Stvaranje i jedne i druge Jugoslavije (Versajske 1918. i Titove - Jaltske 1945. godine) nije imalo za cilj stvaranje novih državnih civilizacijskih, socijalno-gospodarskih i kulturnih jedinki u okviru kojih bi se narodi, koji imaju svoju memoriju, identitet, svijest i ostalo, brže razvijali nego da žive samostalno koristeći tzv. efekte šireg tržišta i boljeg korištenja pojedinačnih i zajedničkih resursa u konkurenciji s drugim državama i njihovim integracijskim formacijama. Dapače, srpski čimbenik, koji je uz pomoć, prije svega zapadnih faktora, dobio apsolutnu dominaciju i u jednoj i u drugoj Jugoslaviji, učinio je sve da razori integritet, kulturu, dostojanstvo, slobodu i prosperitet svake nacije pojedinačno i tzv. jugoslavenskog globala u cjelini. Vodeća srpska formacija, koja je imala kapitalne pozicije u funkcioniranju versajske i Titove Jugoslavije, kako na vojnom diplomatskom tako i na upravno-političkom i gospodarskom planu, rafinirano je i nemilosrdno razarala prije svega hrvatski narod, a i sve druge narode na ovom prostoru. Na taj način ona je stvarala nukleus jednog budućeg neminovnog sukoba do kojeg mora doći jer se, jasno, hrvatski narod, kao jedan od drevnih i samosvjesnih naroda, nije mogao podrediti srpskoj imperijalno-genocidnoj strategiji i megalomaniji u okviru kojeg bi on nestao kao originalan narod sa civilizacijske i životne scene bez svoje države, jezika i svega onoga što znači suverenitet, integritet i nezavisnost jednog naroda i države. Ovi se procesi, u okviru i jedne i druge Jugoslavije, nisu smjeli znanstveno, objektivno i slobodno istražiti i formulirati jer se s jedne strane nisu stvarala sredstva za ovako dugačak i kapitalan rad na svim narodima ovih prostora, a s druge strane srpski čimbenik upotrebljavao sve načine represije: od diskriminacije preko ubistava i zatvaranja kako bi razorio najbolje snage u hrvatskom i drugim narodima koji su htjeli proizvesti kritičku svijest o pogubnosti tih procesa i potrebi izlaska iz srbojugoslavije, preko stvaranja vlastitih nezavisnih država kao jedinog načina opstanka, identiteta, gospodarskog, kulturnog i ukupnog prosperiteta hrvatskog i svih naroda na ovim prostorima! U tom pravcu pale su ogromne žrtve i vršeni ogromni progoni i čišćenja od strane vladajuće srpske vojne represivne i političke formacije nad hrvatskim i ostalim narodima na ovim prostorima, kako između 1918. i 1941. tako i između 1945. i 1990. godine. Ambicija ovog referata nije da detaljno izlaže sve etape, metode i aktere ovog imperijalno-genocidnog projekta (jer

autor o tome piše posebnu studiju) nego da se ukaže na osnovne izvore, metode, aktere i posljedice srpskog genocida nad hrvatskim, bošnjačkim, albanskim i drugim narodima na prostorima eks-Jugoslavije. Isto tako nedopustivo je da se opravdana borba hrvatskog, bošnjačkog i albanskog naroda u borbi za opstanak s velikosrpskim imperijalizmom izjednačava sa samim tim imperijalizmom i njegovim metodama. To je jedna bolest zapadne politike, vodećih država i elita Zapada kao i Rusije, koje takvim izjednačavanjem sudjeluju u spriječavanju gore navedenih naroda u opravdanoj borbi za njihov opstanak, identitet i budućnost. Zapadne sile, prije svega službena engleska, francuska i ruska politika, a i nedosljednost politike drugih nacija, iako postoje značajne razlike u tom pravcu, u stvari podržavaju srpski genocidni imperijalizam i na taj način sudjeluje u likvidaciji malih i značajnih država na ovom prostoru. Svaki genocid se mora objektivno i nepristrasno vrijednovati, neovisno tko ga vrši i neovisno od zasluga pojedinih naroda u prošlosti za pojedine tekovine povijesti i čovječanstva.

Dimenzije velikosrpskog genocida nad Albancima, Hrvatima i Bošnjacima u 19. i 20. stoljeću su stravične i prelaze svaku maštu. Analizirajući izvore, metode, aktere i posljedice velikosrpskog genocida na ovim prostorima ne znači da podržavamo bilo koji genocid, revanšizam i osvetu, ali se najprije mora utvrditi tko je glavni izvor i generator čitavog procesa genocida na ovim prostorima u okviru kojeg je ovaj čimbenik upotrijebio i zloupotrijebio preko pljačke i obmane ogromna finansijska sredstva koja je oduzeo prije svega hrvatskom narodu i svim narodima na ovom prostoru od 1918. godine na ovamo, da bi s tim istim sredstvima stvorio ubojitu i do zuba naoružanu vojnu silu s kojom je pokušao definitivno likvidirati hrvatski, bošnjački i albanski narod. S druge strane srpski čimbenik upotrijebio je kompletnu obavještajnu, diplomatsku, kulturnu, medijsku i promičbenu strukturu, koju su finansirali narodi Jugoslavije u periodu od 73 godine zajedničkog života, pomoću koje je stalno radio na tome da vodeće narode i njihove elite kao i međunarodnu zajednicu dezinformira i opravdanu borbu naroda koji su se borili protiv velikosrpskog imperijalizma prikaže zločinačkom i fašističkom. Nažalost, ogroman broj zemalja, medija i njihovih elita kao i sama međunarodna zajednica prihvatila je ovakve kvalifikacije i zato faktički sve donedavno stala na stranu velikosrpskog genocida ili se bar pasivno držala u odnosu na njega što je, također, veoma opasno i što je povećalo tragediju ovog prostora i nepotrebne žrtve koje su pale jer se nisu mogle braniti i zaštititi.

III OSNOVNE KARAKTERISTIKE IMPERIJALISTIČKO-GENOCIDNOG RATA KOJEG JE SRBIJA OD 1990. A POSEBNO OD 1991. GODINE POVELA PROTIV HRVATSKOG I BOŠNJAČKOG NARODA I KOJI NAŽALOST JOŠ NIJE ZAVRŠEN

Očito je da procesi rasplitanja međunacionalnih odnosa preko mehanizma federacije koju je iskreirala Komunistička partija Jugoslavije i Josip Broz Tito a koju je podržala međunarodna zajednica, prije svega vodeće zapadne zemlje, nije se pokazala kao spasonosna formula rasplitanja međunacionalnih odnosa, prije svega između hrvatskog i srpskog naroda a onda i između srpskog i svih ostalih naroda eks-Jugoslavije. I pored permanentne borbe u okviru komunističkog pokreta koja se naročito odvijala nakon sukoba sa Staljinom 1948. godine u okviru transformisane Komunističke partije Jugoslavije koja se od 1952. godine zvala Savez komunista Jugoslavije i njenih nacionalnih filijala gdje se pokušalo razvijati s jedne strane daleko veću samostalnost republika i nacija a s druge strane više ekonomske slobode i tržišne ekonomije, ovi procesi nisu mogli uspjeti, nego su, dapače, permanentno gomilali suprotnosti i sukobe, prije svega između velikosrpske, unitarističke i centralističke ideologije i pragmatike i hrvatskog konfederalističkog tržišnog i decentralističkog modela razvoja zajednice i položaja hrvatskog naroda i Republike Hrvatske u njoj. U tom je pravcu bilo najznačajnije skidanje s političke, sigurnosne i ukupne eks-jugoslavenske scene vodećeg kreatora i provoditelja velikosrpske imperijalne strategije, potpredsjednika tadašnje Republike Jugoslavije i šefa Službe sigurnosti, Aleksandra Rankovića, 1. srpnja 1966. godine na IV brijunskom plenumu Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije. Aleksandar Ranković i njegova Služba sigurnosti imali su totalnu kontrolu svih oblika života, a pogotovo kadrovske politike u svim ključnim servisima države kao što su vojska, diplomacija, državna uprava, služba sigurnosti, policija, prosvjeta, gospodarstvo, kako na nivou Federacije tako i na nivou republika i općina. Ranković je kao simbol i nosač velikosrpske ideologije i njene penetracije u život tadašnje države na svom tzv. crnom spisku nepodobnih imao 2,400.000 osoba i to od toga oko 2,000.000 Hrvata i 400.000 Albanaca i Bošnjaka. U okviru takvog režima, od 1945. do 1990. godine, u tamnicama eks-Jugoslavije robijalo je preko 100.000 političkih zatvorenika hrvatske nacionalnosti. Također je oko 1,000.000 Hrvata iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine moralo napustiti Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu i otići u evropske i prekomorske zemlje. Od oko 20.000 tzv. saveznih službenika u svim ključnim ministarstvima tadašnje jugoslavenske vlade oko 75% su bili Srbi ili Crnogorci koji su bili velikosrpske orijentacije. Hrvatska je sustavno pljačkana od strane saveznih organa u okviru čega je velikosrpska kadrovska formacija imala do kraja dominantnu ulogu. Skidanje Rankovića s ove pozicije 1966. godine dalo je krila hrvatskom

demokratskom i nacionalnom masovnom pokretu koji se razvio od pada Rankovića do nasilne likvidacije ovog pokreta u Karadorđevu 1. i 2. prosinca 1971. godine. To je bila tzv. krvava sječa vodećih hrvatskih političara na čelu sa Savkom Dabčević-Kučar i Mikom Tripalom, kao i krivično proganjanje 2.000 rodoljuba i demokrata koji su bačeni u tadašnje hrvatske tamnice u okviru čega je bio najgori logor "Stara Gradiška". Oko 100.000 Hrvata bilo je progonjeno na različite načine i Hrvatska je pretvorena u logor, a kompletan razvoj demokracije, borbe za nacionalnu slobodu, tržišnu ekonomije i sve ostalo bilo je radikalno zaustavljeno preko grube fizičke i ukupne represije. Međutim, ta represija i likvidacija glavnih aktera i značajnog broja ljudi koji su nosili hrvatski nacionalni i demokratski preporod od 1966. do 1971. godine nije mogla istjerati iz glava Hrvata želju, volju i rad na stvaranju nezavisne i demokratske Hrvatske. Dapače, ovaj progon stvorio je nove snage i nove duhovne, moralne i političke vizije i kapacitete za definitivno rastakanje eks-Jugoslavije kao grobnice i tamnice hrvatskog i ostalih naroda Jugoslavije. U potaji i robijašnicama Hrvatske i Bosne i Hercegovine kao i u iseljenoj Hrvatskoj pripremao se projekat konačnog stvaranja hrvatske države u novim unutarnjim i vanjskim okolnostima. S druge strane, blokada slobode koja je bila privremeno procvala od 1966. do 1971. godine, dalje je iznutra rastakala represivni i genocidni srpski režim i sve ga više vodila ka definitivnom porazu.

Kada je došlo do dubokih priprema raspadanja Sovjetskog imperijalno-komunističkog modela u kojem je dominirao ruski čimbenik do tzv. revolucije cvijeća i izlaska velikog broja nacija iz sovjetskog mraka, došlo je do značajnih gibanja na eks-jugoslavenskoj geostrateškoj i političkoj sceni. Srpska politička i intelektualna elita osjetila je da se bliži kraj srpske dominacije i da će hrvatski, slovenski i drugi narodi vrlo brzo uzeti sudbinu u svoje ruke i izaći iz Jugoslavije. U tom pravcu je Srpska akademija nauka i umjetnosti, uz podršku Srpske pravoslavne crkve, Društva književnika Srbije, najvećeg dijela vrha tadašnjeg Saveza komunista Srbije 1986. godine donijela tzv. **Memorandum** u kojem je **izložila velikosrpski zločinački program i dala ideološku i političku platformu za nastup Miloševićevog zločinačkog pokreta** koji je krenuo od 1987. godine i koji je počeo rušiti pred sobom sve što se nalazilo pred njim - političkim sredstvima u okviru Srbije a to su autonomije Vojvodine i Kosova, a kasnije je progutao i Crnu Goru i stvorio tzv. Saveznu Republiku Jugoslaviju - SRJ.

Obzirom da je velikosrpski pokret perfidno i otvoreno bio permanentno organiziran i da je držao u svojim rukama vojsku, obavještajnu službu i diplomatiju kao i velike finansijske potencijale u okviru federacije, smatrao je da je kucnuo čas da se definitivno, kad to već nije bilo moguće izvozom Miloševićeve antibirokratske revolucije kao specifičnog vida srpske imperijalne